

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

KAZIMIERAS LABOKAS
CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA

ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTAS ROMĖNŲ PRIVATINĖJE TEISĖJE: ISTORINĖ
RAIDA IR RŪŠYS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Marius Jonaitis

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ĮGYJAMOSIOS SENATIES ROMĖNŲ PRIVATINĖJE TEISĖJE SAŲOKA IR ŠALTINIAI.....	6
2. ĮGYJAMOSIOS SENATIES KAIP TEISĖS INSTITUTO ATSIKIRADIMAS IR ĮTVIRTINIMAS XII LENTELIŲ ĮSTATYMUOSE.....	10
3. ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTO VYSTYMASIS IKIKLASIKINIU IR KLASIKINIU LAIKOTARPIAIS.....	14
3.1. <i>Usucapio</i> , kaip vienas iš kviritinės nuosavybės įgijimo būdų. <i>Usucapio</i> teisinės sampratos suformulavimas.....	14
3.1.1. <i>Usucapio</i> sąlygos: <i>res habilis, titulus, fides, possessio, tempus</i>	17
3.1.2. <i>Usucapio</i> atmainos: <i>usureceptio, usucapio pro herede</i> ir kt. <i>Usucapio</i> santykis su kitais romėnų teisės institutais.....	28
3.1.3. Valdytojo teisių gynimas, <i>actio Publiciana</i>	34
3.1.4. Vogtų daiktų <i>usucapio</i>	35
3.2. Įgyjamoji senatis provincijų žemių atžvilgių, <i>longi temporis praescriptio</i> susiformavimas.....	40
4. POKLASIKINIO LAIKOTARPIO ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTO RAIDA IR NAUJŲ ĮGYJAMOSIOS SENATIES RŪŠIŲ ATSIKIRADIMAS.....	45
4.1. <i>Longi temporis praescriptio</i> tolesnė raida iki Justiniano sąvado. <i>Longissimi temporis praescriptio</i>	45
4.2. Įgyjamosios senaties reguliavimas Justiniano epochoje.....	47
5. ROMĖNŲ TEISĖJE SUFORMUOTO ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTO ĮTAKA ŠIUOLAIKINIAM ĮGYJAMOSIOS SENATIES REGULIAVIMUI.....	51
5.1. Bendrosios pagrindų sistemos projekto (<i>DCFR</i>) siūlomo įgyjamosios senaties reguliavimo santykis su įgyjamąja senatimi romėnų teisėje.....	51
5.2. Romėnų teisėje suformuoto įgyjamosios senaties instituto įtaka šiuolaikiniam įgyjamosios senaties reguliavimui Lietuvos Respublikoje.....	56
IŠVADOS.....	63
PASIŪLYMAI.....	65
LITERATŪRA.....	66
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	70
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	71
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	72
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	73

IVADAS

Senovės Romoje, priešingai negu šiandien, įgyjamoji senatis buvo vienas iš pagrindinių ir plačiausiai naudojamų nuosavybės įgijimo būdų. Šis teisinis instrumentas, be nuosavybės įgijimo, atliko ir teisinių trūkumų, kildavusių dėl formalių ir/ar materialių teisės reikalavimų nesilaikymo, užpildymo funkciją. Kaip ir daugelis kitų teisės institutų, įgyjamoji senatis yra romėnų teisinės minties pasiekimas, Romos teisininkų išvystytas iki tokio pavidalo, koku naudojamės ir šiandien.

Tiriama problema. Greičiausiai joks kitas teisės institutas negali pasigirti tokiu reguliavimo stabilumu ir ilgaamžiškumu, kaip įgyjamoji senatis. Atsižvelgdami, į tai kad įgyjamosios senaties institutas nuo XII lentelių įstatymų iki Justiniano atliktos romėnų teisės kompiliacijos praėjo ilgą (beveik tūkstančio metų) vystymosi kelią, stengsimės iširti šio instituto raidą ir atsakyti į klausimą, kaip romėnų jurisprudencijai pavyko sukurti tokį teisės institutą, kuris išliko universalus laiko, teritorijos ir daugumos socialinių santvarkų atžvilgiu?

Baigiamojo darbo aktualumas. Kaip teigia Gajus savo Institucijose, įgyjamosios senaties institutas (*usucapio*) buvo įvestas tam, „kad nuosavybės teisės į daiktus pernelyg ilgai nebūtų neapibrėžtos“ (G.II.44).¹ Panašūs tikslai įgyjamajai senačiai formuluojami ir šiuolaikinėje teisės doktrinoje, kurioje teigiama, kad galimybė įgyti daiktą įgyjamąja senatimi pateisinama visuomeninės tvarkos būtinybe ir siekiu užtikrinti, kad daiktai turėtų šeiminingą.² Nagrinėdami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau - CK) 4.68 – 4.71 straipsniuose³ įtvirtintus reikalavimus, pastebime, jog šie yra analogiški įgyjamosios senaties sąlygoms, kurias sukūrė romėnai ir hegžametu galutinai suformulavo viduramžių teisininkai,⁴ t. y. *res habilis* (sureguliuota CK 4.69 str.), *titulus* (4.68 str. 1 d.), *fides* (4.70 str.), *possessio* (4.71 str.), *tempus* (4.68 str. 1 d.). Šis, romėnų privatinės teisės suformuluotų, sąlygų pakartojimas CK parodo, kad vargu ar galime iš esmės suvokti įgyjamosios senaties institutą, pirmiausia neišnagrinėję jo istorinės raidos ir formavimosi būtent romėnų teisėje. Istorinės instituto raidos pažinimas padės suvokti kiekvienos iš aukščiau nurodytų sąlygų prasmę ir atsiradimo priežastis, bei atskleis, kokių istorinių, socialinių ar ekonominių santykių atsiradimas ar pasikeitimas paskatino vienokią ar kitokią įgyjamosios senaties instituto modifikaciją. Tyrimo aktualumą šiuolaikinėje teisėje taip pat pagrindžia Pietų Afrikos Respublikos pavyzdys, šioje šalyje įgyjamajai senačiai sureguliuoti buvo skirtas atskiras įstatymas,⁵ bei romėnų teisės pasiekimus daugeliu atvejų pakartojantis

¹ Gajus, *Gajaus institucijos. Gaii institutiones*, [Knygos sudarytojai ir vertėjai iš lotynų kalbos: Stasys Vėlyvis, Marius Jonaitis] Vilnius: Registrų centras, 2012, p. 127.

² Baranauskas E. *et al.*, *Daiktinė teisė*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 102,103.

³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Dozhdev D. V. *Rimskoe castnoe pravo* [Roman Private Law], Moskva: Norma, 2003, p. 404.

⁵ Zyl D.H. van, *History and principles of Roman Private Law*, Durban: Butterworths, 1983, p. 147.

„Bendrosios pagrindų sistemos projekto“, angl. *Draft common frame of reference* (toliau – DCFR), siūlomas įgyjamosios senaties reglamentavimas.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvoje šią temą savo darbuose nagrinėjo M. Jonaitis ir S. Vėlyvis. Šių autorių dėka pirmą kartą į lietuvių kalbą išversti ir išleisti XII lentelių įstatymai ir Gajaus institucijos. Ypač išsamią romėnų privatinės teisės įtakos analizę šiuolaikinei Lietuvos civilinei teisei, randame M. Jonaičio disertacijoje „Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei“. S. Vėlyvis kartu su I. Nekrošium ir V. Nekrošium parašė lietuvišką Romėnų teisės vadovėlį, kuriame be kitų temų nagrinėjama ir įgyjamosios senaties tema. Detaliu šio instituto ir daiktinės romėnų teisės apskritai, nagrinėjimu išsiskiria naujausias M. Jonaičio vadovėlis – „Romėnų privatinė teisė“. Paminėtini šie užsienio autoriai: P. F. Girard, I. A. Pokrovski, D. V. Dozhdev, R. W. Lee ir kiti. Minėtų autorių darbuose nuodugniai išnagrinėti mūsų laikus pasiekę romėnų teisės šaltiniai, bei romėnų teisininkų veikalai, nagrinėjantys įgyjamosios senaties klausimus, pateiktas skirtingų Romos teisininkų bei teisės mokyklų, nuomonių ir vertinimų palyginimas. Šiame darbe sieksime ne tik detaliai iširti įgyjamosios senaties instituto raidą, bei rūšis, bet kartu atkreipsime dėmesį ir į socialinius, istorinius, ekonominius pokyčius, paskatinusius įgyjamosios senaties instituto vystymąsi, taip pat sekdami minėtu M. Jonaičio darbu, stengsimės atskleisti, koku mastu romėnų teisės suformuotas įgyjamosios senaties reguliavimas atsispindi šiuolaikinėje teisėje.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šis darbas padės suvokti įgyjamosios senaties atsiradimą ir susiformavimą. Manome, jog šio instituto tyrinėjimas aktualus įstatymų leidėjui, kadangi gali būti teisinio reguliavimo sėkmės ir stabilumo pavyzdys. Taip pat Romos teisininkų interpretacijos įgyjamosios senaties instituto taikymo klausimais gali pagelbėti tiek nagrinėjant šiuolaikinius teisinius kazusus nuosavybės teisės srityje, tiek kaip teisės spragų užpildymo, bei teisės aiškinimo juridinės technikos, pavyzdys.

Tyrimo tikslas. Magistrinio darbo tikslas yra atskleisti įgyjamosios senaties raidą romėnų privatinėje teisėje, taip pat aptarti susiformavusias įgyjamosios senaties rūšis, bei išryškinti sąsajas su šiuolaikiniu šio instituto teisiniu reguliavimu.

Tyrimo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

- 1) Išsiaiškinti įgyjamosios senaties romėnų privatinėje teisėje sąvoką ir atskleisti pagrindinius šaltinius, suteikiančius galimybę nagrinėti šį institutą.
- 2) Išanalizuoti įgyjamosios senaties instituto raidą nuo XII lentelių įstatymų iki Justiniano atliktos kompiliacijos, akcentuojant įgyjamosios senaties instituto pokyčius, naujoves ir susiformavusias įgyjamosios senaties rūšis, bei jų taikymo praktikoje ypatumus, kiekvienu romėnų teisės istorinės raidos etapu.

3) Glaustai apžvelgti šiuolaikinį įgyjamosios senaties instituto reguliavimą ir susieti jį su romėnų privatinėje teisėje galiojusiu teisiniu reguliavimu.

Tyrimo metodika. Įgyjamosios senaties instituto romėnų privatinėje teisėje istorinė raida ir rūšys nagrinėjamos pasitelkiant istorinį, lyginamąjį, dokumentų analizės, aprašomąjį ir loginį metodus. Darbe dominuoja istorinis metodas, kurio pagalba yra nagrinėjami mus pasiekę romėnų teisės paminklai, tokie kaip „Gajaus Institucijos“, „Imperatoriaus Justiniano teisės sąvadas“ ir kt. istoriniai šaltiniai. Lyginamasis metodas naudojamas tiriant skirtingų autorių darbus įgyjamosios senaties tema, taip pat akcentuojant galiojančio teisinio reguliavimo panašumus su romėnų jurisprudencijoje įtvirtintu reguliavimu. Dokumentų analizės metodu nagrinėjami ir autentiški romėnų teisės šaltiniai, ir galiojantys, įgyjamąją senatį reguliuojantys, teisės aktai. Aprašomojo metodo pagalba pateikiamos teismų praktikos faktinės aplinkybės ir Romos teisininkų aprašytos teisinių kazusų aplinkybės. Loginio metodo pagalba buvo apibendrinamos skirtingos autorių nuomonės ir pateikiamos išvados.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro įvadas, penki dėstymo skyriai su atskirais poskyriais ir skyreliais, išvados bei pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei literatūros sąrašas. Pirmajame skyriuje atskleidžiama įgyjamosios senaties sąvoka, etimologinė reikšmė, nurodomi pagrindiniai šaltiniai, kurie mums suteikia žinių apie šio instituto reguliavimą ir taikymą romėnų privatinėje teisėje. Antrajame skyriuje nagrinėjamos įgyjamosios senaties instituto ištakos, bei pirmasis įstatyminis įtvirtinimas XII lentelių įstatymuose. Trečiajame – apžvelgiama įgyjamosios senaties instituto raida ikiklasikiniu ir klasikiniu romėnų teisės laikotarpiais, kurių metu suformuoti pagrindiniai reikalavimai įgyjamajai senačiai, bei sukurtos naujos šio instituto rūšys. Ketvirtajame skyriuje tyrinėjamos poklasikiniu laikotarpiu įvestos įgyjamosios senaties instituto naujovės bei Justiniano teisyne įtvirtintas teisinis reguliavimas. Paskutiniame, penktajame, skyriuje atskleidžiamos romėnų įgyjamosios senaties instituto sąsajos su šiuolaikinėje teisėje įtvirtintu reguliavimu.

Ginamieji teiginiai.

1. Įgyjamoji senatis plačiausiai buvo naudojama formalaus ir materialaus pobūdžio teisės reikalavimų nesilaikymo sukeliams pasekmėms šalinti, kuomet galiojantis teisinis reguliavimas reikalavo neproporcingų pastangų ir neatitiko faktinių rinkos poreikių.
2. Įgyjamoji senatis romėnų privatinėje teisėje buvo ne tik vienas iš pirminių nuosavybės teisės įgijimo būdų, bet ir svarbus nuosavybės apsaugos instrumentas, padedantis savininkui ar teisėtam valdytojui patogiau ir efektyviau ginti savo turtą.
3. Įgyjamosios senaties instituto romėnų teisės moksle ištyrimas bei susipažinimas su Romos teisininkų darbais gali pagelbėti sprendžiant ir šiandien kylančius teisinius kazusus.

1. ĮGYJAMOSIOS SENATIES ROMĖNŲ PRIVATINĖJE TEISĖJE SĄVOKA IR ŠALTINIAI

Prieš pradėdami nagrinėti įgyjamosios senaties institutą romėnų privatinėje teisėje, pirmiausia turime trumpai apžvelgti pačią romėnų teisės sistemą. Svarbu pažymėti, kad romėnų teisė buvo partikuliarinė teisė, veikianti ne teritoriniu, o asmenų atžvilgiu, dėl to dalijama į dvi pagrindines dalis tai *ius civile* arba kviritinę teisę, t. y. Romos piliečių teisę ir *ius gentium* arba tautų teisę, skirtą nagrinėti romėnų santykiams su užsieniečiais ir užsieniečių tarpusavio santykiams.⁶ Romėnų teisėje suformuotas ir iki šių dienų naudojamas teisės skirstymas į privatinę (*ius privatum*) ir viešąją (*ius publicum*).⁷ Be šių bendrųjų bruožų svarbu tai, kad ne visi romėnai užėmė vienodą padėtį civilinėje apyvartoje. Galimybės pilnavertiškai dalyvauti ekonominiuose santykiuose taip pat priklausė ir nuo šeimyninės padėties.⁸ Neturime pamiršti, kad romėnų teisė yra vergovinės epochos teisės sistema,⁹ dėl to vergai buvo traktuojami kaip daiktai ir galėjo būti įgyjamosios senaties objektu, nors šiuo atžvilgiu, kaip pamatysime, būta ir išimčių. Vienas iš šio darbo uždavinių - atskleisti įgyjamosios senaties instituto istorinę raidą, tai darysime sekdami susiklosčiusia tradicija, pagal kurią išskiriami šie pagrindiniai romėnų teisės periodizacijos laikotarpiai: 1) seniausių laikų arba archainis (753 m. pr. Kr. – III a. pr. Kr. vidurys); 2) ikiklasikinis (III a. pr. Kr. – I a. pr. Kr.); 3) klasikinis laikotarpis (I – III a. po. Kr.) ir 4) poklasikinis (III a. po. Kr. vidurys – 565 m. po. Kr.).¹⁰

Su nagrinėjamo įgyjamosios senaties instituto sąvoka pirmiausia susiduriame civilinėje, Romos piliečiams skirtoje, teisėje, tačiau ilgainiui, nors ir skirtingomis formomis, senatis išplito ir į *ius gentium*. Anot Modestino: *Usucapio est adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti*, - „įgyjamoji senatis – tai nuosavybės įgijimas dėl nepertraukiamo daikto valdymo visą įstatymo nustatytą laikotarpį“ (D.XLI.3.3).¹¹ Būtent apie *ius civile* susiformavusį ir tik Romos piliečiams ir tik Italijoje esančiam nekilnojamam turtui taikytą įgyjamosios senaties institutą - *usucapio* ir kalba Modestinas. Norėdami paaiškinti termino *usucapio* reikšmę, turime šį terminą padalinti į dvi dalis – tai *usus* ir *capio*. *Usus* tai senasis terminas, apibūdinantis valdymą, t. y. nusakantis „gryną“ daikto valdymą ir atskiriantis valdymą nuo daikto naudojimo kitais pagrindais, pvz. servituto.¹² *Capio* – įgijimas, gavimas; *capio mortis causa* – bendras visų

⁶ Nekrošius I. *et al.*, *Romėnų teisė*, Kaunas: Vija, 1996, p. 10-12.

⁷ *Ibid.*, p. 12-14.

⁸ Nekrošius I. *et al.*, *op. cit.*, p. 93.

⁹ *Ibid.*, p. 7.

¹⁰ *Ibid.*, p. 15-16.

¹¹ Jonaitis M. *Romėnų privatinė teisė*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 218.

¹² Garrido M. J. G. „*Rimskoe castnoe pravo: kazusi, iski, instituti*“ [Roman Private Law: Cases, Actions, Institutes] Moskva: Statut, 2005 p. 364.

įgijimo būdų pavadinimas asmens mirties atveju (išskyrus paveldėjimą ir legatą).¹³ Taigi, verčiant pažodžiui, *usucapio* galėtume apibrėžti kaip „įgijimą valdymu ar įgijimą valdant“. Anglų kalboje vienas terminų įgyjamajai senačiai apibrėžti beveik pažodžiui ir pakartoja *usucapio* reikšmę – *aquisition of ownership by continous possession* (angl. nuosavybės įgijimas bėsesiančiu valdymu). *Usucapio* buvo sukurtas archainio *usus auctoritas* pagrindu, pastarasis terminas reiškia valdymo garantavimą, pažodinis vertimas skambėtų kaip „naudojimas ir laidavimas“.¹⁴ Romėniškų terminų žodyne randame tokias *auctoritas* reikšmes ir funkcijas – 1. perleidėjo garantija, pvz. dėl daikto, perduoto mancipacijos būdu, išreikalavimo; 2. sutikimas, patvirtinimas; 3. reikšmingumas, autoritetas, jėga.¹⁵ *Auctoritas* suteikia valdymui (*usus*) efektyvumą ir išbaigtumą, t. y. užtikrinimą (garantiją *aut.*), kas yra būdinga romėnų teisei.¹⁶ Turime atsižvelgti, kad tik *usus* termino vartojimas nežymi *usucapio*, todėl tose situacijose, kur negali įvykti *usucapio*, romėnai kalba tik apie *usus*, (t. y. tik apie daikto turėjimą, valdymą, be teisės įgyti įgyjamąją senatimi).¹⁷ *Usus* terminas buvo vartojamas nusakyti naudojamą žemę, į kurią asmuo neturėjo nuosavybės teisės arba į kurią negalėjo įgyti nuosavybės teisės, nes žemė buvo *Ager publicus* (t. y. valstybei priklausiusi žemė, romėnų tautos nuosavybė – *aut. past.*)¹⁸. *Usucapio* seniausiais laikais greičiausiai veikė kaip priemonė skirta atgrasyti asmenis nuo svetimo turto perleidimo, tuo pačiu užtikrinant ir giminei priklausančio turto apsaugą. Duomenų apie įgyjamąją senaties plitimą į tautų teisę randame pačioje II a. pabaigoje. Greičiausiai jau anksčiau susiformavęs institutas buvo skirtas teritoriniams *usucapio* trūkumams pašalinti. Šis institutas, pirmine savo forma artimas ieškinio senačiai buvo *longi temporis praescriptio*. Versdami pažodžiui, šį terminą galime apibrėžti kaip „ilgo laiko paliepimas“, (*praescriptio* – *praescribere lot.* – paliepti, įsakyti, nurodyti¹⁹). Jau pažodinis instituto pavadinimo vertimas nurodo, kad tai buvo atsikirtimo į ieškinį priemonė, t. y. procesinis valdytojo (pradžioje tik provincijų žemių valdytojo) atsikirtimas, naudotas ginantis nuo tikrojo savininko reikalavimų.²⁰ Savo sudėtimi ir materialinių teisinių pasekmių atžvilgiu, šis institutas faktiškai sukeldavo įgyjamąją senaties pasekmes.²¹ Vėlesniais laikais buvo įvesta įvairių šio instituto modifikacijų

¹³ Bartoshek M. *Rimskoe pravo: poniatije, termini, opredelenija* [Roman Law: Comprehension, Terms, Definitions] Moskva, Juridicheskaja literatūra, 1989. p. 60.

¹⁴ *Ibid.*, p. 320.

¹⁵ *Ibid.*, p. 52.

¹⁶ Long G. *Usucapio*, p. 1220 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-17].

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Usucapio.html

¹⁷ *Ibid.*, p. 1220.

¹⁸ *Ibid.*, p. 1220.

¹⁹ Bartoshek M., *op. cit.*, p. 255.

²⁰ *Ibid.*, p. 255.

²¹ *Ibid.*, p. 256.

nustatant skirtingus, dažniausiai ilgesnius įgyjamosios senaties terminus, tuo pačiu atsisakant kai kurių sąlygų reikalavimo.²²

Nagrinėjamos temos istorinis pobūdis nulemia poreikį įvardinti naudojamus šaltinius. Teisės šaltiniai, Senovės Romos teisės atžvilgiu, skirstomi į dvi grupes: 1) kaip teisės normos, jų atsiradimas ir išraiškos formos, bei būdai ir 2) kaip turimos žinios apie romėnų teisę – romėnų teisės paminklai.²³ Tyrinėti įgyjamosios senaties romėnų privatinėje teisėje institutą, kaip ir apskritai visą Romos teisę, ypač sunku dėl to, kad per labai ilgą laiką daugybė autentiškų šaltinių yra prarasta. Didžioji dauguma originalių teisės aktų, teisinių dokumentų yra neišlikę ir atkurti remiantis išlikusiais istorikų, žymiausių oratorių, poetų, teisininkų darbais ir atpasakojimais.²⁴ Pats svarbiausias ir pamatinis romėnų teisės šaltinis, XII lentelių įstatymai, surašyti medinėse ar bronzinėse lentelėse, buvo sunaikinti dar 390 m. pr. Kr. galų antpuolio metu,²⁵ tuo tarpu mūsų laikus pasiekęs tekstas atkurtas vadovaujantis Gajaus komentaro fragmentais, išlikusiais Seksto Elijaus Kato Peto (*Sextus Aelius Catus Petus*) perpasakojimais, Cicerono ir kt. Romos autorių darbais.²⁶ Panašiais būdais mūsų laikus pasiekė dauguma įstatymų, kurių rekonstrukcijos pateiktos vadovaujantis amžininkų ar vėlesnių autorių perpasakojimais. Išskirtinai reikšmingi įgyjamosios senaties ir apskritai romėnų teisės autentiški šaltiniai – Gajaus institucijos (*Gaii institutiones*) ir Justiniano sąvadas (*Corpus iuris civilis*). Gajaus institucijos, tai ypač reikšmingas klasikinės romėnų jurisprudencijos šaltinis, kuris suteikia galimybę pažvelgti į klasikinio laikotarpio romėnų teisę dar iki Justiniano atliktos konsolidacijos. Vis dėlto, bene pats svarbiausias romėnų teisės šaltinis – jau minėtas Justiniano teisynas, susidedantis iš šių dalių: *Institutiones*, *Digesta*, *Codex*, *Novellae*. Institucijose pateikiamas trumpas *usucapio* apibūdinimas ir Justiniano nustatyti senaties terminai bei sąlygos. Digestuose randame garsiausių Romos teisininkų nuomones Publicijaus ieškinio ir kt. mūsų nagrinėjamos temos klausimais.²⁷ Šių originalių teisės paminklų palyginimas atskleidžia, kaip teisės institutai buvo keičiami poklasikiniu laikotarpiu.²⁸ Vienų iš garsiausių Romos teisininkų pasisakymus įgyjamosios senaties tema randame „Ulpiano taisyklėse“ (*Domitii Ulpiani fragmenta*) ir „Pauliaus nuomonėse“ (*Iulii Pauli Sententiae*).

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe bus vertinama romėnų teisėje suformuotos įgyjamosios senaties doktrinos įtaka šiandieniniam reguliavimui, kartu turime paminėti ir

²² Jonaitis M. *supra* note 11, p. 221.

²³ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 17.

²⁴ *Ibid.*, p. 17.

²⁵ *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras* [Knygos sudarytojai ir vertėjai iš lotynų kalbos: Stasys Vėlyvis, Marius Jonaitis] Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 14.

²⁶ *Ibid.*, p. 15-20.

²⁷ Pamiatniki rimskogo pravo: Zakoni XII tablic. Institucii Gaja. Digesti Justiniana [Monuments of Roman Law: Twelve Tables, Institutes of Gai, Digest of Justinian]. [Knygos sudarytojai: Kaplanskaja N., Vasiagina L., Vercholetova L.] Moskva: Zercalo, 1997, p. 278-279.

²⁸ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 12.

moderniuosius įgyjamosios senaties šaltinius. Įgyjamosios senaties reguliavimo pavyzdį, bei Europos šalių teisinio reguliavimo apžvalgą randame minėtame DCFR, kuriame pateikiamos įgyjamosios senaties sąlygos, terminai ir kt. siūlomos nuostatos.²⁹

Tarp pasaulio šalių, nagrinėjant įgyjamosios senaties institutą, taip pat išsiskiria Pietų Afrikos Respublika. Šioje valstybėje įgyjamajai senačiai sureguliuoti skirti du atskiri įstatymai: 1943 m. Įgyjamosios senaties įstatymas Nr. 18, kurį pakeitė, tačiau nepanaikino,³⁰ 1969 m. įstatymas, (angl. *Prescription Act 18 of 1943* ir *Prescription Act 68 of 1969*). 1969 m. įstatyme įtvirtinta, kad asmuo įgyja nuosavybės teisę, jeigu daiktą valdo trisdešimt metų. Įtvirtintas terminas analogiškas vienam iš ekstraordinarinės įgyjamosios senaties terminų, nustatytų Justiniano sąvade. Kai kurių autorių nuomone, šioje šalyje įgyjamosios senaties vaidmuo nuosavybės įgijime yra ne mažiau svarbus, negu Senovės Romoje.³¹ Tai atsispindi ir minėtuose įstatymuose, kadangi senaties institutas be nuosavybės įgijimo dar taikomas skolinių santykių pasibaigimui ir servitutams (galima ir nustatyti daikto servitutą ir išlaisvinti nuo jo).³² Tokią įgyjamosios senaties svarbą iš dalies paaiškina ir istorinė šalies raida, kuomet žemės valdos nuosavybės teise priklausė asmenims, kurie faktiškai negyveno šalyje, ir dėl to susiklostydavo sąlygos nenaudojamą žemę įgyti ją valdantiems asmenims.

Lietuvoje įgyjamosios senaties institutas įtvirtintas CK IV knygos V skyriuje „Nuosavybės teisė“.³³ Kodekse įtvirtintą reguliavimą šiame darbe nagrinėjome kartu su Lietuvos Aukščiausiojo teismo civilinėse bylose suformuota teismų praktika ir joje pateikiamais išaiškinimais. Teismų praktikos analizė padeda labiau įsigilinti į skirtumus ir panašumus tarp šiuolaikinio ir Senovės Romos įgyjamosios senaties instituto, bei rasti sritis, kur šis daiktinės teisės institutas galėtų būti pritaikytas.

Apibendrinami aukščiau pateiktą informaciją galime pasidžiaugti įdėtu mokslininkų darbu, kurio dėka mums tapo prieinami romėnų teisės paminklai. Išsiaiškindami įgyjamajai senačiai apibrėžti naudotas sąvokas pastebime, kad įvairios įgyjamosios senaties rūšys formavosi skirtingu laiku, todėl kitame skyriuje pabandysime nustatyti, kiek toli siekia šio teisinio instituto šaknys.

²⁹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR) [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.26] http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

³⁰ Marais E. J. *Acquisitive Prescription in the view of the property clause*, p. 36 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-02]. http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fscholar.sun.ac.za%2Fbitstream%2Fhandle%2F10019.1%2F18004%2Fmarais_acquisitive_2011.pdf%3Fsequence%3D2&ei=7T0VOe6A42XapXdgJgJ&usq=AFOjCNGRyBZ7jMNxnPrKjnlTM-TAMDEvpQ&bvm=bv.87269000.d.bGQ

³¹ Zyl D. H. van, *supra* note 5, p. 147.

³² Prescription Act 68 of 1969 [interaktyvus] [žiūrėta 2015.03.02]. http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lawsofsouthafrica.up.ac.za%2Findex.php%2Fbrowse%2Fprescription-in-law%2Fprescription-act-68-of-1969%2Fact%2F68-of-1969-prescription-act-1-dec-1993-15-dec-2007-pdf%2Fdownload&ei=ocT0VL3IENPlaKHXgpAJ&usq=AFOjCNE8dFRSSymvzcYEq75Nm_FvWy-bEg

³³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

2. ĮGYJAMOSIOS SENATIES KAIP TEISĖS INSTITUTO ATSIKIDIMAS IR ĮTVIRTINIMAS XII LENTELIŲ ĮSTATYMUOSE

Sunku atsakyti į klausimą, kuomet pirmą kartą buvo suformuluotas įgyjamosios senaties institutas. Dalies autorių nuomone, šis institutas atsirado gerokai anksčiau, nei buvo atlikta pirmoji romėnų teisės kodifikacija, t. y. sukurti XII lentelių įstatymai.³⁴ Akivaizdu, kad apie įgyjamąją senatį negalime kalbėti tol, kol visuomenėje (ar kt. socialiniame darinyje) nesusiformavęs vienoks ar kitoks daikto susiejimo su asmeniu mechanizmas, pvz. nuosavybės teisinis santykis. Net ir nuosavybės sampratos, kaip daikto ryšio su konkrečiu asmeniu, susiformavimas nėra pakankama sąlyga įgyjamosios senaties institutui atsirasti, tam buvo reikalingas kitas, ypač svarbus romėnų jurisprudencijos pasiekimas - tai daikto valdymo, kaip fakto ir nuosavybės, kaip teisės atskyrimas.³⁵ Dėl šios priežasties, ieškodami įgyjamosios senaties šaknų, pirmiausia turime aptarti nuosavybės ir valdymo, kaip dviejų savarankiškų institutų, užuomazgas romėnų privatinėje teisėje. I. A. Pokrovskio teigimu, individualios daikto priklausomybės samprata, pirmiausia neabejotinai atsirado kilnojamų daiktų atžvilgiu, tuo tarpu nekilnojamieji daiktai vienokiu ar kitokiu būdu buvo laikomi kolektyvine nuosavybe.³⁶ Archainėje Romos valstybėje žemės padalijimas tarp šeimų ir giminių rėmėsi ne privataus asmens ar asmenų grupės veiksmu, o visos tautos valia, išreiškiančia bendravalstybinę visuotinę (viešąją) tvarką.³⁷ Žemės plotas konkrečiai šeimos galvai (*pater familias*) priklausė kaip visuomenės nariui, kaip piliečiui – *quiritis*. Žemės plotas buvo apibrėžtas ne tiek faktiškai valdomu plotu, kiek giminės dalimi bendrai, visai tautai priklausančiose žemės valdose.³⁸ Jeigu giminei priklausančią žemę užvaldydavo kas nors kitas, šeimos galva turėjo teisę reikalauti valdų gražinimo nepriklausomai nuo to, sąžiningai ar nesąžiningai asmuo užvaldė žemę. Šiuo atveju kalba ėjo ne apie privačios nuosavybės gynimą, o apie viešosios tvarkos (nustatytos paskirstant žemės valdas) atstatymą. Nors ir tarpininkaujant visai bendruomenei, tokiu būdu pirmą kartą atsiranda juridinis daikto ir asmens ryšys – pirmas ir pagrindinis nuosavybės teisės elementas.³⁹ Visuomeninis turto statusas parodo, jog teisė į nekilnojamąjį daiktą ilgai neįgijo kito esminio elemento – disponavimo laisvės, kadangi šeimos galva negalėjo disponuoti šeimos turtu taip, kad pastarasis išeitų už šeimos ribų – parduoti, dovanoti ir pan.⁴⁰ Ilgainiui, besivystant ekonominiams santykiams, nekilnojamojo daikto nuosavybės viešumas ir negalėjimas daiktu disponuoti nyko ir

³⁴ Belovsky P. *Usucapio of Stolen Things and Slave Children*, p. 1 [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.17]. <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/rida/file/2002/belovsky.pdf>.

³⁵ Jonaitis M. *supra* note 11, p. 185.

³⁶ Pokrovski I. A., *Istorija rimskovo prava*. [History of Roman law]. Moskva: Statut, 2004, p. 338.

³⁷ *Ibid.*, p. 338.

³⁸ *Ibid.*, p. 339.

³⁹ *Ibid.*, p. 339.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 339.

terminas *ius quiritum* prarado savo reikšmę kaip viešosios teisės terminas ir pradėtas vartoti nuosavybės teisei apibrėžti.⁴¹ Manome, jog aukščiau aptarta bendruomeninė nuosavybės forma ir buvo impulsas atskirti nuosavybę nuo valdymo, kadangi minėtos bendruomeniniu pagrindu nustatomos teisės į žemę labiau primena valdymo, o ne nuosavybės teisinius santykius. Akivaizdu, kad pačiam valdymui ar teisei į žemę atsirasti buvo būtinas, ne tik pirminio šeimininko patvirtinimas, bet ir visos bendruomenės sutikimas. Šios santvarkos palikimą randame ir pirminėje įgyjamosios senaties formoje – *usus auctoritas*, verčiant pažodžiui – valdymas ir laidavimas. Tai senatinis valdymas pagal archainę teisę, kuomet užteko dvejų objektyvių sąlygų: *usus* – daikto valdymo ir *tempus* – dvejų metų termino – žemės valdoms ir metų – kitiems daiktams. Šio termino eigos metu daikto perleidėjas turėjo atsakyti senaties valdytojui (įgijėjui) dėl daikto „teisinių“ trūkumų nebuvimo⁴² ir daikto evikcijos (išreikalavimo *aut.*). Kitaip tariant, pardavėjas buvo atsakingas pirkėjui, jeigu parduotas daiktas nepriklausė jam nuosavybės teise. Atsakomybės terminas buvo jau minėti dveji arba vieneri metai. Praėjus minėtam laikui, vėliau pagal XII lentelių įstatymus, pardavėjo atsakomybė baigdavosi, kadangi pirkėjas, net jei daiktą pardavė ne savininkas, įgydavo nuosavybės teisę įgyjamosios senaties būdu.⁴³ Panašu, kad šis institutas greičiausiai atsirado pereinamuoju laikotarpiu nuo bendruomeninės prie asmeninės nuosavybės, kaip giminei priklausančio turto apsaugos mechanizmas. Tai galėjo įvykti pradėjus augti bendruomenės narių skaičiui ir didėjant valdomoms teritorijoms, kuomet visos visuomenės narių dalyvavimas žemėvaldoje tapo per daug komplikotas ir neefektyvus. Augimas skatino konkrečios valdos priklausomybės kontrolę (greičiausiai vis dar ne pačią nuosavybės teisę - *aut. past.*) perkelti privatiems subjektams – pirmiausia šeimoms ar giminėms. Tokiomis aplinkybėmis *usus auctoritas* atliko tiek pirkėjo interesų apsaugos, tiek civilinės apyvartos stabilumo užtikrinimo funkcijas, kadangi taip asmenys buvo atgrasomi nuo nesąžiningų sandorių sudarymo ir ne savo turto pardavimo. Galime iškelti hipotezę, kad šis institutas, suteikiantis galimybę savininkui per nustatytą laiko tarpą atgauti turtą, iki suregulavimo XII lentelių įstatymuose veikė ne kaip įgyjamosios senaties institutas, o kaip priemonė daiktą perleidusiam savininkui apsigalvoti ir išreikalauti daiktą atgal arba išsireikalauti neteisėtai kitų asmenų perleistą savo daiktą. Vadinasi, *usus auctoritas* terminas buvo nustatytas savininko atžvilgiu ir buvo skaičiuojamas jo nenaudai, o suėjus terminui savininko interesai tiesiog nebebuvo ginami, nors naujasis valdytojas ir neįgydavo nuosavybės teisės. Iškelta hipotezė atrodo tikėtina atsižvelgiant į žemės svarbą agrarinėje visuomenėje. Šios svarbos ilgalaikį pobūdį parodo ir daiktų skirstymas į *res Mancipi* (itin svarbūs ūkiui daiktai⁴⁴) ir

⁴¹ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 340.

⁴² XII lentelių įstatymai ir jų komentaras, *supra* note 25, p. 67.

⁴³ *Ibid.*, p. 67.

⁴⁴ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 112.

res nec mancipi. Galime teigti, jog *usus auctoritas* buvo pirminiam valdytojui suteikiama priemonė apsisaugoti nuo neapgalvotų sandorių *res mancipi* atžvilgiu, iš kitos pusės laikant jog buvusio savininko-valdytojo neveiklumas užtrukęs tam tikrą nustatytą periodą, rodo savanorišką atsisakymą nuo turto. Tokią įgyjamosios senaties raidos interpretaciją netiesiogiai patvirtina vėlesnė *longi temporis praescriptio* evoliucija, kuomet pirminėje šio instituto vystymosi stadijoje buvo nustatoma ne pats teisės į daiktą įgijimas, o savininko teisės reikalauti daikto praradimas, tuo pačiu tarsi išsaugant savininko nuosavybės teisę. *Usus auctoritas* pagrindu romėnai ir sukūrė svarbų *usucapio* institutą. Vėlesniais teisės vystymosi etapais *usus auctoritas* bruožus išsaugojo tokios įgyjamosios senaties formos kaip *usucapio pro herede* ir *usureceptio*,⁴⁵ kurias detalčiau aptarsime vėlesniuose skyriuose.

Taigi, įgyjamosios senaties instituto ištakų galime pradėti ieškoti laikotarpyje, kuomet žemės kontrolė pradėta sieti ne su visa bendruomene, o su atskirais tos bendruomenės vienetais – giminėmis, šeimomis ir pan. Dėl šių priežasčių XII lentelių įstatymuose šį institutą jau randame suformuluotą ir įtvirtintą. Nagrinėdami mūsų laikus pasiekusią XII lentelių įstatymų rekonstrukciją matome, kad pirmiausia įgyjamoji senatis paminima V lentelėje nustatant draudimą įgyti senatimi nuosavybės teisę į mancipuojamus daiktus, priklausančius agnatų globojamai moteriai, išskyrus atvejus, kuomet daiktai perleisti su globėjo sutikimu.⁴⁶ Įgyjamosios senaties institutas (*usucapio*) ir jo sąlygos reglamentuojamos VI lentelėje, kurioje nustatyti *usucapio* terminai: vieneri metai – kilnojamiems daiktams ir dveji – nekilnojamiems.⁴⁷ Dviejų metų įgyjamosios senaties termino nustatymas nekilnojamam turtui suponuoja, kad pastarasis, kaip ir nagrinėjome aukščiau, į komercinę apyvartą buvo įtrauktas dar iki XII lentelių įstatymų priėmimo, kurie tik patvirtino (arba apibendrino) iki tol susiklosčiusią praktiką.⁴⁸ XII lentelių įstatymuose (VII, VIII, X lentelės) buvo nustatyti ir pirmieji įgyjamosios senaties objekto apribojimai, kurių, tikėtina, jog nebuvo iki XII lentelių priėmimo arba bent lentelėse paminėtų objektų įgijimas sukeldavo daugybę ginčų, dėl ko buvo reikalingas įstatyminis suregulavimas. Draudžiama įgyti nuosavybėn įgyjamąją senatimi penkių pėdų pločio žemės rėžį (*confinium*), skirdavusį žemės sklypus,⁴⁹ taip pat vogtus daiktus,⁵⁰ kapą ir vietą aplink jį⁵¹ ir, jau minėtas atvejis, kuomet turtą perleido moteris, be globėjo sutikimo. M. J. G. Garrido taip pat nurodo draudimą *usucapio* įgyti daiktus, priklausančius svetimšaliui, t. y. šio objekto atžvilgiu *usucapio* negalėjo būti taikomas. XII lentelių įstatymai numatė neterminuotą garantiją

⁴⁵ Bartoshek M., *supra* note 13, p. 320.

⁴⁶ XII lentelių įstatymai ir jų komentaras, *supra* note 25, p. 54.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 65, 67.

⁴⁸ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 18.

⁴⁹ XII lentelių įstatymai ir jų komentaras, *op. cit.*, p. 78.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 90.

⁵¹ *Ibid.*, p. 114.

(*auctoritas*) šių daiktų atžvilgiu (ši nuostata interpretuojama įvairiai, kai kurių autorių nuomone, tam turėjo įtakos abipusiškumas, kadangi svetimšalis negalėjo senatimi įgyti daiktų, priklausančių romėnui, dėl to ir romėnams buvo taikoma tokia pati taisyklė).⁵² Tokiu paaiškinimu galime suabejoti, kadangi Romos pilietybė buvo suvokiama kaip privilegija ir ją turintys asmenys užėmė dominuojančią padėtį valstybėje, be to kiekvienas asmuo, neturintis pilietybės, Romos įstatymų požiūriu buvo daiktas, priešas.⁵³ Dėl šios priežasties manome, jog svetimšaliui priklausę daiktai, romėnų požiūriu, turėjo būti niekieno (*res nullus*) ir buvo laikoma, kad nuosavybės teisė į juos įgyjama nuo užvaldymo momento, tuo tarpu *usucapio* galima tik tuomet, kai asmuo valdo svetimą daiktą, laikydamasis visų reikalaujamų sąlygų.⁵⁴ Pagal XII lentelių įstatymus, Romos piliečiai galėjo įgyti nuosavybę įgyjamosios senaties būdu, jeigu buvo *sui juris* asmenys ir nepertraukiamai (*sine interruptione*) valdė kilnojamąjį daiktą vienerius metus, o nekilnojamąjį – du metus. Toks įgyjamosios senaties neapibrėžtumas ir platumas senojoje teisėje buvo natūralus tiems laikams, kuomet privati nuosavybė tik pradėjo atsirasti kaip teisinė kategorija. Pats kokio nors daikto neginčijamo valdymo ir ekonominio išnaudojimo faktas turėjo lemiamą reikšmę, kadangi savininkas ekonomiškai nesinaudojantis savo daiktu, neturėjo ir priežasties rūpintis nuosavybės teise į jam nereikalingą daiktą.⁵⁵

Vadinasi, *usucapio* atsiradimui įtakos galėjo turėti pirminis nuosavybės teisės priskyrimas bendruomenei, kas sąlygojo valdymo sampratos susiformavimą ir valdymo kaip asmens, nebūtinai savininko, tamprus ryšio su daiktu atsiradimą. Ši takoskyra tarp valdymo ir nuosavybės išliko visais Romos imperijos raidos etapais iki pat mūsų dienų ir suteikė pagrindą įgyjamajai senačiai susiformuoti. Apžvelgę įgyjamosios senaties atsiradimą ir pirminį įstatyminių sureguliuojamumą toliau nagrinėsime šio instituto raidą romėnų teisėje ikiklasikiniame ir klasikiniame laikotarpiuose.

---

⁵² Garrido M. J. G., *supra* note 12, p. 364.

⁵³ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 80.

⁵⁴ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 403.

⁵⁵ Puchan I., Akimovskaja-Polenak M. *Rimskoe pravo* [Roman Law] Moskva: Zercalo, 2000, p. 154.

3. ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTO VYSTYMASIS IKIKLASIKINIŲ IR KLASIKINIŲ LAIKOTARPIAIS

Šiame skyriuje bus nagrinėjamas įgyjamosios senaties vystymasis, bei sąlygų ir formų evoliucija romėnų teisės aukščiausio išsivystymo laikotarpiu. Didžiausią dėmesį skirsime civilinės teisės institutui *usucapio*, bei įvairiausioms šio instituto taikymo sritims.

3.1. *Usucapio*, kaip vienas iš kviritinės nuosavybės įgijimo būdų. *Usucapio* teisinės sampratos suformulavimas

Su XII lentelių įstatymuose įtvirtinta *usucapio* samprata jau susipažinome, todėl šiame poskyryje papildomai nagrinėsime vėlesnių įstatymų atliktus pakeitimus bei įvairius šio instituto aprašymus ir paaiškinimus, randamus romėnų ir šiandienos jurisprudencijoje. Pirmiausia norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad romėnai nesiekė susisteminti *usucapio* ir apibrėžti šio instituto vietą kitų nuosavybės įgijimo būdų atžvilgiu. Net ir Justiniano Digestuose šis institutas traktuojamas specialiu pavadinimu (*De usurpationibus et usucapionibus*), atskirai nuo nuosavybės įgijimo (*De acquirendo rerum dominio*). Tiek pretoriaus edikte (*Edictum perpetuum* aut. past.), tiek *Pauli Sententiae*, kuriame medžiaga išdėstoma pagal pretoriaus ediktą, *usucapio* nagrinėjamas atskirai nuo nuosavybei skirtų temų. Vis dėlto ši tendencija nebuvo visuotinė, „*Res cottidiane*“ Gajus *usucapio* nurodo „vietoje“ kaip ir Ulpianas savo „*Regulae*“. Pauliaus komentare, skirtame amžinajam ediktui, įgyjamoji senatis peržiūrima kartu su klausimais dėl valdymo ir nuosavybės. Priešingai, nei Digestuose, tokia tvarka priimta ir Justiniano Institucijose.⁵⁶

Usucapio buvo tik Romos piliečiams taikoma teisė.⁵⁷ Atsižvelgiant į teisės subjektų specifiką Romos valstybėje, suprantama, kad teisę pasinaudoti *usucapio* turėjo tik savos teisės asmenys – *sui iuris* (ir *fili familias militi* karinės tarnybos metu). Mažamečiai (*pupillus*) galėjo įgyti senatimi tik su globėjo pritarimu (*tutore auctore*) ir taip pat be globėjo pritarimo, jeigu valdymas buvo įgytas globėjui žinant.⁵⁸ *Usucapio* pirmiausia tarnavo kaip priemonė, skirta ištaisyti trūkumams, atsiradusiems dėl formalių teisės reikalavimų nesilaikymo ar materialinio pobūdžio priežasčių. Gajus teigė, kad *usucapio* tikslas yra *res mancipi* daiktų nuosavybės teisės įgijimas, kurie buvo perduoti ne mancipacijos ar *in iure cessio* būdu, o paprastu perdavimu (*traditio*) (G.II.41).⁵⁹ Toks Gajaus teiginys leidžia manyti, kad *usucapio* pirmiausia buvo skirta

⁵⁶ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 410-411.

⁵⁷ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 135.

⁵⁸ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 404.

⁵⁹ Gajaus institucijos, *op. cit.*, p. 125.

tik formalių reikalavimų perleidžiant daiktą pažeidimams ištaisyti. Dėl teisės nustatytos perleidimo formos (perleidžiant *res mancipi* reikalauta taikyti mancipaciją arba *in iure cessio*) nesilaikymo įgijėjas įgydavo tik daikto valdymą, bet ne nuosavybės teisę. Tapti savininku jis galėjo tik įgyjamosios senaties, šalinančios formalius nuosavybės įgijimo trūkumus, būdu. Antroji situacija, kuomet susiduriama su materialios prigimties trūkumais, tai daikto įgijimas iš ne savininko. Geros valios valdytojui įgijus turtą iš perleidėjo, kuris nėra daikto savininkas, nuosavybės teisė negalėjo būti įgyjama, nes tai būtų buvę nesuderinama su teisės principu: *Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet* (Niekas negali perleisti teisių daugiau nei turi pats). Toks įgijėjas tapdavo tik daikto valdytoju ir nuosavybės teisę galėjo įgyti tik suėjus įgyjamosios senaties terminui. Senatis šiuo atveju šalindavo materialinius daikto įgijimo trūkumus,⁶⁰ t. y. pripažindavo neteisėto sandorio sukeltas pasekmes. Daikto rūšis neturėjo įtakos, tačiau buvo reikalaujama, kad įgijėjas daiktą gautų gera valia ir būtų įsitikinęs, kad daiktą jam perduoda savininkas.⁶¹ Patį *usucapio* galime apibrėžti kaip pirminį nuosavybės įgijimo būdą, kadangi įgijėjo teisinė padėtis nepriklausė nuo tikrosios perleidėjo teisinės pozicijos. Vis dėlto, autorių nuomonės, dėl *usucapio* priskyrimo pirminiams nuosavybės teisės įgijimo būdams, nesutampa.⁶² Nei romėnų, nei viduramžių teisininkai neskirstė nuosavybės įgijimo būdų į pirminius ir išvestinius, romėnai skirstė tik įgijimą *iure gentium* ir *iure civili* pagrindais.⁶³ Kiti autoriai nurodo, kad impulsą skirstymui į pirminius ir išvestinius nuosavybės įgijimo būdus davė 212 m. Karakalos konstitucija inicijavusi takoskyros tarp piliečių ir tautų teisės išnykimą ir Justiniano teisė panaikinusi kviritinę nuosavybę.⁶⁴ Institucijose Gajus *usucapio* nagrinėja ryšium su galimu nuosavybės dualizmu dar iki klausimų apie natūralų įgijimą *iure gentium* būdais. Aptaręs nuosavybės perdavimo būdus, Gajus kalba apie skirtingus nuosavybės perleidimo (*alienatio*) pagrindus (*iure natūrali* – *iure civili*), tarp pastarųjų nurodydamas *mancipatio* ir *in iure cessio*, taip pat ir *usucapio*. Akivaizdu, kad šitoje tvarkoje *usucapio* negali reikšti nuosavybės įgijimo būdo, o priklauso specifinei *traditio*, *mancipatio* arba *in iure cessio* hipotezei. Būtent ryšium su *traditio* iš ne savininko, Gajus pateikia teleologinį instituto pagrindimą: „Taip priimta, kad nuosavybės teisės į daiktus nebūtų per ilgai neapibrėžtoje padėtyje ir vienerių arba dvejų metų intervalas įtvirtintas, kad valdytojas įgytų daiktą senatimi ir tai yra pakankamas laikas savininkui išieškoti savo daiktą.“⁶⁵ D. V. Dozhdev teigia, kad šioje ištraukoje įgyjamosios senaties terminas, Gajaus vertinamas kaip teisingas ryšium su nerūpestingo savininko teisės praradimu, o ne kaip terminas skirtas įgyti daiktą įgyjamąja senatimi, tarsi valdytojo *dominium*

⁶⁰ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 218.

⁶¹ Gajaus institucijos, *supra* note 1., p. 125.

⁶² Sanfilipo Č., *Kurs rimskoe castnoe pravo* [Course of Roman Private Law], Moskva: Norma, 2007, p. 235.

⁶³ Dozhdev D. V., *supra* note 4., p. 396.

⁶⁴ Jonaitis M., *op. cit.*, p. 211.

⁶⁵ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 411.

daikto atžvilgiu jau egzistuoja.⁶⁶ Ši nuomonė patvirtina tai, ką aptarėme aukščiau *usus auctoritas* atžvilgiu, kad įgyjamosios senaties institutas buvo sukurtas ne nuosavybės įgijimo funkcijoms atlikti, o kaip terminas, per kurį daikto savininkas galėjo išreikalauti savo daiktą, ir veikė tarsi perleidėjo turto apsaugos mechanizmas. Turime pripažinti, kad vienareikšmį *usucapio* instituto priskyrimą pirminiams ar išvestiniams nuosavybės įgijimo būdams apsunkina faktas, jog pati klasifikacija buvo sukurta *usucapio* institutui jau iš esmės pasikeitus. Vis dėlto, atsižvelgdami į tai, kad įgyjamąją senatimi daiktas įgyjamas nedalyvaujant pirminiam savininkui,⁶⁷ sutiksime su autoriais, *usucapio* priskiriančiais prie pirminių nuosavybės įgijimo būdų.

Iš aukščiau pateiktos *usucapio* sampratos analizės pastebime, kad XII lentelių įstatymai nebuvo vienintelis teisės aktas, reguliavęs šį institutą. Respublikos laikotarpiu, 149 m. pr. Kr. *Lex Atinia de usucapione* pakeitė įgyjamosios senaties apribojimus, įtvirtintus XII lentelių įstatymuose ir pakartojo draudimą įgyti *usucapio* būdu vogtus daiktus, tuo pačiu nustatydamas sistemą, kaip tokie daiktai gali vėl tapti *usucapio* objektu.⁶⁸ *Usucapio* daiktams, įgytiems kitais nesažiningais būdais ar atimtiems jėga – *res vi possessae*⁶⁹, buvo draudžiamas vadovaujantis *leges Iulia et Plautia*. Manoma, kad šie įstatymai buvo priimti 89 m. pr. Kr.^{70 71} *Lex Scribonia* (I a. pr. Kr.) uždraudė įgyjamąją senatį servitutų atžvilgiu.⁷² Vadovaudamasi šiais įstatymais jurisprudencija pradėjo reikalauti, kad valdytojas daiktą įgytų kokio nors teisėto titulo pagrindu – *iusto titulo* (pavyzdžiui *pro emptore* - pirkimu, *pro donato* - dovanojimu ir pan.) ir gera valia (sąžiningai) – *bona fide*, t. y. daikto įgijimo momentu nežinotų, kad daiktas yra svetimas. Vėlesnis įgijimo ydingumo aptikimas nenutraukdavo gera valia jau pradėtos senaties.⁷³ Nagrinėdami Gajaus institucijas pastebime, kad *usucapio* taikymo sritis buvo siaurinama ir vėlesniais laikais. Gajus teigia, kad „imperatoriaus Adriano iniciatyva išleistas senato nutarimas, kuriuo tokia įgyjamoji senatis (*usucapio herede* – palikimo įgijimas įgyjamąją senatimi, *aut.*) buvo panaikinta, todėl ir įpėdinis, reikalaujamas palikimo, gali tokį daiktą atgauti iš to, kuris jį įgijo dėl senaties, tarytum jis niekada nebūtų buvęs įgytas nuosavybėn pagal senatį.“⁷⁴ Ikiklasikinė ir klasikinė jurisprudencija taip pat papildė besitęsiančio kviritinio valdymo koncepciją supratimu apie nutrauktą *usucapio*. Buvo manoma, kad jeigu realus daikto valdymas buvo pertraukiamas savininko ar trečiojo asmens, civilinis valdytojas prarasdavo iki tol (nutraukimo momento) sukauptą valdymo laikotarpį. Jeigu valdytojas mirdavo iki sueinant

⁶⁶ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 411.

⁶⁷ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 211.

⁶⁸ Belovsky P. *supra* note 34, p. 59.

⁶⁹ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 348.

⁷⁰ Belovsky P., *op. cit.*, p. 59.

⁷¹ *Leges Juliae*, p. 693 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-15].

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Leges_Juliae.html

⁷² Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 404.

⁷³ Pokrovski I. A., *op. cit.*, p. 348.

⁷⁴ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 131.

senaties terminui, tuomet jo pradėtą valdymo laikotarpį galėjo užbaigti paveldėtojas (t. y. galimas valdymo paveldėjimas ir valdytų terminų sudėjimas, *aut.*).⁷⁵ Įgyjamosios senaties institutas be savo pagrindinės paskirties atliko ir įrodomąją funkciją. Jeigu vindikaciniame procese buvo neįmanoma įrodyti nuosavybės teisės (įrodinėjimas ypač sudėtingas, kuomet nuosavybė įgyta išvestiniais būdais), pakakdavo įrodyti sąlygas, kurioms esant ieškovas įgydavo daiktą įgyjamąja senatimi (t. y., kad jo valdymas atitiko visus įgyjamajai senačiai nustatytus reikalavimus ir truko visą teisės aktuose nustatytą laikotarpį).⁷⁶

Nepriklausomai nuo daugelio *usucapio* pritaikymo sričių, šis institutas atliko įgyjamosios senaties funkcijas, todėl ir toliau darbe laikysime šį institutą viena iš pagrindinių įgyjamosios senaties *ius civile* rūšių. Aptardami bendruosius *usucapio* bruožus ir veikimą romėnų teisėje užsiminėme apie sąlygas, būtinas tam, kad valdytojas galėtų įgyti konkretų daiktą įgyjamąja senatimi, todėl tolesniame poskyryje tyrinėsime šias sąlygas ir kiekvienos iš jų keltus reikalavimus.

3.1.1. Usucapio sąlygos: *res habilis, titulus, fides, possessio, tempus*

Nagrinėdami įgyjamosios senaties reglamentavimą XII lentelių įstatymuose pastebime, kad valdytojui, norinčiam įgyti senaties pagrindu, keliami tik valdymo termino ir minimalūs sąžiningumo reikalavimai. Toks reguliavimas buvo pakankamas ankstyvaisiais Romos valstybės šimtmečiais, kuomet valstybę sudarė tik Romos miestas ir pagrindinė veikla buvo žemės ūkis ir paties *usucapio* instituto paskirtis, kaip minėjome ankstesniuose skyriuose, buvo perleidėjo interesų apsauga. Kitokia situacija susiklostė ikiklasikiniu laikotarpiu, kuomet ekonominis nuosavybės eksploatavimas galėjo būti organizuojamas ne tik šeimos, bet ir vergų darbu. Todėl klasikiniu periodu teisėtai įgyjamajai senačiai kilti sąlygos buvo sugriežtintos. Pačių sąlygų romėnų jurisprudencija aiškiai nesuformulavo, skirtingu laikotarpiu ir skirtingose situacijose jų buvo reikalaujama nevienodai. Klasikiniu periodu teisininkai *usucapio* įvykti reikalavo dvejų viena kitą lydinčių sąlygų: *bona fides* t. y. įgijėjo įsitikinimo tuo, kad jis valdo daiktą teisėtu pagrindu ir nepažeidžia kitų asmenų teisių, ir *iusta causa*, t. y. pirminių (preliminarių) sąlygų, įteisinančių valdymą.⁷⁷ Galiausiai susiformavo šios *usucapio* sąlygos, įtvirtintos viduramžių juristų hegزامetru: *res habilis, titulus, fides, possessio, tempus*.⁷⁸ Kiekvieną iš šių sąlygų aptarsime atskirai.

⁷⁵ Garrido M. J. G. *supra* note 12, p. 365.

⁷⁶ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 218.

⁷⁷ Garrido M. J. G. *op. cit.*, p. 365.

⁷⁸ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 404.

Pradėsime nuo *res habilis* – t. y. daiktai galintys būti įgyjamosios senaties objektu.⁷⁹ Pagal romėnų teisės nuostatus įgyjamosios nuosavybės dalyku (*res habilis* arba *res apta*) galėjo būti visi daiktai, galintys būti privačios nuosavybės objektu. Skirtingais teisės normų aktais ir skirtingu laikotarpiu buvo formuojamas ir plečiamas *res inhabilis* katalogas. Tai buvo daroma negatyvia forma, t. y. nustatant, koks daiktas negali būti įgyjamosios senaties objektu.⁸⁰ Tokiais daiktais buvo šventi, neliečiami, visai Romos piliečių bendruomenei priklausantys daiktai ir laisvi žmonės.⁸¹ *Usucapio* negalima *res incorporales* (teisės ir juridinės konstrukcijos, kurios gali būti teisinių santykių objektu, pvz. uzufruktas, palikimas ir t.t.⁸²) ir *res extra commercium* (daiktai negalintys būti privačios prekybos objektu⁸³) atžvilgiu. Draudimas nustatytas daiktams, kurių įgijimas senatimi draudžiamas įstatymu - tokie yra vogti daiktai (*res furtivae*), dėl kurių pasisakoma XII lentelių įstatymuose ir *lex Atinia* ir prievarta užgrobti daiktai (*res vi possessae*) pagal jau minėtą *lex Plautia et Iulia de vi*.⁸⁴ Romėnų teisėje buvo įsitvirtinusi nuomonė, kad nekilnojami daiktai negali būti vagystės objektas (G.II.51).⁸⁵ XII lentelių įstatymai draudė *usucapio* penkių žingsnių ploto ežios tarp besiribojančių sklypų atžvilgiu ir *res Mancipi*, perleistiems moterų, be globėjo *auctoritas*⁸⁶ (sutikimo *aut. past.*). Nekilnojamas turtas, esantis kraičio sudėtyje, negalėjo būti įgyjamas *usucapio* būdu, kaip ir nekilnojamas *pupilli* ir *minores* iki 25 metų amžiaus turtas.⁸⁷ *Lex Scribonia* (I a. pr. Kr.) taip pat uždraudė servitutų atsiradimą įgyjamąja senatimi. Be aukščiau nurodytų išimčių įgyjamoji senatis nebuvo taikoma daiktams, gautiems kaip prekarijus (*res clam vi* arba *precario possessae*). Prekarijus - faktiniai šalių santykiai, kuomet vienas asmuo (*precario dans*) kito asmens prašymu (*precario accipiens*) perduoda jam daiktą laikinam naudojimui ir laikymui, išsaugodamas teisę bet kuriuo metu išreikalauti daiktą atgal. Šis institutas susiformavo, kuomet neturintys žemės klientai (*clientes*) apdirbo laisvą turtingų patricijų žemę.⁸⁸ Respubliką pakeitus principatu įgyjamąja senatimi neleidžiama įgyti asmeninio imperatoriaus turto (*res dominicae*), o krikščioniškosios Imperijos laikais – Bažnyčiai priklausančių daiktų.⁸⁹

Iš kitos pusės *res habilis* sąrašas nebuvo vien siaurinamas. Kaip išimtį galime nurodyti jau minėtą *Lex Atinia*, kuris išplėtė *usucapio* taikymą, įtraukdamas į šio instituto veikimo sritį vogtus daiktus, kurie sugrįžo kviritiniam savininkui, tai buvo vadinama - *reversio in potestatem*

⁷⁹ Bartoshek M., *supra* note 13, p. 274.

⁸⁰ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 219-220.

⁸¹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 404.

⁸² Bartoshek M., *op. cit.*, p. 274.

⁸³ *Ibid.*, p. 275.

⁸⁴ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 404.

⁸⁵ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 129.

⁸⁶ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 404.

⁸⁷ Lee R. W., *Roman Law*, Fourth edition, London: Sweet and Maxwell limited, 1956, p. 120.

⁸⁸ Bartoshek M., *op. cit.*, p. 258.

⁸⁹ Jonaitis M., *op. cit.*, p. 220.

*domini*⁹⁰. Iki *reversio* įvykimo ne tik vagis, bet ir sąžiningi tretieji asmenys negalėjo įgyti įgyjamąją senatimi.⁹¹ Pastarąją nuostatą detaliau nagrinėsime skyriuje, skirtame vogtų daiktų *usucapio*. Galime tik atkreipti dėmesį, kad daikto apvalymas (išlaisvinimas) nuo ydingumo, sugrįžus į savininko valdymą, susijęs su tuo, kad archainiu laikotarpiu valdžios įgijimas daiktui (*potestas*) ilgalaikio valdymo būdu buvo galimas tik esant ankstesnio daikto savininko sutikimui. Šiam savininko valios išreiškimui daikto atžvilgiu ir buvo reikalaujama pirmiausia atkurti tikrąjį (savininko) viešpatavimą daiktui.⁹²

Titulus - teisėtas pagrindas; priešasčių (pagrindų), suteikiančių teisę valdyti daiktą ir įgyti jį nuosavybėn, visuma.⁹³ *Titulus* privalėjo būti teisėtas (*iustus titulus*) ir tikras (*verus titulus*).⁹⁴ *Iusta causa* ar *iustus titulus* yra analogiškos frazės reiškiančios, kad pirminis faktas, kuriuo normaliomis sąlygomis įgyjamas valdymas, taip pat sukelia ir nuosavybės įgijimą. Paprastas daikto perdavimas yra nepakankamas. Tai gali būti daikto perdavimas laikinam patogumui ar saugojimui, taip pat nuoma. Lygiai taip pat perdavimas gali būti atliekamas tikslu perleisti nuosavybės teisę ir, esant tinkamai vidinei šalių valiai, nuosavybės teisė perkeliama.⁹⁵ Teisėto pagrindo (*iustus titulus*) būtinumas įgijimui išryškina *possessio ad usucapionem* specifiką, kaip subjektinės juridinės situacijos, kurios tikrosios ribos nustatomos savininko ir įgijėjo valios išreiškimu.⁹⁶ Savininkas, kuris perleidžia daiktą teisėtu pagrindu, negali (sėkmingai) reikalauti daikto gražinimo teismo keliu, kadangi valdytojas užima stipresnę padėtį. Būtent šalių tarpusavio santykiai ir užtikrina įgijėjo pozicijos išskirtinumą santykiuose su daiktu, kas Respublikos laikotarpio juristų (*veteres*) buvo laikoma dogma, kad niekas negali savavališkai pakeisti savo valdymo pagrindo: *Nemo sibi causam possessionis mutare potest* (Iul. D.XLI.3.33.1; Marcel. D.XLI.2.19.1).⁹⁷ Iš to, kas pasakyta, matome, kad teisėtas valdymas *ad usucapionem* ir daikto teisinės padėties pasikeitimas gali įvykti tik dviejų šalių, savininko ir naujojo valdytojo susitarimu. Net ir tokiu atveju valdymo perdavimas tampa įgyjamosios senaties pagrindu tik tais atvejais, kai: 1) daiktas įgytas iš asmens, kuris neturėjo teisės perduoti nuosavybės teisės arba 2) daiktas perduotas nesilaikant tinkamo nuosavybės teisės perdavimo proceso. Pastaroji situacija dažniausiai pasireiškia, kuomet *res mancipi* perleidžiamas tradicijos būdu, tačiau tokia pat situacija susiklosto visais kitais bonitarinės nuosavybės perleidimo atvejais. Kad įgijėjas būtų pripažintas sąžiningu, jis turi sąžiningai tikėti, kad daikto perleidimas jį padarė savininku bent pretorinės teisės prasme. Asmuo galėjo įgyti įgyjamąją senatimi daiktą nupirktą iš

⁹⁰ Belovsky P., *supra* note 34, p. 59.

⁹¹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 405.

⁹² *Ibid.*, p. 405.

⁹³ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 220.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 220.

⁹⁵ Lee R. W., *supra* note 87, p. 120.

⁹⁶ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 405.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 405.

pupillus, neturinčio *tutor* sutikimo, jeigu manė *pupillus* esant *pubes* arba iš psichiškai nesveiko asmens, manydamas, kad jis sveikas. Tačiau įgijimas negalimas, jeigu asmuo nežino teisės, t. y. kad *pupillus* be *tutor* sutikimo negali perleisti turto. („Teisės nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.“ - *aut. past.*).⁹⁸

Romėnų jurisprudencija sudarė baigtinį teisėtų *usucapio* pagrindų sąrašą:

- *Pro emptore* (kaip pirkimas);
- *Pro donato* (kaip dovana);
- *Pro legato* (kaip nurodytas palikime);⁹⁹
- *Pro dote* (kaip kraitis);
- *Pro soluto* (kaip daiktas, perduotas prievolės įvykdymui);
- *Pro noxae dedito* (perduotas kaip žalos atlyginimas);
- *Pro derelicto* (kaip išmestas);
- *Pro herede* (kaip paveldėjimas).¹⁰⁰

Digestuose dažnai minimas *usucapio pro suo*, kuris galėjo atlikti keletą funkcijų. Pirmiausia *pro suo* sutampa su kitais pagrindais, kuomet perleidimas normaliomis sąlygomis sukuria *dominium* daikto atžvilgiu. Iš kitos pusės *usucapio pro suo* papildė kitus pagrindus, jeigu kildavo abejonė, ar daikto perdavimas gali remtis originaliu *iusta causa*, pvz.: daiktas perduotas *pro dote*, o *usucapio* terminas suėjo dar iki vestuvių arba *ancilla furtiva* vaikas pradėtas ir gimęs *apud bonae fidei emptorem* (geros valios valdytojo valdžioje – *aut. past.*) Išskiriama dar ir trečia šio pagrindo funkcija, įgijimas daikto, kuomet manoma, jog daiktas perduodamas pagal prievolę, nors prievolės iš tikrųjų nėra, t. y. spėjamas pagrindas – *titulus putativus*.¹⁰¹ Turime nepamiršti, kad *iusta causa* turėjo būti įrodinėjama.¹⁰² Bendra taisyklė teigia, kad klaidingas manymas, jog pagrindas yra, nors iš tikrųjų jo nėra, neleidžia įvykti *usucapio*. Kitais žodžiais tariant, spėjamo titulo neužtenka. Turi būti tikras pirkimas-pardavimas, tikras dovanojimas ir t. t. Paveldėjimo atveju asmuo, siekiantis palikimą įgyti *usucapio* būdu, turi būti įpėdinis.¹⁰³ Vadinasi, sandoris, kurio pagrindu įgytas daiktas, turi egzistuoti realybėje. Jeigu perdavimas atliktas sąlyginės

⁹⁸ Lee R. W., *supra* note 87, p. 121.

⁹⁹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 405.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 406.

¹⁰¹ Buckland W. W., *The main institutions of Roman private law*, Cambridge: At the university press, 1931, p.126 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10].

<https://books.google.lt/books?id=C4E8AAAIAAJ&pg=PA409&lpg=PA409&dq=pro+soluto+in+roman+law&source=bl&ots=dRyjuOGyII&sig=ULnlugrtuOxyw21L5ahlFcF7mck&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCgQ6AEwAw#v=onepage&q=pro%20soluto%20in%20roman%20law&f=false>

¹⁰² Buckland W. W., *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge: At the university press, 1963, p. 246 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-09].

<https://books.google.lt/books?id=15U8xwaGxb0C&pg=PA247&lpg=PA247&dq=pro+soluto+in+roman+law&source=bl&ots=qm-xaPUa5K&sig=h66gRd6UZ4jOfqGGcLBMU-bud8A&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCIO6AEwAQ#v=onepage&q=pro%20soluto%20in%20roman%20law&f=false>

¹⁰³ Lee R. W., *op. cit.*, p. 120.

sutarties pagrindu, senaties terminas neprasideda, kol nėra įvykdoma sutarties sąlyga ir pan. Tam, kad galėtų įvykti *usucapio*, taip pat nepakanka įgijėjo įsitikinimo, jog sandoris buvo sudarytas, nebent klaida buvo pateisinama (*error probabilis*) pvz.: įgijėjas buvo suklaidintas trečiojo asmens. Paskutiniu atveju galima kalbėti apie subjektyvų įgyjamą senaties titulą (pagrindą) (*titulus putativus*).¹⁰⁴ Grynu pavidalu *titulus putativus* randamas situacijoje, kuomet mokėjimas per klaidą įvykdomas asmens, kuris nėra kreditorius, naudai. *Traditio* šiuo atveju turi realų poveikį ir perkelia nuosavybę, neatsižvelgiant į klaidą dėl asmens. Jeigu perdavimo objektas buvo *res Mancipi*, o perleidėjas nebuvo daikto savininkas, sąžiningas įgijėjas pradėdavo valdyti *pro soluto* (daiktas, perduotas vykdant prievolę¹⁰⁵) ir įgydavo daiktą įgyjamą senatimi. Jeigu *traditio* laikoma pirkimo-pardavimo sutarties įvykdymu, per klaidą įvykdytu ne tam asmeniui, tai daiktą gavęs asmuo taip pat pradeda valdyti *pro soluto* (D.XLI.4.2), kadangi tokio įgijėjo suklaidinimas kompensuoja pirkimo - pardavimo sutarties tarp šalių (netinkamo asmens ir perdavėjo) nebuvimą, tačiau galutinai neužima sandorio vietos.¹⁰⁶ Subjektyvaus pagrindo galimybę pripažino kai kurie juristai, apie kuriuos kalbama, pavyzdžiui Pomponijaus komentare „*Ad Q. Mucium* (D.XLI.5.3)“: „Kai kurių autorių nuomone, jeigu aš esu paveldėtojas ir manau, kad kuris nors daiktas įeina į palikimo sudėtį, kuomet iš tikrųjų tas daiktas į palikimą nepatenka, aš galiu įgyti šį daiktą įgyjamą senatimi.“¹⁰⁷ Pastaroji Pomponijaus nuomonė kartu su Neracijaus nuomone laikomos priežastimis, dėl ko *titulus putativus* buvo įteisinta Justiniano sąvade, nors taip pat teigiama, kad tai galėjo būti skuboto kompiliatorių darbo rezultatas.¹⁰⁸ Pastarasis spėjimas gali būti pagrįstas atsižvelgiant, kad komentuodamas Sabina, tas pat Pomponijus patvirtina, kad daikto savininko sumaišymas negalėjo pateisinti *usucapio* jau vien dėl to, kad gyvo asmens daiktai negalėjo būti įgyjami *pro herede* pagrindu.¹⁰⁹ Kasijus neigė, kad asmuo, įsitikinęs, jog sudarė santuoką, gali įgyjamą senatimi įgyti žmonos kraitį, jeigu iš tikrųjų santuoka nebuvo sudaryta. Visose minėtose situacijose autorių nuomonių prieštaravimai susiję su sandorio egzistavimo faktu. Klaida dėl *causa* (priežasties) neleidžia įgyti daikto įgyjamą senatimi, nors valdytojas ir buvo įsitikinęs tuo, kad daiktas buvo perduotas jam savininko ir tokiu būdu nuoširdžiai tikėjo, kad nuosavybės teisė perėjo jam.¹¹⁰ Tą patį patvirtina ir Celsas 34 knygoje teigdamas, kad klysta tie, kurie mano, kad kiekvienas, kuris įgijo daikto valdymą gera valia, gali įgyti daiktą įgyjamą senatimi kaip savo, nepriklausomai nuo to, ar pirkto ar ne, daiktas buvo padovanotas, ar ne, jeigu tik pats asmuo laikė, kad daiktą pirkto ar

¹⁰⁴ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 406.

¹⁰⁵ Buckland W. W., *supra* note 101, p. 126.

¹⁰⁶ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 407.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 406.

¹⁰⁸ Buckland W. W., *op. cit.*, p. 126.

¹⁰⁹ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 407.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 407.

daiktas jam buvo padovanotas – kadangi įgyjamoji senatis netaikoma nei paskirtam testamentu, nei padovanotam, nei kraičio pavidalu perduotam turtui, jeigu nėra pačio kraičio, dovanojimo ar testamento.¹¹¹ Prieštaringos teisininkų nuomonės parodo, kad šiuo klausimu nebuvo aiškaus reguliavimo. Praktinės situacijos, ko gero, buvo sprendžiamos atsižvelgiant į faktines aplinkybes - *titulus putativus* buvo arba pripažįstamas arba ne.

Įgyti daiktą dėl senaties buvo būtina įgijėjo *bona fides* (gera valia), t. y. įgijėjo vidinis įsitikinimas, kad perleidėjas yra daikto savininkas (arba asmuo, įgalintas perleisti daiktą kaip kuratorius ar globėjas). Šiame reikalavime išryškėja principinis *iusta causa usucapionis* ir *iusta causa possessionis* skirtumas: pirmoji nukreipta į nuosavybės perėjimą (kaip ir *iusta causa traditionis*), tuo tarpu antroji skirta nustatyti asmenį, turintį teisę į ieškinį.¹¹² Paulius teigia, kad „egzistuoja skirtumas tarp valdymo ir įgyjamosios senaties pagrindų: nes teisingai sakoma, jog kam nors nupirkus daiktą, net jei jis tai atliko ir negera valia, panašiai kaip tas, kuris sąmoningai nupirko svetimą daiktą, valdo kaip pirkėjas, nors ir neįgyja daikto senatimi.“ (D.XLI.4.2.1)¹¹³ Daikto įgijimui senatimi įvykti *bona fides* buvo reikalaujama tik daikto įgijimo momentu. Dėl konkretaus momento, kada turi būti „fiksuojama“ gera valia, išsiskyrė dviejų pagrindinių teisės mokyklų, Sabiniečių ir Prokuliečių nuomonės. Nagrinėdami pirkimo-pardavimo sutartį romėnų teisininkai sprendė, ar sąžiningumas turi būti nustatomas susitarimo momentu, kuomet įgyjama teisė į daikto perdavimą (prokuliečių nuomonė), ar būtent daikto perdavimo metu, kuomet faktiškai įgyjamas valdymas (sabiniečių nuomonė).¹¹⁴ Plataus pripažinimo sulaukė Sabino nuomonė - todėl įgijėjo sąžiningumas fiksuojamas tik daikto perdavimo momentu (*traditionis initium spectandum*).¹¹⁵ Jeigu laikotarpyje tarp sutarties sudarymo ir daikto perdavimo pirkėjas sužino, kad pardavėjas nėra savininkas, jo valdymas nebegali remtis gera valia ir *usucapio* tampa negalimas.¹¹⁶ Valdytojui tik vėliau sužinojus, kad įgijo svetimą daiktą, vėliau, t. y. po daikto perdavimo, *usucapio* terminas skaičiuojamas toliau. Ši padėtis viduramžių juristų (glosatorių) buvo išreikšta taisykle: *Mala fides superveniens non nocet* („Vėlesnis nesąžiningumas nekenkia teisingai pradėtai *usucapio*“).¹¹⁷ Romėnų teisėje aptinkame ir šios taisyklės išimtį, *usucapio lucrativa* atveju, kuomet būdavo padovanojamas svetimas daiktas (*res aliena*), buvo

¹¹¹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 407.

¹¹² *Ibid.*, p. 408.

¹¹³ *Ibid.*, p. 408.

¹¹⁴ Hunter W. A. *A systematic and historical exposition of Roman law in the order of a code*, Edinburgh: Colston and Coy. Limited, Printers, 1920, p. 268-269 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10].

<https://books.google.lt/books?id=5HgMAAAAYAAJ&pg=PA283&lpg=PA283&dq=pro+solutio+in+roman+law&source=bl&ots=56fhvQ-Zdr&sig=V Pn0VpWh1gLBxgMMEW4xhllhOQ&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCUQ6AEwAg#v=onepage&q=usucapio&f=false>

¹¹⁵ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 408.

¹¹⁶ Hunter W. A., *op. cit.*, p. 269.

¹¹⁷ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 408.

reikalaujama *bona fides* visą valdymo laiką. Justinianas panaikino šią taisyklę.¹¹⁸ *Bona fides* atžvilgiu svarbi tik įgijėjo valios būseną. „Užtenka, kad aš arba pirkėjas būtume sąžiningi, nors aš pirkau ne iš savininko, tegul ir pardavėjas daiktą pardavė iš klastingų tikslų – pardavėjo sumanymas nedaro man žalos.“ (D.VI.2.7.11)¹¹⁹ Vis dėlto Pauliui, „kyla klausimas, jeigu aš tuo metu, kada man buvo perduotas daiktas, manau, kad daiktas yra pardavėjo nuosavybė, o paskui sužinau, kad daiktas svetimas, ar aš galiu įgyti daikto duodamus vaisius, jeigu daikto įgijimas įgyjamą senatimi tęsiasi ir nėra nutraukiamas. Šiuo atžvilgiu Pomponijus abejoja, ar nenustoją valdytojas būti sąžiningas, nors ir įgijo daiktą įgyjamą senatimi: juk tai, kas yra įgyjamoji senatis, priskiriama to asmens teisei, kuris valdo gera valia“ (7 ad Plaut., D.XLI.1.48.1).¹²⁰ Manome, kad šiuo atveju daikto valdytojas turi teisę į vaisius, kadangi gera valia fiksuojama tik įgijimo momentu ir šiuo atžvilgiu asmuo, kaip sąžiningas valdytojas, turi nuosavybės teisę į daikto duodamus vaisius.

Įgyjamoji senatis buvo galima ir be *bona fides* užvaldymo momentu trimis atvejais: 1) *usucapio pro herede*, iki šios formos panaikinimo, ja pasinaudoti galėjo kiekvienas pilietis, nesantis įpėdiniu; 2) *usureceptio fiduciae* buvo suteikta fiduciantui į daiktą, perduotą fiduciarijui, kuris nenorėjo daikto gražinti ir 3) *usureceptio ex prediatura* buvo leidžiama piliečiams, kurių žemė buvo parduota viešoje licitacijoje (turguose), jeigu jinai ir toliau likdavo to piliečio (buvusio savininko) valdyme.¹²¹ Atsižvelgdami į šių *usucapio* atmainų specifiką, detalesnį jų aprašymą pateikiame tolesniame skyriuje.

Kaip žinome nekilnojamojo turto atžvilgiu vagystė nebuvo pripažįstama, todėl apleistą svetimą sklypą užvaldęs asmuo nebuvo laikomas vagimi, tačiau jo atžvilgiu įgyjamoji senatis negalėjo būti taikoma dėl to, kad toks asmuo žinojo, kad sklypas jam nepriklauso, t. y. valdė *mala fides*. Tokiam *mala fides* valdytojui daiktą perleidus sąžiningam trečiajam asmeniui, pastarasis, kaip valdantis gera valia ir įgijęs nei jėga, nei pavogęs, jau galėjo pasinaudoti *usucapio* institutu.¹²² Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, toks reguliavimas galėjo paskatinti piktnaudžiavimą nekilnojamojo turto užvaldymu, tačiau praktikoje tokie atvejai greičiausiai buvo reti, kadangi *usucapio* buvo taikoma tik Italijos žemėms ir Romos piliečiams.

Bona fides buvo preziumuojama, t. y. geros valios nereikėjo įrodinėti, tačiau ją buvo galima paneigti. *Iusta causa* turėjo būti įrodinėjama, o pagrįstas daikto perleidimas praktiškai buvo vienintelis *bona fides* įrodymas. Prezumpcija greičiausiai buvo nustatyta atsižvelgiant į tai,

¹¹⁸ Buckland W. W., *supra* note 102, p. 244.

¹¹⁹ Pamiatniki rimskogo prava: Zakoni XII tablic, Institucii Gaja, Digesti Justiniana [Monuments of Roman Law: Twelve Tables, Institutes of Gai, Digest of Justinian], *supra* note 27, p. 279.

¹²⁰ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 409.

¹²¹ Puchan I., Akimovskaja-Polenak M., *supra* note 55, p. 155.

¹²² Hunter W. A., *supra* note 114, p. 274.

kad įrodinėjant *bona fides* būtų reikėję įrodyti, kad tam tikri faktai buvo nežinomi, o nežinojimas sunkiai gali būti įrodytas.¹²³

Įgyjamajai senačiai įvykti reikalingas ir valdymas - *possessio* t. y. teisinis valdymas, o ne paprastas daikto laikymas. Tai nukreipia į *corpus* ir *animus* – fizinę kontrolę ir siekį daiktą valdyti kaip savo. Šie abu požymiai nebūtinai turi sutapti viename asmenyje. Asmuo gali įgyti ir laikyti daiktą per vergą ar pvz. sūnų, esantį jo valdžioje ar kitą laisvą asmenį (įgaliotinį). Tiek atstovas, tiek atstovaujамasis turi turėti tinkamą *animus*. Atstovo valia turi būti nukreipta į daikto įgijimą atstovaujамajam, o ne sau,¹²⁴ o atstovaujамasis turi siekti įgyti daikto valdymą per atstovą. Bet jeigu vergas arba *filius familias* įgyja daiktą į pekulijų, valdymo teisė automatiškai pereina šeimininkui ar *pater familias*, ir *usucapio* terminas prasideda jo naudai, net jeigu jis ir nežino paties įgijimo fakto. Taip yra dėl to, nes pekulijaus atžvilgiu yra įtvirtinta *pater familias* valdžia (nuosavybės teisė).¹²⁵ Paulius, Neracijus, Labeonas ir Julianas, visi sutinka, kad vergas ar sūnus gali tarpininkauti savo šeimininko ar *pater familias* naudai įgyjant daiktą *usucapio* būdu, nepriklausomai nuo šeimininko žinojimo, kad daiktas perėjo į jo sūnaus ar vergo pekulijų. Paulius prideda papildomą *Pedius* komentarą, kad tokiu būdu gali įgyti tik tas, kuris daikto atžvilgiu pats turi neapribotą teisę įgyti įgyjamąją senatimi. To paties Pauliaus cituojamas Pomponijus teigia: „jeigu daiktas, įgytas į pekulijų, yra su trūkumais, nes įgytas *mala fides*, daikto ydingumas galioja ir vergo savininko atžvilgiu ir taip užkerta kelią įgyti daiktą *usucapio* būdu.“¹²⁶ Dėl šios priežasties, įgyjant daiktą į pekulijaus sudėtį, buvo vertinama vergo, o ne šeimininko, valios būseną daikto įgijimo metu. Šiuo atveju, Paulius sutinka su Celsu, kad jeigu vergas į savo pekulijų daiktą įgyja *bona fides*, net jei šeimininkas žino daiktą priklausius trečiam asmeniui, įgyjamosios senaties pagrindas neturės trūkumų ir įgyjamoji senatis galės įvykti.¹²⁷ Jeigu įgyjama ne vergo iniciatyva, o jam tarpininkaujant, reikalauta tiek šeimininko, tiek vergo *bona fides*, vergo – daikto įgijimo metu, šeimininko – sužinojimo apie įgijimą metu. Pomponijus teigia, kad jeigu įgyjama šeimininko vardu, šeimininko valios būseną yra esminis kriterijus. Šis Pomponijaus teiginys galėjo būti skirtas įgijimui, pagal konkrečias šeimininko instrukcijas, nes vaikų ir *bona fide servientes* atžvilgiu formuojama jau minėta atskira taisyklė.¹²⁸ Jeigu laisvas atstovas turi bendrus įgalinimus įgyti nuosavybę atstovaujамajam, kiekvienas objektas yra įgyjamas atstovaujamojo naudai, nors jis ir nežino apie kiekvieno iš jų įgijimo momentą. Įgijimo momentas svarbus *usucapio* termino skaičiavimui, kadangi šis neprasideda, kol atstovaujамasis

¹²³ Buckland W. W., *supra* note 102, p. 245-246.

¹²⁴ Lee R. W., *supra* note 87, p. 121.

¹²⁵ *Ibid.*, p. 122.

¹²⁶ Belovsky P., *supra* note 34, p. 79

¹²⁷ *Ibid.*, p. 79-80.

¹²⁸ Buckland W. W., *op. cit.*, p. 244.

nesužino apie kiekvieno konkretaus objekto įgijimo laiką.¹²⁹ Vergai, valdomi uzufrukto teisėmis, įgyja uzufruktoriui viską, ką įgyja uzufruktoriaus lėšomis arba savo darbu, kitais atvejais viskas, ką vergas įgyja, priklauso vergo savininkui. Tarpininkaujant uzufruktu valdomam vergui vis dėlto, galime valdyti ir įgyti daiktą pagal senatį, nors patys daikto ir nevaldome. Tačiau uzufruktorius negali įgyti senatimi paties vergo, kadangi jis nėra laikomas valdytoju, o tik naudotoju, be to žino, jog vergas jam nepriklauso.¹³⁰

Gajus teigia, kad nieko negalime įgyti sau, tarpininkaujant laisviems asmenims ar svetimiems vergams, į kuriuos neturime jokios pagrįstos teisės (valdymo ar uzufrukto). Tačiau toje pačioje pastraipoje Gajus nurodo, jog yra abejojama, ar pats valdymas gali būti įgyjamas tarpininkaujant laisvajam asmeniui.¹³¹ Šią Gajaus abejonę išsklaido Paulius, nurodydamas, kad nieko negalime įgyti per laisvus asmenis, esančius mūsų valdžioje, tačiau mūsų patogumui galime įgyti valdymą per atstovą. Jeigu nėra paties atstovaujamojo, viskas, ką įgyja atstovas, įgyjama ne atstovaujajam, nebent vėliau pastarasis patvirtins atstovo atliktus sandorius.¹³² Šis Gajaus ir Pauliaus nuomonių skirtumas atskleidžia, jog Gajaus Institucijų rašymo metu, apie 160 m., valdymo įgijimo tarpininkaujant kitam laisvajam asmeniui idėja jau buvo svarstoma ir galutinai įsitvirtino pirmoje III a. pusėje. Šie teisininkų teiginiai išlieka kontraversiški, kadangi pripažinus galimybę įgyti valdymą per kitą laisvą asmenį, automatiškai taptų įmanomas ir nuosavybės teisės įgijimas senatimi, kadangi įgijus valdymą prasideda *usucapio* termino skaičiavimas. Pailiavą sukelia Pauliaus teiginys, kad negalime įgyti per laisvus asmenis, esančius mūsų valdžioje, nors Gajaus nurodoma priešingai, jog bet kuriuo pagrindu galime įgyti per asmenis, paklūstančius tėvo valdžiai. Šiuos prieštaravimus galime paaiškinti arba hipoteze, kad vėlesniais laikais pakito įstatyminis reguliavimas, arba tiesiog skyrėsi teisininkų nuomonės.

Possessio, kaip *usucapio* sąlyga, nukreipia į valdymo nepertraukiamumą. Pagal romėnų teisę, senaties eiga nutraukiama tik pažeidus valdymą (*vi, clam*) arba praradus titulą (pagrindą), kuomet daiktas įgytas koku nors pagrindu, pakankamu *usucapio* įvykti, išreikalaujamas iš savininko *cum precario* arba nuomai. Trečiųjų asmenų ginčijamas valdymas, netgi daiktinio ieškinio pareiškimas, ką matysime nagrinėdami *tempus* sąlygą, nenutraukia įgyjamosios senaties termino eigos.¹³³ Daikto įkeitimas, *usucapio* prasme, taip pat nenutraukdavo *possessio*, kadangi buvo laikoma, kad įkaito turėtojo valia buvo nukreipta ne į daikto valdymą, o tik į reikalavimo teisės apsaugą. (D.XLI.3.16)¹³⁴ Įkaito turėtojui praradus valdymą, pvz.: daiktą pardavus, įkaito

¹²⁹ Lee R. W., *supra* note 87, p. 122.

¹³⁰ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 147.

¹³¹ *Ibid.*, p. 147.

¹³² The opinions of Julius Paulus [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-12]. http://www.constitution.org/sps/sps01_4-5.htm

¹³³ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 409.

¹³⁴ Hunter W. A., *supra* note 114, p. 267.

davėjo valdymas, *usucapio* prasme, nutrūkdavo. Analogiška taisyklė buvo taikoma ir depozito ar nuomos atvejais - kol nuomininkas ar saugotojas neperleisdavo daikto tretiesiems asmenims, *usucapio* terminas buvo skaičiuojamas nuomotojo ar depozitarijaus naudai.¹³⁵

Tempus (laikas) nukreipia į mūsų jau minėtą, įstatymais nustatytą įgyjamosios senaties terminą: dveji metai nekilnojamiems daiktams ir metai - kilnojamiems. Siekiantis daiktą įgyti asmuo turėjo nurodytą terminą valdyti daiktą atvirai ir viešai t. y. daikto atžvilgiu elgtis kaip savininkas. Senatis nesibaigdavo nuosavybės įgijimu, jeigu iki sueinant terminui daikto savininkas savo veiksmais nutraukė senatį – *usurpatio*. *Usurpatio* galėjo būti *naturalis*,¹³⁶ t. y. nutraukimas buvo atliekamas simboliniais veiksmais: medžio šakų nulaužimu, įžengimu į žemės sklypą, apsilankymu namuose,¹³⁷ daikto paėmimu, valdytojo iškeldinimu¹³⁸ ir t.t., arba *civilis* – t. y. pareiškiant ieškinį.¹³⁹ Bet koks faktinis valdymo pertraukimas, nesvarbu, kiek trukęs laike, nutraukia *usucapio* terminą ir panaikina iki tol buvusio valdymo įtaką.¹⁴⁰ Įdomu tai, kad vindikacija (*rei vindicatio*) nebuvo pakankama priemonė senačiai nutraukti. Senaties termino skaičiavimas galėjo būti nutraukiamas tik priėmus teismo sprendimą. *Usucapio* tęsdavosi ir po *litis contestatio* (pirmosios legisakcinio proceso stadijos pabaiga patvirtinusi tarp šalių kilusį ginčą, jos metu kviečiami liudytojai, patvirtinti ginčo esmę¹⁴¹), tokiu būdu atsakovas proceso metu galėjo tapti kviritiniu ginčijamo daikto savininku (t. y. sueiti įgyjamosios senaties terminas). Tokioje situacijoje procesą laimėjusi šalis likdavo be jokių teisių į daiktą, kadangi teismo sprendimas (*iudicatum*) neturėjo realaus efekto.¹⁴² *Pronuntiatio de iure*, šiuo atveju tapo formalumu, privalomu *iussum de restituendo*: atsakovas lieka savininku ir jo sumokėtas *litis aestimatio* netgi negali būti laikomas ginčijamo daikto nupirkimu. Jeigu *litis aestimatio* buvo sumokamas iki sueinant įgyjamosios senaties terminui, Julijanas prilygino situaciją dovanojimui (savininkas padovanoja daiktą pirkėjui, įgijusiam daiktą iš ne savininko), teigdamas, kad įgijėjo *causa possessionis* pasikeičia. Jeigu atsakovas sutiks atiduoti daiktą, tuomet ieškovas taps jo savininku tik griežtai laikantis privalomos perleidimo formos, t. y. mancipacijos ar *in iure cessio*.¹⁴³ Kitų autorių nuomone, jeigu sprendimas atitiko faktus, nustatytus *litis contestatio* metu ir *usucapio* dar buvo nepasibaigęs, savininkas galėjo atgauti savo nuosavybę, nors iki sprendimo priėmimo *usucapio* terminas sueidavo.¹⁴⁴ Justiniano laikais *litis contestatio*, visuomet buvo laikoma valdymo pertraukimu, o kai kuriais atvejais nurodoma, kad pats proceso pradėjimas

¹³⁵ Hunter W. A., *supra* note 114, p. 268.

¹³⁶ Buckland W. W., *supra* note 101, p. 124.

¹³⁷ Puchan I., Akimovskaja-Polenak M., *supra* note 55, p. 155.

¹³⁸ Hunter W. A., *op. cit.*, p. 267.

¹³⁹ Buckland W. W., *op. cit.*, p. 124.

¹⁴⁰ Lee R. W., *supra* note 87, p. 122.

¹⁴¹ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 414.

¹⁴² Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 409-410.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 410.

¹⁴⁴ Hunter W. A., *op. cit.*, p. 268.

buvo laikomas *usurpatio*.¹⁴⁵ Jeigu senatis buvo nutraukiama, o įgijėjas toliau valdė daiktą, naujas senaties terminas prasidėdavo nuo nutraukimo momento ir buvo skaičiuojamas iš naujo.¹⁴⁶ Įdomu tai, kad tokiu atveju valdytojas jau turėjo žinoti, jog daiktas nuosavybės teise priklauso kitam asmeniui. Kaip minėta aukščiau „jeigu įgijėjas daikto užvaldymo metu sužino apie trūkumus, neleidžiančius jam savęs laikyti savininku, tai atėmė iš jo teisę įgyti daiktą įgyjamą senatimi“, t. y. nebelieka vienos iš įgyjamosios senaties sąlygų *bona fides*, todėl neaišku, kodėl tokioje situacijoje įgyjamosios senaties terminas pradedamas skaičiuoti iš naujo, nes po termino nutraukimo, jau žinodamas apie tikrąjį savininką, valdytojas pradeda valdyti be *bona fides*. Greičiausiai buvo laikoma, jog tikrasis savininkas, nedėdamas pastangų išreikalauti daiktą, jo atsisako, tačiau tokiu atveju daiktas turėtų būti laikomas bešeimininkiu ir įgyjamas nuosavybėn nuo užvaldymo momento.

Įgijėjo mirties atveju senaties terminas buvo skaičiuojamas paveldėtojo naudai (*successio possessionis*), kuris tęsdavo įgijimą senatimi tokiu pačiu pagrindu kaip ir palikėjas¹⁴⁷. *Successio in possessionem* buvo taikoma tik universaliam teisių perėmėjui.¹⁴⁸ Tai galėjo būti taikoma net ir tuo atveju, kuomet paveldėtojas žinojo, kad valdymo pagrindas buvo su trūkumais (paveldėtojo valios būseną neturėjo reikšmės), užteko, kad pirmtakas daiktą valdė gera valia.¹⁴⁹ Žinoma, jeigu palikėjas valdymą buvo pradėjęs neteisėtai, paveldėtojas negalėjo iš to gauti naudos.¹⁵⁰ Ilgainiui valdymo terminų sumavimas buvo galimas ne tik paveldint. Imperatoriai Septimas Severas ir Karakala įtvirtino terminų sudėjimo taisyklę ir singularinio teisių perleidimo atvejais,¹⁵¹ kas leido pirkėjui pridėti prie savo valdomo laiko pardavėjo valdytą laiką, tačiau tiek perleidėjas, tiek pirkėjas turėjo atitikti *bona fides* kriterijų įgijimo metu. Jeigu daiktas įgyjamas iš valdytojo *ad usucapionem*, perleidėjo valdžioje prabėgusi senaties termino dalis buvo skaičiuojama įgijėjo naudai (tai buvo vadinama *accessio possessionis* – valdymo prieaugliu). Tokiu būdu buvo sutrumpinamas įgijėjui reikalingas įgyjamosios senaties terminas. Panaši taisyklė nuo seno buvo taikoma ginant kilnojamųjų daiktų valdymą *interdictum „utrubi“*. Pirmenybė buvo teikiama tai iš besiginčijančių šalių, kuri valdė ginčijamą daiktą didžiąją einamųjų metų dalį, dėl to teisėto valdytojo naudai buvo įskaičiuojamas jo pirmtako valdymo laikas. Justiniano teisėje *successio possessionis* singularinio teisių perėmimo atveju taip pat buvo taikoma.¹⁵²

¹⁴⁵ Buckland W. W., *supra* note 101, p. 124.

¹⁴⁶ Puchan I., Akimovskaja-Polenak M., *supra* note 55, p. 155.

¹⁴⁷ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 410.

¹⁴⁸ Lee R. W., *supra* note 87, p. 122.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 122.

¹⁵⁰ Hunter W. A., *supra* note 114, p. 266.

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 267.

¹⁵² Lee R. W., *op. cit.*, p. 122.

Pastebime, kad *usucapio* instituto sąlygos buvo suformuotos ne iš karto, o palaipsniui. Šiame skyriuje nagrinėtų sąlygų taip pat nebuvo reikalaujama visuomet. Atskirų *usucapio* objektų atžvilgiu nebuvo keliamas kai kurių sąlygų buvimo reikalavimas (G.II.56).¹⁵³ Gali būti, kad atvejai, kuriuos Gajus laiko išimtimis, yra išlikę iš laikų, kuomet tai nebuvo išimtys ir kad XII lentelių įstatymuose įtvirtinta *usucapio* nereikalavo nei geros valios, nei teisėto pagrindo kaip *usucapio* sąlygų.¹⁵⁴ Nors ir neįtvirtintos kaip vientisa sistema *usucapio* sąlygos ir jų turinys Senovės Romos teisininkų buvo tiek išvystytos, jog vėlesnių laikų jurisprudencijai, galime sakyti, tik ir beliko šias sąlygas sudėti į savo vietas ir pritaikyti konkrečiau meto reikmėms.

3.1.2. *Usucapio* atmainos: *usureceptio*, *usucapio pro herede* ir kt. *Usucapio* santykis su kitais teisės institutais

Nagrinėdami įgyjamosios senaties institutą romėnų teisėje pastebime, kad skirtingiems turtiniams santykiams sureguliuoti buvo skirtos įvairios *usucapio* modifikacijos. Pati įgyjamoji senatis romėnų teisinėje sistemoje buvo taikoma ne tik kaip nuosavybės įgijimo forma, bet ir įvairiuose kituose teisiniuose santykiuose. Šiame skyriuje kaip tik ir norėtume detaliau išnagrinėti šias *usucapio* variacijas.

Usucapio ex Rutiliana constitutione – tai tas pats *usucapio* institutas, pagal kurį pirkėjas galėjo įgyti įgyjamąją senatimi *res mancipi*, kuriuos jam pardavė moteris be globėjo sutikimo.¹⁵⁵ Toks reguliavimas akivaizdžiai prieštarauja draudimui, įtvirtintam XII lentelių įstatymuose.¹⁵⁶ Vis dėlto ši taisyklė negali būti laikoma nesąžininga, kadangi moteris galėjo nutraukti įgyjamąją senatį gražindama pirkėjui sumokėtą kainą. Taip pat manoma, kad ši taisyklė yra vienas iš pavyzdžių, pagrindžiančių teiginį, jog XII lentelių įstatymuose nebuvo reikalaujama nei *bona fides* nei *iusta causa*, kurie buvo sukurti vėliau, siekiant pateisinti ypač trumpus įgyjamosios senaties terminus.¹⁵⁷

Paveldėjimo santykių reguliavimas dėl didelio *ius civile* formalumo ir tik pirmos eilės įpėdinių šaukimo paveldėti nepagrįstai apribojo palikimo priėmimo galimybes. Šiai problemai spręsti, jau ikiklasikiniu laikotarpiu, pretorių teisė sukūrė *bonorum possessio*, t. y. pretoriaus leidimą valdyti į palikimo sudėtį įeinantį turtą. Tai davė pagrindą susiformuoti dvigubai

¹⁵³ Lee R. W., *supra* note 87, p. 122.

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 123.

¹⁵⁵ Bartoshek M., *supra* note 13, p. 321.

¹⁵⁶ XII lentelių įstatymai ir jų komentaras, *supra* note 25, p. 54.

¹⁵⁷ Buckland W. W. *A manual of Roman private law*. Cambridge: At the university press, 1953, p. 128 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10]. https://books.google.lt/books?id=wq-gTKJRKgcC&pg=PA128&lpg=PA128&dq=usucapio+ex+Rutiliana+constitutione&source=bl&ots=G3beBH0FX2&sig=6oRA8GUaZHDZZjEF8AtR4b9wXi4&hl=en&sa=X&ei=sE3_VPCoEIGwUZOVhLgB&ved=0CCQQ6AEwAQ#v=onepage&q=usucapio%20ex%20Rutiliana%20constitutione&f=false

paveldėjimo sistemai – pagal kviritinę ir pagal bonitarinę teisę. Vis dėlto, turime nepamiršti, kad pretorinis įpėdinis neįgydavo kviritinės daikto nuosavybės teisės, o tapdavo tik faktiniu palikimo valdytoju (*bonorum possessio sine re*) dėl ko civilinis įpėdinis galėjo palikimą išreikalauti.¹⁵⁸ Nuosavybės teisės neįgijusiam ir pretorinės teisės pagrindu palikimą valdančiam įpėdiniui ypač aktuali tampa viena iš seniausių *usucapio* formų, kuri atliko palikimo priėmimo funkciją, tai *usucapio pro herede*, dar vadinama *usucapio lucrativa*¹⁵⁹ (*lucrativa* - naudinga, pelninga¹⁶⁰). Pati *usucapio pro herede* susiformavo daug anksčiau negu *bonorum possessio*, dėl to ši forma įdomi ne tik tuo, kad įgyjamosios senaties institutas dalyvauja paveldėjimo teisėje, bet ir tuo, kad įgijėjas žino, jog užvaldo svetimą daiktą ir *usucapio* vis tiek galimas.¹⁶¹ Atsiradus palikimui, jo priėmimą ir palikėjo mirties momentą gali skirti tam tikras laiko intervalas. Tai ypač akivaizdu, kuomet paveldėti šaukiami *heredes voluntarii*, galintys pareikšti savo valią dėl palikimo priėmimo. Laukiant paveldėtojų palikimas atsiduria neapibrėžtoje padėtyje ir vadinamas *hereditas iacens* – gulinčiu palikimu. Toks palikimas pagal *ius civile* yra bešeimininkis turtas, ir tokio turto pasisavinimas nebuvo laikomas vagyste, išskyrus atvejus, kuomet paveldėdavo privalomasis įpėdinis, tokiais atvejais *usucapio pro herede* nebuvo galimas.¹⁶² Užvaldęs tokį palikimą asmuo, praėjus metams, tapdavo palikimo savininku (įvykdavo *usucapio pro herede*).¹⁶³ Bendro vienerių metų termino skaičiavimą tiek kilnojamiems, tiek nekilnojamiems daiktams sąlygojo XII lentelių įstatymuose įtvirtinta nuostata, kad *res soli* (nekilnojamų daiktų)¹⁶⁴ įgyjamosios senaties terminas yra dveji metai, o visų kitų daiktų – vieneri metai. Kadangi *hereditas* (palikimas) nėra *res soli*, jis turi būti priskirtas kitiems daiktams.¹⁶⁵ Kaip paaiškina Gajus, *usucapio* buvo leidžiama dėl to, „jog senieji teisininkai norėjo, kad palikimai būtų priimami kuo greičiau ir kad atsirastų tie, kurie tęstų protėvių religinį kultą, ko anais laikais buvo besąlygiškai laikomasi, taip pat, kad kreditoriai turėtų iš ko pareikalauti to, kas jiems priklauso.“¹⁶⁶ Toks savininkas užimdavo įpėdinio vietą ir turėjo vykdyti palikėjo prievoles ir dalyvauti šeimos *sacra*. Laikui bėgant požiūris keitėsi, ir *usucapio pro herede* galėjo būti taikomas tik, kai kurių daiktų užvaldymui, bet ne visam palikimui. Tokiu būdu užvaldyti daiktai buvo laikomi įgyti be *bona fides* ir *iustus titulus*. Pretoriui pritaikius *bonorum possessio* ir perdavus nuosavybę valdyti konkrečiam asmeniui, kiti asmenys jau negalėjo įgyti paveldėjimo *usucapio pro herede* būdu. II a. atsiradus bonitarinei (pretorinei) valdymo formai *bonorum*

¹⁵⁸ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 271-272.

¹⁵⁹ Buckland W. W., *supra* note 101, p. 125.

¹⁶⁰ Hunter W. A., *supra* note 114, p. 270.

¹⁶¹ Long G., *supra* note 16, p. 1220.

¹⁶² Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 357.

¹⁶³ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 221-222.

¹⁶⁴ Bartoshek M., *supra* note 13, p. 276.

¹⁶⁵ Long G., *op. cit.*, p. 1221.

¹⁶⁶ Gajaus institucijos, *op. cit.*, p. 131.

possessio cum re, kuomet pretoriniam įpėdiniui suteikta teisė į kviritinio įpėdinio reiškiamą ieškinį pateikti procesinį atsikirtimą ir išsaugoti palikimą visam laikui,¹⁶⁷ *usucapio pro herede* poreikis bonitarinių valdytojų atžvilgiu turėjo sumažėti, kadangi kviritinės nuosavybės įgijimo faktas tapo nebe toks aktualus. Galiausiai M. Aurelijus bet kokį nepriimto („gulinčio“) palikimo išgrobstymą prilygino nusikaltimui.¹⁶⁸ Galime preziumuoti, jog vystantis privačios nuosavybės sampratai toks palikimo užvaldymas darėsi vis artimesnis vagystei, ko nebuvo nuosavybės teisės į turtą siejant su visa bendruomene.

Vienas iš daiktinės teisės instrumentų – servitutai - taip pat galėjo būti įgyjami *usucapio* būdu. Kai kurių autorių nuomone, servitutų įgijimo atžvilgiu *usucapio* galėjo būti taikoma tik *aquaeductus* (vandentiekio), *haustus* (teisė semti vandenį svetimame sklype¹⁶⁹), *iter* (kelio¹⁷⁰) ir *actus* (perginimo¹⁷¹) servitutams.¹⁷² Servitutas galėjo būti įgyjamas vienerius metus faktiškai įgyvendinant servituto suteikiamas teises. Kaip ir nuosavybės teisė į *res mancipi*, perleistą paprastu *traditio* būdu, galėjo būti įgyjama tik sekant *usucapio*, taip ir servitutas galėjo būti nustatytas paprastu šalių sutarimu ir galutinai įteisintas *usucapio* keliu.¹⁷³ Vėlesniais laikais *lex Scribonia*, kurio priėmimo data nėra tiksliai žinoma (spėjama, kad įstatymas priimtas paskutiniaisiais Respublikos dešimtmečiais apie 50 m. pr. Kr. arba principato pradžioje¹⁷⁴), tokią galimybę panaikino, tačiau ji vėl atgaivinta Justiniano teisėje.¹⁷⁵ Vis dėlto servitutai buvo įgyjami nebe *usucapio* pagalba, o *longa quasi possessio*.¹⁷⁶ Jeigu servitutą buvo galima nustatyti senatimi natūralu, kad servitutai galėjo ir pasibaigti senaties pagalba. Priešingai negu servitutų įgijimas *usucapio* būdu, servituto pasibaigimas senatimi nebuvo uždraustas. Servituto pasibaigimas priklausė nuo jo rūšies. Užufruktas (romėnų teisėje užufruktas laikytas servituto rūšimi *aut. past.*), *usus*, bei kaimo žemės sklypų servitutai baigdavosi dėl nepertraukiamo nesinaudojimo šiomis teisėmis. Laikotarpis, per kurį servitutas baigdavosi dėl nenaudojimo, buvo nustatytas pagal daikto rūšį. Kilnojamojo daikto servitutas išnykdavo nesinaudojant daiktu vienerius metus. Nekilnojamų daiktų atveju – dvejus metus. Tuo tarpu miesto žemės sklypų servitutai dėl nenaudojimo (*non usus*) automatiškai nesibaigdavo. Tam, kad užsibaigtų šie servitutai, turėjo įvykti „laisvės įgijimas pagal senatį“ – *usucapio libertatis*, t. y. nesinaudojimą servitutu turėjo papildyti tam tikrų, servitutui priešingų, aplinkybių atsiradimas. Pvz.:

¹⁶⁷ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 272-273.

¹⁶⁸ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 221-222.

¹⁶⁹ Bartoshek M., *supra* note 13, p. 295.

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 162.

¹⁷¹ *Ibid.*, p. 295.

¹⁷² Long G., *supra* note 16, p. 1219.

¹⁷³ *Ibid.*, p. 1219.

¹⁷⁴ D'Angelo G. *Sulla lex Scribonia de usucapione servitutis*. Torino: G. Giappichelli editore, 2013, p. 5 [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.17].

[http://www.unipa.it/~dipstdir/portale/ARTICOLI%20DANGELO/D'Angelo\(1\).pdf](http://www.unipa.it/~dipstdir/portale/ARTICOLI%20DANGELO/D'Angelo(1).pdf)

¹⁷⁵ Jonaitis M., *op. cit.*, p. 241.

¹⁷⁶ *Ibid.*, p. 242.

kaimyniniam namui nustatytas sijos įleidimo į mūrą servitutas, tačiau teisę turinčiam asmeniui sijos neatrėmus, servitutas savaime neišnykdavo. Tarnaujančio namo savininkas turėjo atlikti priešingus servitutui veiksmus, tarkim, užmūryti ar kitaip užtaisyti sienoje esančią ertmę, į kurią galėjo būti įleidžiama sija (tai buvo vadinamasis *usus contrarius*), o viešpataujančio daikto savininkas (servituto teisę turintis asmuo) dėl to nereikšti prieštaravimo. Susiklosčius tokioms aplinkybėms ir praėjus dvejim metams, servitutas baigdavosi.¹⁷⁷

Įgyjamosios senaties institutas buvo taikomas ir prievolių teisėje, konkrečiai viename iš prievolės įvykdymo užtikrinimo būdų – *fiducia*. *Fiducia* – kviritinės teisės į daiktą perleidimas kitam asmeniui (*fiduciarius*) mancipacijos ar *in iure cessio* būdais, pastarajam įsipareigojant gražinti daiktą po to, kai bus pasiektas sutarties tikslas.¹⁷⁸ Fiducijos sutartis galėjo pasireikšti dviem formomis: kaip jau minėtas prievolės įvykdymo užtikrinimas – užstatas kreditoriui (*cum creditore*¹⁷⁹) arba kaip daikto perdavimas tiesiog saugoti kitam asmeniui (*cum amico*¹⁸⁰).¹⁸¹ Tam, kad perleidėjas iš karto atgautų kviritinę daikto nuosavybės teisę, turėjo būti atliekama „atgalinė“ mancipacija (ar *in iure cessio*).¹⁸² Ilgainiui šių santykių pagrindu praktikoje susiformuoja *usureceptio fiduciae causa*. Tai buvo galimybė per trumpesnę laiką ir supaprastintomis sąlygomis įgyti nuosavybę įgyjamosios senaties būdu. Kai kurie autoriai mano, kad *usureceptio* galėjo būti sukurta *usucapio pro herede* pavyzdžiu.¹⁸³ Jeigu fiducijos sutartis sudaroma pasaugos funkcijoms atlikti, daikto įgijimas dėl senaties galimas visuomet.¹⁸⁴ Atgavimas dėl senaties, *cum creditore* situacijoje buvo galimas iškart po skolos kreditoriui gražinimo. Net ir tuo atveju, jei skolininkas negražindavo skolos ir koku nors būdu atgaudavo daikto valdymą (išskyrus nuomą ar daikto valdymą iki pareikalavimo) jis galėjo pasinaudoti *usureceptio*,¹⁸⁵ t. y. automatiškai pradėdavo daikto įgijimą senatimi. Dėl šių aplinkybių tyčinis (savavališkas) tokio daikto užvaldymas prieš fiduciarinio kreditoriaus valią nebuvo kvalifikuojamas kaip vagystė ir nesudarydavo kliūčių *usucapio* įvykti.¹⁸⁶ Skolininko atliekama vagystė *fiducia* atveju detaliau nagrinėjama kitame poskyryje.

Vienerių metų senaties terminą – net ir nekilnojamajam turtui, pasak olandų romanisto F. Buffe, galima paaiškinti kaip išraišką to, kad įgijimo objektu yra ne pats daiktas, o *res incorporalis*, t. y. teisinė pozicija, kurios prijungimas prie fiducianto teisės į daiktą sudarė išimtinę nuosavybės teisę. Fiduciarinis perleidėjas išlaikydavo su daiktu tam tikrą teisinį ryšį ir

¹⁷⁷ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 242.

¹⁷⁸ Bartoshek M., *supra* note 13, p. 133.

¹⁷⁹ Buckland W. W., *supra* note 102., p. 245.

¹⁸⁰ *Ibid.*, p. 245.

¹⁸¹ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 133.

¹⁸² Long G., *supra* note 16, p. 122.

¹⁸³ Gajaus institucijos, *op. cit.*, p. 133.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p. 133.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 133.

¹⁸⁶ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 415.

išsaugodavo nemažai įgaliojimų būdingų savininkui. Tokio ryšio buvimą patvirtina Gajaus žodžiai: „*id quod aliquando habuimus, recipimus*“ – „mes įgyjam atgal tai, ką kažkada valdėm“.¹⁸⁷

Pignus (neformali įkeitimo forma, pagal kurią buvo perduodama faktinio valdymo, o ne nuosavybės teisė į daiktą¹⁸⁸) atveju skolininko galimybė atgauti daiktą *usureceptio* būdu buvo tokia pat, kaip ir aukščiau minėtu *fiducia* atveju.¹⁸⁹ *Usureceptio* buvo naudojamas ir tais atvejais, kuomet žemės sklypas buvo įkeičiamas valstybei ir valstybė šį sklypą perduodavo kitam asmeniui. Tokiais atvejais daiktą įkeitęs asmuo galėjo susigrąžinti perduotą savo daiktą per dvejų metų įgyjamosios senaties terminą, jeigu vėl jį įgydavo¹⁹⁰ ar įkeistas sklypas po pardavimo ir toliau likdavo įkaito davėjo valdyme. Ši forma vadinta *usureceptio ex prediatura*.¹⁹¹

Iš aukščiau pateiktų pavyzdžių galime teigti, kad ši *usucapio* atmaina buvo skirta užstato santykiams sureguliuoti, siekiant kompensuoti *fiducia* instituto trūkumus, sukeltus besąlygiško daikto perdavimo kreditoriui ar kitam asmeniui (*mancipatio, in iure cessio*). Atsižvelgiant, kad buvo perleidžiama pati kviritinės nuosavybės teisė, daikto grąžinimas visiškai priklausė nuo naujojo daikto savininko malonės. *Usureceptio* institutas suteikė savininkui galimybę atgauti daikto nuosavybės teisę neatsižvelgiant į kreditoriaus ar daikto saugotojo interesus. Vagystės fakto nepripažinimas savavališkai užvaldžius fiduciarinį daiktą parodo, kad daikto buvimas vieno iš kontrahentų rankose neturėjo plataus socialinio rezonanso: šalys dalyvauja apyvartoje kaip vienas nuosavybės teisės subjektas (*usus auctoritas*) ir bet kuri iš jų laikui bėgant gali tapti išskirtiniu savininku, nutraukdama sąjungą daikto atžvilgiu ir pašalindama šią dvišaldystę iš komercinės apyvartos (*usucapio arba usureceptio*).¹⁹² Matome, kad įgyjamoji senatis galėjo tarnauti kaip būdas šalims išvengti papildomos oficialios procedūros *remancipatio* ir grąžinti atgal užstatytą daiktą. Nustatytas bendras trumpesnis terminas, vieneri metai, gali rodyti, kad įstatymų leidėjas palaikė tokią praktiką ar bent siekė sudaryti palankias sąlygas.

Įgyjamoji senatis buvo taikoma ir priverstinio skolų išieškojimo procese, konkrečiai, skolininko turto pardavimo iš varžytinių atveju. Parduodant gyvo ar mirusio asmens turtą, šis turtas iš karto netapdavo pretoriaus paskirtų palikimo valdytojų ar varžytinėse turtą nusipirkusių asmenų nuosavybe. Šie asmenys įgydavo tik daiktų valdymo teisę, o kviritinę nuosavybę į daiktus įpėdiniai ar pirkėjai įgydavo tik suėjus įgyjamosios senaties terminui. Įgyjamąją senatimi

¹⁸⁷ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 415-416.

¹⁸⁸ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 165-166.

¹⁸⁹ Long G., *supra* note 16, p. 1221.

¹⁹⁰ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 133.

¹⁹¹ Puchan I., Akimovskaja-Polenak M., *supra* note 55, p. 155.

¹⁹² Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 416.

negalėjo pasinaudoti peregrinai, įsigiję daiktą varžytinėse.¹⁹³ Neaišku, ar peregrinai šiuo atveju iškart įgyja daiktą nuosavybėn, ar jie apskritai negali įgyti nuosavybės teisės ir įgyja tik daikto valdymą. Antras variantas atrodo labiau tikėtinas atsižvelgiant į tai, kad priešingu atveju, peregrinai atsidurtų palankesnėje situacijoje nei Romos piliečiai ir iš varžytinių daiktą būtų pravartu įgyti tarpininkaujant peregrinui, kurį pastarasis vėliau perleistų romėnui be jokių apribojimų.

Civilinės teisės institutas *usucapio* pirmaisiais Romos valstybės vystymosi etapais rado savo vietą netgi šeimos teisiniuose santykiuose. Kaip mini Gajus, XII lentelių įstatymuose buvo nustatyta, „kad, jei kuri moteris nenori tuo būdu patekti vyro valdžion, ji kasmet tris naktis iš eilės tenebūna [vyro namuose] ir tuo būdu tenutraukia kiekvienų metų *usus* [įgyjamosios senaties termino eigą].“¹⁹⁴ Matome, kad šis daiktinės teisės institutas buvo taikomas šeimos teisiniams santykiams. Vyro valdžia žmonai atsirasdavo, jeigu žmona nepertraukiamai gyvendavo vyro namuose vienerius metus (terminas analogiškas *usucapio* terminui, nustatytam kilnojamųjų daiktų atžvilgiu).¹⁹⁵ Šis institutas greičiausiai buvo naudojamas siekiant sankcionuoti santuoką, sudarytą nesilaikant formalių reikalavimų arba įteisinant faktinį santuokinį gyvenimą, susiklosčiusį nesilaikant jokių formalių procedūrų. Moteriai nepasinaudojus XII lentelių įstatymuose įtvirtinta galimybe nutraukti *usus*, santuoka buvo laikoma sudaryta *cum manu*.¹⁹⁶ Kaip nurodo Gajus, ši teisė dalinai buvo panaikinta įstatymų ir galiausiai užmiršta, nes nebuvo naudojama.¹⁹⁷ Šeimos teisiniuose santykiuose *usucapio* institutas taip pat buvo naudojamas įgyjant nuosavybėn kraičiu perduotą sklypą, tačiau nors ir įgijęs tokį sklypą pagal senatį, vyras pagal *lex Iulia* negali perleisti šio sklypo be žmonos sutikimo.¹⁹⁸

Platus *usucapio* instituto pritaikymas įvairiems teisiniams santykiams rodo šios romėnų teisinės konstrukcijos lankstumą bei universalumą ir, svarbiausia, sugebėjimą veikti kaip teisės spragų užpildymo priemonė. Manome, jog pastaroji priežastis labiausiai ir prisidėjo prie šio instituto paplitimo romėnų teisėje. Ištaisant trūkumus, atsiradusius dėl įvairiausių priežasčių, tiek materialaus tiek formalaus pobūdžio, buvo ginami sąžiningo įgijėjo interesai ir užtikrinamas komercinių santykių dalyvių pasitikėjimas nuosavybės teisės stabilumu.

¹⁹³ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 287.

¹⁹⁴ XII lentelių įstatymai ir jų komentaras, *supra* note 25, p. 65.

¹⁹⁵ *Ibid.*, p. 68.

¹⁹⁶ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 180-181.

¹⁹⁷ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 61.

¹⁹⁸ *Ibid.*, p. 133.

3.1.3. Valdytojo teisių gynimas, *actio Publiciana*

Natūralu, kad valdydamas daiktą jo valdytojas galėjo patirti įvairių trukdžių, todėl buvo svarbu užtikrinti efektyvų pastarojo teisių gynimą. Mancipuojamą daiktą perleidus *traditio* būdu, įgijėjas kviritiniu daikto savininku tapdavo tik suėjus įgyjamosios senaties terminui. Vadinasi, iki *usucapio* termino pabaigos praradęs daikto valdymą, įgijėjas negalėjo pasinaudoti vindikaciniu ieškiniu. Valdytojo interesams ginti pretorius sukūrė Publicijaus ieškinį (*actio Publiciana*), kuriame buvo laikoma, kad daiktas valdytas visą įgyjamosios senaties laikotarpį. *Actio Publiciana* taip vadinamas dėl to, kad pirmasis šį ieškinį savo edikte paskelbė pretorius Publicijus. Šio pretoriaus įgaliojimų laikas nėra žinomas, panašu, kad ieškiniu imta naudotis paskutiniame Respublikos amžiuje. *Actio Publiciana* priskiriamas *actiones fictiae* kategorijai, kadangi teisėjas turėjo išspręsti bylą taip tarsi senaties terminas jau būtų suėjęs,¹⁹⁹ t. y. ieškinio teisė suteikiama neįgijusiajam daikto nuosavybės pagal senatį, tačiau praradusiam faktinį daikto valdymą ir reikalaujančiam daiktą gražinti, laikant, jog jis tapo kviritiniu daikto savininku.²⁰⁰ Tai sąlygojo įprastinės *vindicatio rei* formulės „jeigu paaiškės, kad ginčijamas daiktas priklauso ieškovui pagal kviritų teisę“ pakeitimą į „jeigu paaiškės, jog darant prielaidą, kad ieškovas valdė ginčijamą daiktą metus arba dvejus, priklausomai nuo bylos aplinkybių, daiktas turėtų priklausyti jam pagal kviritinės nuosavybės teisę“.²⁰¹ Gajus Publicijaus ieškinį pamini ketvirtoje knygoje, pateikdamas tokį formulės pavyzdį: „BŪK TEISĖJAS. JEIGU TĄ VERGĄ, KURĮ A. AGERIJUS NUPIRKO IR KURIS JAM BUVO PERDUOTAS, JIS BŪTŪ IŠVALDĖS VIENERIUS METUS IR JEIGU TUOMET BŪTŪ PRIPAŽINTA, KAD VERGAS, DĖL KURIO VYKSTA GINČAS, PRIKLAUSO JAM PAGAL KVIRITŪ TEISĘ IR t.t.“²⁰²

Šiuo ieškiniu dėl jo patogumo naudojosi ir kviritiniai daikto savininkai.²⁰³ Pagal paskirtį ieškinį galėjo pareikšti – 1) bonitarinis savininkas (ypač asmuo, kuriam *res mancipi* buvo perleistas tradicijos būdu, neatliekant mancipacijos ar *in iure cessio* ir 2) *bona fides* valdytojas, kuris daiktą nusipirko ar įgijo kitu teisėtu pagrindu ne iš savininko.²⁰⁴ Pirmu atveju, kai daiktas įgytas iš savininko, pirkėjas įgyja stiprią teisę į daiktą, ginamą absoliučiai nuo visų. Tokiu būdu šalia kviritinės nuosavybės išsivystė nauja pretorinė (bonitarinė) nuosavybė.²⁰⁵ Antru atveju, kuomet daiktas *bona fides* nuperkamas ne iš savininko, *actio Publiciana* bejėgis prieš tikrojo daikto savininko reikalavimus ar veiksmus. Jeigu pardavėjas neturėjo nuosavybės teisės,

¹⁹⁹ Lee R. W., *supra* note 87, p. 124.

²⁰⁰ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 401.

²⁰¹ Lee R. W., *op. cit.*, p. 124.

²⁰² Gajaus institucijos, *op. cit.*, p. 401.

²⁰³ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 235.

²⁰⁴ Lee R. W., *op. cit.*, p. 124.

²⁰⁵ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 368.

tai ir pirkėjas negali jos įgyti, kadangi „niekas negali perduoti daugiau teisių, negu jų turi pats“. Jeigu pirkėjas pareiškia *actio Publiciana* prieš tikrąjį savininką, pastarasis gali atsikirsti *exceptio justi dominii* (nukreipimas į nuosavybės teisės turėjimą). *Actio Publiciana* taip pat bejėgis prieš kitą tokį patį sąžiningą įgijėją, kadangi nėra pagrindo vienam sąžiningam valdytojui teikti pirmenybę prieš kitą sąžiningą valdytoją: vienodose sąlygose faktiškai valdančio valdytojo padėtis geresnė. Tokiu būdu *actio Publiciana* veikia tik prieš nesąžiningus valdytojus (*malae fidei possessores*). Šiuo ieškiniu taip pat galėjo pasinaudoti asmuo, kuris daiktą nupirko iš bepročio, nežinodamas apie jo beprotybę, kadangi tokiu įgijėju naudai buvo taikoma įgyjamoji senatis (D.VI.2.7.2). Analogiškai ieškiniu galėjo naudotis pirkėjas, nupirkęs iš nepilnamečio, nežinodamas apie jo nepilnametystę (D.VI.2.7.4). Įgijus daiktą neatlygintinai, Publicijaus ieškinį galima buvo reikšti netgi prieš dovanotoją, kadangi tas, kuris gavo dovaną, yra teisėtas valdytojas ir ieškovas (D.VI.2.7.3). *Actio Publiciana* buvo taikomas ir mainų atveju (D.VI.2.7.5).²⁰⁶ Justiniano laikais, panaikinus daiktų skirstymą į *res Mancipi* ir *res nec Mancipi* šis ieškinys gynė ir asmenį, kuris teisėtu pagrindu įgijo daiktą iš ne savininko.²⁰⁷ *Actio Publiciana* sąžiningą valdymą iš faktinės būsenos padarė beveik daiktine teise, saugoma pretoriniu ieškiniu ir tokiu būdu išskyrė iš bendros paprastų *possessiones* masės.²⁰⁸

3.1.4. Vogtų daiktų *usucapio*

Su vengtų daiktų įgyjamąja senatimi jau susidūrėme nagrinėdami *usucapio* sąlygas, t. y. vieną iš reikalavimų keliamų daiktui - *res habilis*. Iš pirmo žvilgsnio imperatyvus reguliavimas, nustatytas dar XII lentelių įstatymuose, praktikoje ne visuomet buvo toks akivaizdus. Tai pastebėjome jau nagrinėdami vieną iš *usucapio* rūšių – *usureceptio*, kuomet daiktą perleidęs asmuo galėjo pastarąjį pavogti iš fiduciarijaus ir įgyti įgyjamąja senatimi. Tai tik vienas iš pavyzdžių, kuomet daikto vagystė neužkirto kelio įgyti įgyjamąja senatimi. Dėl to nusprendėme, kad atskirų rūšių daiktų vagystės ir su tuo susijusių situacijų įvairovę derėtų panagrinėti detaliau.

Jau pats vengto daikto įgijimo senatimi XII lentelių įstatymuose draudimas Romos teisininkų buvo aiškinamas plečiamai. Šis draudimas pagal Gajų galioja ir sąžiningam įgijėjui, kuris veikia *bona fides*. Tai pagrindžiama tuo, kad XII lentelių įstatymuose užfiksuotos neaiškios ir diskutuotinos taisyklės, o visų pripažintos taisyklės buvo praleistos, todėl jeigu XII lentelių įstatymuose buvo įtvirtintas draudimas įgyti vengtą daiktą *usucapio* būdu, šis draudimas buvo nukreiptas būtent į *bona fides* valdytoją.^{209 210} Mūsų jau minėtas 149 m. pr. Kr. *Lex Atinia de*

²⁰⁶ Pamiatniki rimskogo pravo: Zakoni XII tablic. Institucii Gaja. Digesti Justiniana, *supra* note 27, p. 279.

²⁰⁷ Jonaitis M., *supra* note 11, p. 235.

²⁰⁸ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 369.

²⁰⁹ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 127.

usucapione išplėtė galimybę taikyti *usucapio* vogtiems daiktams, kurie sugrįžo į teisėto savininko valdymą - *reversio in potestatem domini*.²¹¹ *Reversio in potestatem domini* yra sąlyga *sine qua non*, reikalinga vogto daikto įgijimui *usucapio* būdu. Iki *reversio* įvykimo ne tik vagis, bet ir sąžiningi tretieji asmenys negalėjo įgyti įgyjamąją senatimi.²¹² Romėnų juristų požiūriu vagystės veiksmas paveikdavo patį daiktą. Pavogus daiktą jo savininkas išlaiko amžiną *auctoritas*, kuris neleidžia įgyti pavogto daikto *usucapio* būdu.²¹³ *Res furtivae* – ne tik apibrėžė daiktą, susijusį su deliktu, bet ir tapo techniniu terminu, kaip pvz.: *res extra commercium* ar *res sacra*. Šiuo terminu Romos juristai nusakydavo teisinį daikto statusą, todėl įgyjamosios senaties draudimą sąlygojo ne valdytojo neteisėtas statusas, bet pats daiktas.²¹⁴ *Furtum* sąvoka romėnų teisėje buvo daug platesnė, nei šių dienų „vagystės“ apibrėžimas, ir reiškė bet kokį neteisėtą naudojimąsi svetimu daiktu, apėmusį iššvaistymą, pasisavinimą, vagystę ir apiplėšimą (iki I a. pr. Kr. vidurio). Atsižvelgiant į tai, romėnų juristams iškilo klausimas, ar savininkas gali pavogti savo daiktą. Tiek Paulius tiek Ulpianas į šį klausimą atsako teigiamai. Abu teisininkai teigia, kad *furtum* gali būti atliekamas savo daikto atžvilgiu, jeigu daiktas yra apsunkintas *ius in re aliena* ir asmuo, turintis šią teisę, valdo daiktą.²¹⁵ Paulius šios situacijos nelaiko įprastine *furtum* ir skiria paprastus ir ypatingus *furtum*, atsižvelgdamas į delikto turinį. Neįprastas nuosavo daikto *furtum* pobūdis pasireiškia tuo, kad *furtum* yra atliekamas savininko, asmens, kuris vienintelis turi nuosavybės teisę (t. y. asmens turinčio teisę, kurių niekas kitas neturi).²¹⁶ Nuosavybės teisė suteikia savininkui absoliučią valdžią daiktui, identišką *pater familias* valdžiai. Tiek Julianas, tiek Paulius, teigia, kad savininkas turi teisę pasiimti sau priklausantį daiktą, motyvuodamas skolininko ar saugotojo interesų nebuvimu. Paėmimas nekvalifikuojamas kaip *furtum*, jeigu daiktas paimamas iš skolininko, kuris nebevaldo to daikto, valdymas šiuo atveju ir laikytinas interesais, apie kuriuos kalba teisininkai. Taigi, pagrindinis kriterijus, į kurį atsižvelgiama sprendžiant, ar įvyko *furtum rei suae*, yra trečio asmens interesai, susiję su daiktu.²¹⁷ Pats vagystės faktas yra laikomas tarsi viena iš *reversio* formų, kadangi savininkas, atlikdamas vagystę, taip pat įvykdo ir *reversio*. Pirma priežastis, kodėl teisininkai nereiškia jokių abejonių dėl *reversio furtum rei suae* atveju, yra ta, kad šiuo atveju be savininko-vagies nėra jokio kito asmens, kuris galėtų atlikti *reversio*. Tokiam savininkui-vagiui uždraudžiant „atidaryti“ *usucapio*,

---

²¹⁰ Belovsky P., *supra* note 34, p. 58.

²¹¹ *Ibid.*, p. 59.

²¹² Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 405.

²¹³ Belovsky P., *op. cit.*, p. 59.

²¹⁴ *Ibid.*, p. 60.

²¹⁵ *Ibid.*, p. 65-66.

²¹⁶ Belovsky P., *op. cit.*, p. 66.

²¹⁷ *Ibid.*, p. 67.

susidarytų situacija dėl amžino *usucapio* negalimumo, kuri civilinės apyvartos stabilumo atžvilgiu būtų nepageidautina.²¹⁸

Traktate *Ad edictum* nagrinėdamas *reversio in potestatem domini*, Paulius cituoja *lex Atinia* ir jį interpretuoja teigdamas, kad daiktas turi būti gražintas daikto kviritiniam savininkui, o ne asmeniui, iš kurio daiktas buvo pavogtas.²¹⁹ Tik daikto savininkas galėjo išlaisvinti vogtą daiktą nuo deliktinio „būvio“, nepriklausomai nuo to, kiek valdytojų iki tol, kol savininkas atgavo daikto valdymą, įgijo daiktą gera valia.²²⁰ Pavogtas daiktas turi grįžti į savininko valdžią, kas *reversio in potestatem* sąlygomis skiriasi nuo paprasto gražinimo. Tam, kad *reversio* galiotų, savininkas ne tik turi atgauti daiktą į savo *potestas* (valdžią), bet ir turi apie tai žinoti. Keliamas *scientia reversio* reikalavimas, kuris gali būti apibūdinamas kaip savininko tinkama valios būseną, susijusi su daikto grįžimu į jo *potestas*.²²¹ Tuo atveju, jeigu asmuo, to nežinodamas, nusiperka savo pavogtą daiktą, *reversio* negali būti laikomas užbaigtu ir draudimas įvykti *usucapio* išliks. *Tryphoninus* patvirtina, kad toks daikto nupirkimas negali būti laikomas pavogto daikto gražinimu savininkui.²²² Kita vertus, Paulius teigia, kad toks pirkimas būtų galiojantis, jeigu savininkas, suvokdamas, kad perka jam priklausiusį pavogtą daiktą, įgyja tik daikto valdymą, siekdamas sustiprinti savo poziciją kilus ginčui. Tokiu būdu savininkas atgaus *possessio*, kadangi *potestas* prasme turės tinkamą *scientia*, tam kad įvyktų *reversio*.²²³ Nepriklausomai nuo to, ar pardavimo sutartis buvo galiojanti ar ne, *reversio* įvyks, kadangi pats žinojimas, kad susigražinamas vogtas daiktas yra esminis, o ne tokio susigražinimo teisinis pagrindas.²²⁴ Galima situacija, kuomet vagis vėliau nuperka pavogtą daiktą iš savininko. Vagies pozicija nuosavybės atžvilgiu pagerės ir daiktas ilgiau neturės *res furtivae* teisinio statuso ir deliktinio pobūdžio. Tokiu būdu daiktas negrįždavo pas savininką, kaip įprastinėje *reversio*, bet buvo laikoma, kad savininkas jį palikdavo (apleisdavo) kito asmens naudai,²²⁵ be to nupirkus daiktą vagies valdymas tapdavo paremtas *iusta causa*.

Tam, kad *reversio in potestatem domini* būtų pripažintas, jis turi atitikti tris kriterijus: 1) *dominus* – vogtas daiktas turi grįžti į savininko (nuosavybės turėtojo) nuosavybę, t. y. savininkas turi atgauti visišką daikto kontrolę iki *dominium* lygio.²²⁶; 2) *potestas* – savininkas turi atgauti

²¹⁸ Belovsky P., *supra* note 34, p. 68-69.

²¹⁹ *Ibid.*, p. 60-61.

²²⁰ *Ibid.*, p. 63.

²²¹ *Ibid.*, p. 76.

²²² *Ibid.*, p. 61-62.

²²³ *Ibid.*, p. 76-77.

²²⁴ *Ibid.*, p. 77.

²²⁵ *Ibid.*, p. 74.

²²⁶ *Ibid.*, p. 71.

pavogto daikto valdymą; 3) *scientia arba reversio* – savininkas turi žinoti, kad būtent jam priklausęs ir pavogtas daiktas grįžo į jo valdymą, nuosavybę.²²⁷

Reversio in potestatem taikymo ypatybes atskleidžia ir praeitame skyriuje nagrinėti *fiducia* ir *pignus* institutai, kuomet savininkas (įkaito davėjas) galėjo pavogti savo daiktą ir tai neužkirsdavo kelio įgyjamajai senačiai. Vis dėlto, fiduciarinio daikto vagystės klausimas buvo sprendžiamas nevienodai, tas pats Paulius nurodo dvi viena kitai prieštaraujančias nuomones: jau minėtą, kad įkaito davėjas gali pavogti savo daiktą ir įgyti jį *usucapio* būdu, ir kitą, kad tik įkaito turėtojas gali daiktą vėl padaryti *res habilis*, t. y. turi įvykti *reversio in potestatem domini*.²²⁸ Šį Pauliaus prieštaravimą sau mėginta aiškinti tuo, kad įkaito turėtojas gali atnaujinti *usucapio* tik *fiducia*, o ne *pignus* atveju, kuomet perleidžiamas tik daikto valdymas. Dalis autorių kritikuoja šį aiškinimą nurodydami, kad įkaito turėtojas ir yra tikrasis savininkas, kuriam *reversio* nereikalingas, ir įkaito davėjui pavogus daiktą įvyksta *furtum rei alienae*. Taip pat keliama hipotezė, kad tik vienas iš šių kontroversiškų Pauliaus teiginių yra originalus.²²⁹ Manome, kad šiuose fragmentuose Paulius galėjo turėti omenyje atvejus, kuomet daiktą pagrobia trečiasis asmuo, todėl *reversio in potestatem*, esant *fiducia* teisiniams santykiams galėjo atlikti fiduciarijus (įkaito turėtojas), tuo tarpu jei daiktas perleistas *pignus* pagrindu – daikto perleidėjas. Ši interpretacija atrodytų tikėtina atsižvelgiant į *res furtivae* statusą romėnų teisėje ir būtinybę šiam daiktui grąžinti *res habilis* statusą, tuo tarpu įkaito davėjas išsaugodavo ryšį su daiktu, dėl ko ir nebuvo laikoma, jog jis daiktą pavogė. Šioje situacijoje susiduriame su jau minėtu *furtum rei suae* ir Paulius, ir Modestinas laikosi nuomonės, kad *usucapio* gali įvykti savininkui pavogus daiktą iš įkaito turėtojo.

Norėdami išsamiau susipažinti su *usucapio* taikymo specifika vogtų daiktų atžvilgiu, pateikiame keletą romėnų teisininkų nagrinėtų situacijų. Pirmas kazusas, kurį mums aprašo Ulpianas, nagrinėja vogtos karvės atsivesto veršiuko įgijimo klausimą.

„Karvę, priklausiusią Gajui, pagrobė Ticijus. Karvė Ticijaus valdymo metu buvo apvaisinta. Ticijus karvę pardavė Sempronijui, kuris nežinojo, kad karvė yra vogta. Sempronijus pardavė Kalikstui veršiuką, kuris gimė ir gėrė pieną karvei esant Sempronijaus valdžioje. Ticijus mirė ir jo teisių perėmėjas Kasijus atsisakė išmokėti Gajui kompensaciją už Sempronijui parduotą karvę. Sempronijus teisme pareiškė, kad jis yra karvės ir veršiuko savininkas įgyjamosios senaties pagrindu.“²³⁰

Kadangi XII lentelių įstatymai ir *lex Atinia* draudžia vogtų daiktų (*res furtivae*) įgyjamąją senatį, kyla klausimas: ar veršiukas, pradėtas tuo metu, kai karvė buvo vagies

²²⁷ Belovsky P., *supra* note 34, p. 62.

²²⁸ *Ibid.*, p. 63-64.

²²⁹ *Ibid.*, p. 65.

²³⁰ Garrido M. J. G., *supra* note 12, p. 369.

valdžioje ir pagimdytas, kuomet karvė jau buvo sąžiningo valdytojo valdžioje, gali būti laikomas *res furtivae*?²³¹ Paulius nurodo, kad įgyjamoji senatis draudžiama vogtos avies vilnos atžvilgiu, kuri buvo nukirpta aviai esant vagies valdžioje. Ir priešingai, jeigu avis yra sąžiningo įgijėjo valdžioje, tai vilna laikoma vaisiumi ir iškart įgyjama kaip nuosavybė (*usucapio* šiuo atveju net nereikalingas), analogiškai, kaip vaisiai, vertinami ir avies atsivesti ėriukai.²³² Šioje situacijoje pastebime, kad sąžiningam valdytojui, siekiančiam apginti savo interesus vaisių atžvilgiu, įgyjamosios senaties neprireikia ir veršiukas iškart įgyjamas kaip daikto vaisius.

Kitas sudėtingesnis Romos teisininkų nagrinėtas klausimas, – tai pagrobtos vergės pagimdytų vaikų įgijimo klausimas. Ulpianas pateikia šį praktinį pavyzdį:

„Vergas Stichas mainais į savo laisvę perdavė savo šeimininkui Sempronijui pagrobtą vergę. Vergė buvo Gajaus nuosavybė, kurią uzufukto teisėmis valdė Ticijus. Vergė laukėsi Sticho sūnaus, kuris gimė, kuomet jinau jau buvo perduota Sempronijui. Uzufuktarijus Ticijus ir vergės savininkas Gajus pareiškė ieškinį dėl vergės ir jos sūnaus grąžinimo, teigdami, kad dar nesuėjo įgyjamajai senačiai numatytas vienerių metų terminas.“²³³

Ulpianas pateikia tokį situacijos vertinimą: „Jeigu vergė buvo pagrobta, kuomet jinau laukėsi arba pagimdė būdama vagies valdžioje, jos vaikas laikomas pavogtu daiktu (*res furtivae*), nepriklausomai nuo to, ar jis gimė vagies ar sąžiningo įgijėjo valdžioje. Tačiau, jeigu vergė pastojo ir pagimdė vaiką būdama sąžiningo valdytojo valdžioje, jos pagimdytas vaikas nėra laikomas vogtu daiktu ir dėl to gali būti įgyjamas įgyjamąja senatimi.²³⁴ Vergų vaikai turėjo specialų teisinį statusą ir nebuvo laikomi vaisiais, tačiau tai nesuteikė jiems teisės subjektų statuso. Šeimininkas gali tapti vergės vaiko savininku, jei veikė *bona fide* ir įgijo teisėtą pagrindu. Tačiau jeigu vergės vaikas užima specialų statusą vaisių atžvilgiu, iškyla klausimas, koks vergės ir jos vaiko teisinis santykis. Kitais žodžiais tariant, jeigu vergė yra *res furtivae*, ar vergės vaikas irgi tampa *res furtivae*. Sekant Julianu, vergų vaikai galėjo būti įgyjami *usucapio* būdu, taip kompensuojant *bona fide* įgijėjams, kurie negali įgyti nuosavybės teisės tiesiogiai (kaip daikto vaisių situacijoje) dėl vergų vaikų specialaus teisinio statuso.²³⁵ Vis dėlto teisei įgyti vergės vaiką įgyjamąja senatimi turėjo įtakos vaiko gimimo momentas. Vaiko *usucapio* galimas tik tuomet, jeigu vergė pastojo po perleidimo šeimininkui momento. Jeigu pavogta vergė pastojo prieš jos perdavimą *bona fidei* šeimininkui, gimęs vaikas bus laikomas pavogta nuosavybe. Šiuo atveju Julianas kartu su Ulpianu pastojimo momentą laiko esminiu santykyje su vagystės momentu.²³⁶ Jeigu *ancilla* (vergė) pastoja būdama vagies valdžioje, jos vaikas bus laikomas

²³¹ Garrido M. J. G., *supra* note 12, p. 369.

²³² *Ibid.*, p. 370.

²³³ *Ibid.*, p. 370.

²³⁴ *Ibid.*, p. 372.

²³⁵ Belovsky P., *supra* note 34, p. 88.

²³⁶ *Ibid.*, p. 89-90.

pavogtu ir negalės būti įgyjamas *usucapio* būdu *bona fide possessor*. Lemiamas *usucapio* momentas yra įgijėjo žinojimas (gera valia) pačioje termino, reikalingo įgyti daiktą *usucapio* būdu, pradžioje.²³⁷ Pomponijus *bona fidei* įgijėjui nustato pareigą informuoti savininką. Tokia pareiga sąlygoja pareigą sužinoti, kas yra savininkas ir kur galima jį surasti. Atsižvelgdamas į tai, Pomponijus pranešimo savininkui reikalauja tik esant konkrečioms sąlygoms: 1) įgijėjas sužino per įstatymų nustatytą *usucapio* terminą apie tikrąją *ancilla* kilmę (vagystės faktą) ir 2) gali informuoti savininką neįdėdamas nepagrįstai didelių pastangų. Tai reiškia, kad jei įgijėjas nesužino arba sužino, bet negali identifikuoti savininko, jis ir toliau valdo *bona fidei*. *Usucapio* gali įvykti ir tuo atveju, kai įgijėjas išpildo šias sąlygas, tačiau nesulaukia jokio atsakymo iš savininko.²³⁸ Pabėgęs vergas - *servus fugitivus* taip pat buvo *res furtivae*, kadangi buvo laikoma, kad vergas pats save pavogė.²³⁹ Manome, jog vergės pabėgimo atveju, pritaikius mūsų jau aptartą pavogtos vergės pavyzdį, būtų prieita tokių pat išvadų, ir vergės vaiko statusas būtų sprendžiamas atsižvelgiant į vergės pastojimo momentą.

Deliktinių padarinių daikto atžvilgiu inkorporavimas sudarė sąlygas efektyviai *dominus* nuosavybės teisių gynybai ir apsaugojo jo teisę išsireikalauti daiktą atgal iš bet kurio kito asmens. *Scientia reversio* sąlygos romėnų juristai laikėsi labai griežtai, visų pirma atsižvelgdami, kam naudinga *reversio*, t. y. asmuo, kuris gaus daugiausia naudos iš vėl atnaujinto *usucapio*. Dėl šios priežasties, jie leido ir *possessor mala fidei*, tokiam kaip vagis, atlikti galiojančią *reversio*, jeigu tai naudinga savininkui. Tai patvirtina *furtum rei suae* atvejis. Vis dėlto šioje situacijoje tikslas buvo ne suteikti galimybę savininkui gauti naudos iš *reversio*, kadangi jis jau buvo savininkas ir *usucapio* jam buvo nereikalinga, bet ginant tolesnių daikto valdytojų interesus.²⁴⁰ Apibendrinami galime teigti, kad minėtomis priemonėmis siekiant apginti savininko interesus, kartu buvo saugomi ir trečiųjų asmenų interesai ieškant teisingiausios tiek savininko, tiek sąžiningo įgijėjo interesų pusiausvyros.

3.2. Įgyjamoji senatis provincijų žemių atžvilgių, *longi temporis praescriptio* susiformavimas

Iki šiol nagrinėtas *usucapio* buvo civilinės teisės instrumentas, skirtas tik Romos piliečiams ir peregrinams (užsieniečiams), kuriems buvo suteikta *ius commercii*.²⁴¹ Tačiau,

²³⁷ Belovsky P., *supra* note 34, p. 93.

²³⁸ *Ibid.*, p. 96-97.

²³⁹ Lee R. W., *supra* note 87, p. 127.

²⁴⁰ Belovsky P., *op. cit.*, p. 97-99.

²⁴¹ Mousourakis G., *Fundamentals of roman private law*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 2012, p. 137 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-15].

<http://books.google.lt/books?id=s9D6LUvg2aMC&pg=PA137&lpg=PA137&dq=longi+temporis+praescriptio&source=>

senaties institutas buvo ne mažiau reikalingas ir provincijose, bei santykiuose tarp „neprivilegiuotų“ peregrinų. Ribotos *usucapio* taikymo galimybės buvo nenaudingos ir patiems romėnams, kurie negalėjo įgyti peregrinų daiktų ar provincijų žemių naudodamiesi šiuo institutu. *Usucapio* trūkumai tapo dar labiau akivaizdūs ženkliai išsiplėtus Romos valstybės teritorijai. Trumpi įgyjamosios senaties terminai negalėjo būti taikomi tarp asmenų, gyvenančių labai toli vienas nuo kito ir neturinčių galimybės kasdien kontroliuoti savo nuosavybės. Dėl visų šių priežasčių 199 m. reskriptu imperatoriai Severas ir Karakala patvirtino vadinamąją *praescriptio longi temporis*, ginančią asmenis, 10 arba 20 metų dirbusius svetimą žemę su sąlyga, kad savininkas visą tą laiką „*sine interpellatione*“ (nesikišdamas) toleravo susidariusią padėtį.²⁴² Šį institutą galime priskirti prie pretorinių valdymo gynimo priemonių. Terminu *praescriptio* buvo vadinamas prierašas ieškinio formulės pradžioje. Konkrečiu atveju ieškinio formulėje dėl daikto išreikalavimo iš svetimo valdymo buvo daromas prierašas, kuriame pretorius siūlė teisėjui atleisti atsakovą, išvaldžiusį daiktą įstatymų nustatytą terminą, nuo pareigos gražinti daiktą.²⁴³ Keliamos įvairios hipotezės, kas inicijavo šio instituto atsiradimą. Manoma, kad *longi temporis praescriptio* sukūrė arba peregrinų pretorius, siekdamas pagerinti peregrinų teisinę padėtį, arba provincijų gubernatoriai arba net pats imperatorius, norėdamas sureguliuoti provincijų žemių nuosavybės klausimus.²⁴⁴ Visos hipotezės atrodo tikėtinos, kadangi minėtu 199 m. reskriptu, kuris mūsų laikus pasiekė dviejuose papirusuose, parašytuose graikų kalba,²⁴⁵ institutas buvo sankcionuotas, o ne sukurtas. Šią hipotezę patvirtina ir Digestuose randami Julijanui (gyveno apie 110 – 170 m.) priskiriami žodžiai: „Kiekvienas, kuris prisiekia, kad konkretus žemės sklypas yra jo, praėjus tam tikram laiko tarpui turėtų įgyti teisę (titulą, pagrindą - *aut. past.*) į tą žemės plotą dėl *praescriptio* ir tokiam asmeniui taip pat priklauso pretorinis ieškinys“ (D.XII.2.13).²⁴⁶ Šis teiginys rodo, kad praktika, analogiška *longi temporis praescriptio*, buvo taikoma dar iki 199 m. ir nurodydami imperatorių, kaip vieną iš *praescriptio* inicijatorių, autoriai turi omenyje ne minėtus Severą ir Karakalą, o ankstesnius imperatorius, galimai įvedusius *praescriptio* atskirose provincijose. Galime iškelti hipotezę, kad visos imperijos mastu patvirtinti šį instrumentą paskatino ne tik poreikis užtikrinti civilinės apyvartos stabilumą provincijose ir apsaugoti faktinius žemės valdytojus, bet ir siekis konkretizuoti nuosavybės subjektus, valdančius provincijų žemes ir tokiu būdu efektyviau vykdyti mokesčių politiką. Tokią prielaidą netiesiogiai pagrindžia ir Romos imperijos naudota mokesčių surinkimo sistema.

[ce=bl&ots=PgKNyVaEbG&sig=tQqx4zYvIKKW2ISQFluaWkJAqo8&hl=en&sa=X&ei=OTwQVLqNNeSGywOF3oHgAg&ved=0CDEQ6AEwBg#v=onepage&q=longi%20temporis%20praescriptio&f=false](https://www.constitution.org/sps/sps04.htm)

²⁴² Puchan I., Akimovskaja-Polenak M., *supra* note 55, p. 156.

²⁴³ Pereterskii I. S. *et al. Rimskoe castnoe pravo* [Roman private law] Moskva: Jurisprudencija, 2001, p. 160.

²⁴⁴ Girard P. F., *Romėnų teisė*, Kaunas, 1931 p. 387.

²⁴⁵ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 416.

²⁴⁶ Digest (*Pandects*), *Book XII*, [translated by S. P. Scott], [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24].

<http://www.constitution.org/sps/sps04.htm>

Pagal Oktaviano Augusto atliktą mokesčių reformą, pakeitusią *publicani* sistemą, buvo nustatyti tiesioginiai mokesčiai visiems provincijų gyventojams, renkami pagal gyventojų ir jų turto surašymo duomenis, atnaujinamus kas penkeri metai.²⁴⁷ Tokiu būdu tikrasis valdytojas, gaunantis pajamas iš valdomų žemių, faktiškai nemokėdavo mokesčių nuo pajamų, gaunamų iš valdomo, tačiau nuosavybės teise nepriklausančio, turto.

Longi temporis praescriptio nuo kviritinės teisės *usucapio* skiriasi tiek paskirtimi, tiek terminais.²⁴⁸ Faktas, jog pirmiausia *longi temporis praescriptio* buvo taikomas tik nekilnojamųjų daiktų atžvilgiu, kurie provincijose buvo laikomi *res nec Mancipi*, išreiškia šio instituto specifiką. *Praescriptio* nekompensuoja savininko valia atlikto perleidimo teisinių trūkumų, bet nukreipia į aplaidaus šeimininko, palikusio savo valdas, nušalinimą nuo žemės.²⁴⁹ Vadinasi, pradinė *longi temporis praescriptio* paskirtis buvo ne nuosavybės teisės įgijimas besitęsiančio valdymo keliu (įgyjami senatis), o savininko teisės į ieškinį išnykimas, sąlygotas ilgalaikio ieškinio nepareiškimo²⁵⁰ („naikinamoji“ arba kitaip ieškinio senatis *aut. past.*). Nepaisant šio skirtumo, kurį pastebime žvelgdami iš šių dienų perspektyvos, *longi temporis praescriptio* greičiausiai buvo skirta *usucapio* spragoms užpildyti, kadangi ilgainiui pradėta reikalauti tų pačių sąlygų: *bona fides*, *iustus titulus* ir kt.²⁵¹ Draudimas įgyti jėga ar klasta atimtus daiktus, kaip ir *usucapio* atveju, buvo taikomas ir vėlesniam provincijų žemių *bona fidei* įgijėjui (C.II.20.3).²⁵² Minėtu Karakalos reskriptu *longi temporis praescriptio* buvo išplėsta ir kilnojamiesiems daiktams (D.XLIV.3.9), o Modestino laikais (III a. vidurys – *aut. past.*) šis institutas jau taikomas žemei ir vergams (t. y. *res Mancipi* atžvilgiu) (D.XLIV.3.3).²⁵³ ²⁵⁴ *Longi temporis praescriptio* pagalba buvo galima vėl įgyjamąja senatimi įgyti servitutus (D.VIII.5.10.1)²⁵⁵ Laikas, kuomet savininko nebuvo dėl *rei publicae causa*, pvz.: karo tarnybos metu, taip pat laikas, kol savininkas buvo nepilnametis, neįskaičiuojamas į *praescriptio* terminą. Papinianas teigia, kad pirkėjas, įgijęs daikto valdymą ir dėl vienokių ar kitokių priežasčių neįgijęs nuosavybės teisės, patekimo į priešų nelaisvę atveju negali remtis *postliminium* taisykle. Buvo laikoma, jog *praescriptio* neveikia, jeigu daiktas realiai nėra valdomas, o fakto klausimams *postliminium* taisyklė nebuvo taikoma

²⁴⁷ Taxes in the Roman Empire, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-23]. <http://www.unrv.com/economy/roman-taxes.php>

²⁴⁸ Puchan I., Akimovskaja-Polenak M., *supra* note 55, p. 156.

²⁴⁹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 417.

²⁵⁰ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 382.

²⁵¹ Girard P. F., *supra* note 244, p. 387-388.

²⁵² Code (*Codex*), *Book II*, [translated by S. P. Scott], [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24].

<http://www.constitution.org/sps/sps12.htm>

²⁵³ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 417.

²⁵⁴ Digest (*Pandects*), *Book XLIV*, [translated by S. P. Scott] [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-23]

<http://www.constitution.org/sps/sps10.htm>

²⁵⁵ Hunter W. A., *supra* note 114, p. 289.

(D.IV.6.19)²⁵⁶. Taigi, *longi temporis praescriptio*, pirminiu savo pavidalu, yra grynai procesinė priemonė, skirta apriboti teisminę daiktų išieškojimo galimybę, kai tuo tarpu *usucapio* sukelia realius padarinius materialinės teisės atžvilgiu.²⁵⁷

Valdytojas, norėdamas atsikirsti į savininko ieškinį ilgalaikio valdymo faktu, turėjo valdyti žemę be pertraukų 10 metų *inter praesentes* t. y. jeigu abi ginčo šalys gyveno tame pačiame *civitas* („rajone“ arba kaip vėliau sureguliuavo Justinianas – toje pačioje provincijoje – *aut. past.*) arba 20 metų, jeigu šalys gyveno skirtingose vietovėse (provincijose) – *inter absentes*. Šie terminai vienodi tiek kilnojamų, tiek nekilnojamų daiktų atžvilgiu.²⁵⁸ *Longi temporis praescriptio* pirmiausia buvo tik atsikirtimas (*praescripti pro reo*) nerūpestingo savininko, 10 ar 20 metų nevaldančio savo nuosavybės, reiškiamam ieškiniui. Savarankiškos daikto išieškojimo teisės iš savininko ar trečiųjų asmenų, jeigu daiktas patenka į minėtų asmenų rankas, net ir suėjus *praescriptio* terminui, valdytojas neturėjo. Šis trūkumas buvo užpildytas vėliau ir *longi temporis praescriptio*, kaip faktas, tapo specialaus ieškinio pagrindu.²⁵⁹ Valdytojui leista pasinaudoti ne tik atsikirtimu, bet ir vindikaciniu ieškiniu (*actio ad rem vindicandum* – ieškinys nukreiptas į daikto vindikaciją iš bet kurio trečiojo asmens), ko pasekoje *longi temporis praescriptio* įgijo įgyjamosios senaties bruožus ir pradėtas taikyti netgi santykiuose tarp *cives romani*.²⁶⁰ Pirminiai *longi temporis praescriptio*, kaip ieškinio senaties, bruožai suteikė teisėtą pagrindą įgyjamajai senačiai įvykti, t. y. paneigdavo tikrojo savininko teises į daiktą ir sustiprindavo valdytojo poziciją nuosavybės teisės perėjimo atžvilgiu. Valdytojas galėjo reikšti ieškinį dėl daikto išreikalavimo netgi tuo atveju, kuomet daiktas grįždavo atgal į aplaidaus savininko valdymą. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad *longi temporis praescriptio* valdytojo atžvilgiu atsirado savotiška „provincinės“ nuosavybės teisės forma.²⁶¹

Kaip jau minėjome aukščiau, neužteko daiktą tik išvaldyti įstatymuose nustatytą terminą, valdymas turėjo būti įgytas teisėtu pagrindu ir sąžiningai, tęstis nepertraukiamai ir „ramiai“: bet koks teisminis nagrinėjimas *in rem* nutraukdavo senaties termino eigą („*nec medio tempore interpellatus est*“ – „ir tam laikui bėgant jo pozicija nebuvo ginčijama teisme“).²⁶² Jeigu *litis contestatio* nenutraukdavo *usucapio* termino eigos, tai *longi temporis praescriptio* atveju valdymas būdavo iškart nutraukiamas.²⁶³ Niekam nereiškiant prieštaravimų ir laikantis minėtų sąlygų, valdymas tapdavo nenuginčijamu ir valdytojo pozicija buvo prilyginama jau minėtai

²⁵⁶ Digest (*Pandects*), Book IV, [translated by S. P. Scott] [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24].

<http://www.constitution.org/sps/sps03.htm>

²⁵⁷ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 417.

²⁵⁸ Mousourakis G., *supra* note 241, p. 137.

²⁵⁹ Pereterskii I. S. *et al.*, *supra* note 243, p. 160.

²⁶⁰ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 382.

²⁶¹ Pereterskii I. S. *et al.*, *op. cit.* p. 160.

²⁶² Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 417.

²⁶³ Hunter W. A., *supra* note 114, p. 289 .

provincinio nuosavybės savininko pozicijai.²⁶⁴ Imperatorių Severo ir Karakalos reskriptas nustatė, kad pirkėjas prie savo valdymo laikotarpio gali pridėti pardavėjo valdytą laiką.²⁶⁵ Vadinasi, reikšdamas atsikirtimą dėl ieškinio senaties, kaip ir *usucapio* atveju, atsakovas prie savo valdyto laiko galėjo priskaičiuoti ir savo pirmtako valdymo laiką (*accessio temporis*).²⁶⁶

Kartu su *longi temporis praescriptio* daugeliu atvejų autoriai mini ieškinio senaties pobūdį atitinkantį reguliavimą, susijusį su įgijimu iš valstybės išdo – *fiscus*. Markas Aurelijus įtvirtino, kad jeigu valstybės išdas teisėtai parduodavo žemės valdas, tačiau per klaidą įtraukdavo į tų valdų sudėtį joms nepriklausantį turtą, pirkėjas, išvaldęs turtą penkerius metus, galėjo šiuo pagrindu atsikirsti prieš savininko reikalavimus. Tai reiškia, kad išdas penkerių metų bėgyje turėjo pareigą atsakyti dėl perleidimo trūkumų. Vėlesniais laikais imperatorius Zenonas įtvirtino, kad bet kuris įgijėjas, bet kokių pagrindu įgijęs iš išdo, turi būti laikomas įgijęs teisėtu pagrindu iškart ir jam negali būti reiškiama jokie reikalavimai. Savininkai, nukentėję dėl tokio nuosavybės perleidimo, galėjo reikšti ieškinį tiesiogiai *fiscus* per ketverius metus nuo daikto perleidimo. Justinianas šią taisyklę pritaikė daiktams, perleistiems iš imperatoriaus ar imperatorienės turto.²⁶⁷ Šis reguliavimas *fiscus* atžvilgiu savo formuluote atitinka šiuolaikinį ieškinio senaties institutą. Priešingai negu *longi temporis praescriptio*, šios nuostatos neperaugo į įgyjamąją senatį, kadangi nuosavybės teisė buvo įgyjama iškart daiktą nupirkus ir tikrasis savininkas galėjo tik reikalauti kompensacijos už prarastą turtą.

Taigi, apie *longi temporis praescriptio* egzistavimą mes sužinome tik klasikinio laikotarpio pabaigoje, dėl ko šio instituto susiformavimą ir nagrinėjimą pradėjome paskutiniame šio skyriaus, skirto klasikiniam laikotarpiui, poskyryje. Nors ir susiformavęs artėjant Romos imperijos nuosmukiui, *longi temporis praescriptio* buvo nagrinėjamas tokių garsių Romos teisininkų kaip Modestinas, Paulius ir Papinianas. Manome, jog šių teisininkų darbas davė impulsą šiam institutui taikyti *usucapio* sąlygas, ko su tam tikromis išimtimis buvo laikomasi ir vėlesniais laikais. Susiformavimo aplinkybės ir pirminė pritaikymo sritis *longi temporis praescriptio* apibrėžia kaip ieškinio senatį, tačiau ilgainiui šis institutas pradeda įgyti vis daugiau įgyjamosios senaties bruožų, kurie, kaip matysime, galutinai nulems šio instituto paskirtį Justiniano epochoje.

---

²⁶⁴ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 417.

²⁶⁵ Lee R. W., *supra* note 87, p.129.

²⁶⁶ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 382.

²⁶⁷ Buckland W. W., *supra* note 102, p. 251-252.

4. POKLASIKINIO LAIKOTARPIO ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTO RAIDA IR NAUJŲ ĮGYJAMOSIOS SENATIES RŪŠIŲ ATsirADIMAS

Poklasikinio laikotarpio pradžia siejama su III a. viduriu, t. y. principato pabaiga ir dominato įsitvirtinimu. Šis laikotarpis dar apibūdinamas kaip teisės smukimo, suvulgarinimo laikotarpiu, kurio metu siekta supaprastinti teisę, pritaikyti ją to meto poreikiams. Sukūrus *longi temporis praescriptio* provincijų žemėms, taip pat 212 m. Karakalos ediktu suteikus pilietybę visiems Romos imperijos gyventojams, pastarasis institutas tapo vis plačiau taikomas. *Longi temporis praescriptio* dominavimui įtakos turėjo ir imperijos centro persikėlimas iš Romos į rytus, vainikuotas imperatoriaus Konstantino persikėlimu į Konstantinopolį 330 m. *Usucapio* galėjo būti taikomas tik Italijoje, todėl naujomis sąlygomis buvo nustumtas į antrą planą ir vis rečiau naudojamas praktikoje. Dėl šių priežasčių nagrinėdami poklasikinį laikotarpį, pagrindinį dėmesį skirsime *longi temporis praescriptio* institutui ir jo atmainoms.

4.1. *Longi temporis praescriptio* tolesnė raida iki Justiniano sąvado. *Longissimi temporis praescriptio*

Sunku tiksliai apibrėžti *longi temporis praescriptio* raidos etapus ir konkrečius reguliavimo pasikeitimus priskirti klasikiniam ar poklasikiniam romėnų teisės laikotarpiui. Dėl šios priežasties informacijos paskirstymas tarp ankstesnio ir šio poskyrio yra sąlyginis, ir mūsų pateiktamų duomenų priskyrimas konkrečiam laikotarpiui gali būti diskutuotinas. Monarchijos periodu įgyjamosios senaties teisinis reguliavimas buvo toks: Italijoje pagal bendrą taisyklę veikė civilinis *usucapio* institutas, o provincijose – *longi temporis praescriptio*.

Nagrinėdami Justiniano sąvado dalį *Codex*, pastebime, jog įvairios imperatorių konstitucijos ir kito pobūdžio teisės aktai koncentravosi į *longi temporis praescriptio* taikymo išaiškinimą, apribojimus ar terminų nustatymą. Diokletiano valdymo metu daugiausiai dėmesio skirta *longi temporis praescriptio* termino skaičiavimo ypatumams ir situacijoms, kuomet daiktai negalėjo būti įgyjami senatimi. Vienas iš bendravaldytojų, kuris valdo visą nepadalintą nuosavybę, negali remtis *longi temporis praescriptio* tam, kad užkirstų kelią kitam valdytojui reikalauti savo dalies bendrojoje nuosavybėje ar reikšti ieškinį dėl nuosavybės atidalijimo (C.VII.34.3).²⁶⁸ Ši nuostata rodo, kad buvo galimas bendras valdymas ir terminas buvo skaičiuojamas abiejų valdytojų naudai. Laikas, praleistas ekspedicijoje, negalėjo būti

²⁶⁸ Code (*Codex*), Book VII, [translated by S. P. Scott] <http://www.constitution.org/sps/sps14.htm>

skaičiuojamas valdytojo naudai (C.VII.35.1).²⁶⁹ Manome, jog turima omenyje karinė ekspedicija, kurios metu neskaičiuojamas *longi temporis praescriptio* terminas taip apsaugant savininko nuosavybės teisę. Tą patį patvirtina ir Diokletiano atsakymas vyriausiajam gydytojui, kad laikas, kurio metu asmuo atliko valstybės tarnybą, neįskaičiuojamas į *longi temporis praescriptio* terminą, ir valdytojas negali panaudoti šio laiko prieš savininką (C.VII.35.2).²⁷⁰ *Praescriptio* terminas buvo laikomas sustabdytu, t. y. nebuvo skaičiuojamas, jeigu asmuo valdantis *praescriptio* pagrindu tapdavo neveiksnius.²⁷¹ Be terminų sustabdymo atvejų buvo patvirtintas ir įgyjamąsios senaties draudimas uzufuktu perleistiems daiktams (C.III.33.8).²⁷² Pirkėjas, žinantis apie vergo padėtį ir nupirkęs daiktą iš vergo, kuris neturėjo teisės disponuoti savo pekulijumi, be šeimininko sutikimo, negali įgyti daikto įgyjamąja senatimi. Tuo atveju, jeigu daiktas buvo kilnojamas, buvo laikoma, kad toks pirkėjas netgi bus atsakingas už daikto vagystę (C.IV.26.10).²⁷³ Valdymas, kuris prasidėjo velionio naudai, tęsiasi įpėdinio ar bonitarinio valdytojo naudai, net jei pastarasis žino, kad neturi jokio teisėto pagrindo nuosavybės atžvilgiu. Kita vertus, jeigu velionio valdymas buvo neteisėtas, toks valdymas neįskaičiuojamas į įpėdinio ar bonitarinio valdytojo terminą, nors pastarasis ir buvo sąžiningas. (C.VII.33.4)²⁷⁴ *Praescriptio* taip pat buvo naudojamas ne tik nuosavybei įgyti, bet ilgainiui ėmė atlikti ir kitas funkcijas, pvz.: *praescriptio* pagrindu vergai galėjo įgyti laisvę (C.VII.22.1), skolininkas ar jo įpėdiniai, valdantys įkeistą daiktą šio instituto pagrindu, galėjo atskirti kreditoriui, reikalaujančiam tokio daikto perdavimo (C.VII.36.1).²⁷⁵

Pateikėme tik dalį Diokletianui ir kitiems imperatoriams priskiriamų taisyklių, kurias randame tarp Justiniano sąvade nurodomų konstitucijų. Šie reglamentavimo pavyzdžiai rodo, kad palaipsniui buvo įtvirtinami draudimai ir reikalavimai, analogiškai jau anksčiau įtvirtintiems *usucapio* atžvilgiu. Toks reguliavimo perkėlimas byloja, jog amžininkai *longi temporis praescriptio* suprato kaip *usucapio* vietą užimančią institutą ir dėl to sąmoningai ar nesąmoningai kėlė tuos pačius reikalavimus.

Ieškodami vėlesnių *longi temporis praescriptio* raidos apraiškų, susiduriame su imperatoriaus Konstantino ar jo palikuonių²⁷⁶ išleista konstitucija (tikslī priėmimo data nežinoma). Konstitucija nustatė asmens, nepertraukiamai išvaldžiusio daiktą 40 metų, pozicijos

²⁶⁹ Codex, Book VII, [translated by S. P. Scott] [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.24] <http://www.constitution.org/sps/sps14.htm>

²⁷⁰ *Ibid.*

²⁷¹ Garrido M. J. G., *supra* note 12, p. 368.

²⁷² Codex, Book III, [translated by S. P. Scott] [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.24] <http://www.constitution.org/sps/sps12.htm>

²⁷³ Codex, Book IV, [translated by S. P. Scott] [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.24] <http://www.constitution.org/sps/sps13.htm>

²⁷⁴ Codex, Book VII, *op. cit.*

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ Buckland W. W., *supra* note 102, p. 251.

nepaneigiamumą (*praescriptio quadraginta annorum*) nepriklausomai nuo *iustus titulus* ir *bona fides* buvimo. Apie šią konstituciją sužinome iš 340 m. vykusio teismo proceso protokolo, kuriame cituojamas draudimas ieškovui reikalauti iš atsakovo jo teisėto valdymo pagrindo įrodymų. Konstantino konstitucija buvo interpretuojama kaip *iustum initium* prezumpcija „ramiai“ išvaldžius daiktą 40 metų.²⁷⁷ Tuo pačiu pagrindu imperatorius Teodosijus II 424 m. įtvirtino *praescriptio triginta annorum*, pagal kurią asmuo nepertraukiamai („ramiai“) išvaldęs daiktą 30 metų, galėjo sėkmingai atsikirsti bet kuriam daiktiniam ar asmeniniam ieškiniui. Papildomos apsaugos garantijos buvo suteiktos tik *impuberes* (nepilnamečių) atžvilgiu. Akivaizdu, kad atskirais atvejais išliko 40 metų reikalavimas, tačiau neaišku, kokiais.²⁷⁸ Valdytojo ir savininko pozicijų sumaišymas atspindi klasikinės tvarkos iškraipymą, iš esmės skyrusios *usucapio* ir *longi temporis praescriptio*.²⁷⁹ Pagal minėtą Teodosijaus II konstituciją, nerūpestingas savininkas išsaugodavo pačią nuosavybės teisę, tačiau suėjus 30 metų terminui savininkas netenka teisės vindikuoti daiktą iš valdytojo. Taigi, valdytojas netapdavo valdomo daikto savininku: jam tik suteikiama teisė atsikirsti savininko reiškiamam ieškiniui (dėl ilgų terminų vadinama - *praescriptio longissimi temporis*). Tuo valdytojo teisės ir pasibaigdavo, praradęs valdomą daiktą jis negalėjo naudotis pretorinės teisės instrumentais. Tai reiškia, kad savininkas, kuris išsaugo nuosavybės teisę ir tik praranda galimybę išsireikalauti turtą teismo keliu, gali sėkmingai vindikuoti daiktą iš naujo valdytojo, kadangi pastarasis gali pasiremti *praescriptio longissimi temporis* tik tuo atveju, kai yra išvaldęs 30 metų.²⁸⁰ Vadinasi *longissimi temporis praescriptio* atveju valdymo laikotarpis nebuvo sumuojamas. Žinoma, šiuo atveju valdytojas galėjo pasinaudoti šia gynybos forma net jeigu valdymas neatitiko *usucapio* keltų reikalavimų.²⁸¹

Aukščiau minėti pavyzdžiai parodo, jog pradiniu etapu *longi temporis praescriptio* buvo vystomas tuo pačiu keliu, kuriuo sekėme *usucapio* raidą. Visgi vėliau pastebime ryškų siekį supaprastinti šio instituto taikymą. Tuo tikslu atsisakoma sąlygų, reikalingų įgyjamajai senačiai įvykti, reikalavimo ir siekiant tai kompensuoti, trūkumai, trukdantys įgijimui, šalinami ilginant įgijimo terminus.

4.2. Įgyjamosios senaties reguliavimas Justiniano epochoje

530 m. gruodžio 15 d. imperatorius Justinianas naujai išleista konstitucija kreipėsi į Tribonianą, kad būtų sudaryta komisija susidedanti iš teisininkų, profesorių (*antecessores*) ir

²⁷⁷ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 417.

²⁷⁸ Buckland W. W., *supra* note 102 p. 251.

²⁷⁹ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 417-418.

²⁸⁰ Girard P. F., *supra* note 244, p. 389-390.

²⁸¹ Mousourakis G., *supra* note 241, p. 138.

advokatų (*togati*) ir šiai komisijai pavesta sudaryti kodeksą, kuriame būtų surinktos ir išdėstytos ankstesnių teisininkų mintys.²⁸² Taip buvo pradėtas trejus metus trukęs Justiniano teisyno rengimo procesas, kurio metu buvo parengtas išsamiausias visų laikų romėnų teisės sąvadas. Visas sąvado tekstas pirmą kartą buvo išleistas tik praėjus tūkstančiui metų ir pavadintas *Corpus iuris civilis*.²⁸³ Siekdamas atkurti stabilumą Justinianas ir jo kanceliarija siekė perimti mokslinę romėnų teisės tradiciją, atgaivindami klasikinę daugelio institutų logiką ir tik pasiekę šį tikslą sprendė pasitaikančius teisėje prieštaravimus. Tai rodo, kad kompiliatoriai į senąją teisę žvelgė kaip į vientisą sistemą.²⁸⁴ Kuriant sąvadą ir darant pakeitimus buvo galutinai panaikinti skirtumai tarp *ius civile* ir *ius gentium*, daugumoje teisės šakų palikti patogesni ir paprastesni *ius gentium* teisiniai institutai, kaip pvz. daikto perdavimui atsisakyta mancipacijos ir *in iure cessio* ir palikta tik *traditio*, panaikinti senieji skirtumai tarp civilinės ir pretorinės nuosavybės, tarp *res Mancipi* ir *res nec Mancipi*.²⁸⁵ Toks pat likimas ištiko ir įgyjamąją senatį.

Įgyjamosios senaties instituto atžvilgiu Justinianas išvystė dvi tendencijas: iš vienos pusės jis apjungė klasikinės normos ir jas supaprastino, iš kitos pusės jis tęsė įstatymų leidybą laikydamasis poklasikinių juristų nubrėžtos krypties ir unifikavo *usucapio* ir *praescriptio* sistemas. Justiniano institucijose deklaruojama, kad anksčiau nustatyti įgyjamosios senaties terminai rodė senųjų laikų juristų siekį kuo greičiau priversti savininką pareikšti ieškinį dėl daikto grąžinimo. Tuo tarpu, sąvado sudarytojai teigia, kad jie „siekė jog savininkas ne taip greitai prarastų nuosavybę ir kad ši lengvata nebūtų taikoma tik atskirose vietovėse.“²⁸⁶ *Usucapio* ir *longi temporis praescriptio* institutai taip pat buvo sujungti į vieną įgyjamosios senaties institutą, atsižvelgiant į teisinio reguliavimo skirtumų tarp Italijos ir provincijų žemių, tarp Romos piliečių ir užsieniečių nuosavybės, panaikinimą.²⁸⁷ Justinianas atkuria įgyjamosios senaties institutą kaip nuosavybės teisės įgijimo būdą: tradiciškai išlaikydamas pavadinimus *usucapio* ir *longi temporis praescriptio*, kurie dabar skiriasi tik terminologiškai.²⁸⁸ Taigi, *longi temporis praescriptio* galutinai įsitvirtino kaip viena iš įgyjamosios senaties formų. Vis dėlto, kaip ir pastebėjome, ankstesniame poskyryje, šis institutas įgyjamąją senatimi virto dar iki Justiniano kodifikacijos.²⁸⁹ Ypatingu įsaku „*de usucapione transformanda*“ („Apie įgijimo pagal valdymo senatį pakeitimo“) Justinianas 531 m. abi istorines senatis sujungė tokiu būdu: kilnojamiesiems daiktams nustatyta *usucapio* tvarka, su termino prailginimu iki trejų metų, o

²⁸² Imperatoriaus Justiniano Digestai arba Pandektos. *Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae* [Knygos sudarytojais ir vertėjais iš lotynų kalbos: Stasys Vėlyvis, Rūta Agnė Misevičiūtė] Registrų centras 2010 p. 5.

²⁸³ Nekrošius I. *et al.*, *supra* note 6, p. 22.

²⁸⁴ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 74.

²⁸⁵ Lee R. W., *supra* note 87, p. 125.

²⁸⁶ Garrido M. J. G. *supra* note 12, p. 368-369.

²⁸⁷ Mousourakis G., *supra* note 241, p. 137.

²⁸⁸ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 418.

²⁸⁹ Zyl D. H. van, *supra* note 5, p. 151.

nekilnojamiesiems *longi temporis praescriptio* su 10 metų *inter praesentes* arba 20 metų *inter absentes* terminais, tuo tarpu sąlygos valdytojui – *bona fides, justus titulus* ir *res habilis* abiejose formose išliko tokios pačios. Šis reglamentavimas buvo vadinamas *praescriptio ordinaria*²⁹⁰ ir buvo taikomas ne tik Italijoje, bet ir visoje imperijoje (I.2.6). Išspręsdamas klasikų nesutarimus, Justinianas kategoriją *inter praesentes* kvalifikavo kaip asmenis, gyvenančius vienoje provincijoje, net jei ginčijama nuosavybė buvo kitoje provincijoje.²⁹¹ *Inter absentes* – kaip gyvenančius skirtingose provincijose, taip pat nustatyta, kad jeigu asmuo dalį laiko gyvena vienoje provincijoje, o dalį kitoje, buvo reikalaujama 10 metų termino, kiekvienus du metus praleistus kitoje provincijoje, skaičiuojant kaip vienerius *praescriptio* termino metus.²⁹² *Longi temporis praescriptio* atžvilgiu Justiniano teisėje buvo nustatytos visos senosios *usucapio* sąlygos – *justus titulus, bona fides, res nec furtiva, nec vi possessa* ir buvo taikomos tiek kilnojamiesiems, tiek nekilnojamiesiems daiktams.²⁹³ Šalia *praescriptio ordinaria* Justinianas sukūrė *praescriptio extraordinaria* arba *longissimi temporis praescriptio*. Justinianas 528 m. įsakymu nustatė, jog ypatingais atvejais išsaugomas 30 metų *praescriptio* terminas, nustatytas Teodosijaus II konstitucijoje. Pagal jau nagrinėtą Teodosijaus II reglamentavimą, asmens, valdančio svetimą daiktą atžvilgiu, susidarė tokia pati padėtis, kokią mes matėme pradinėje *longi temporis praescriptio* stadijoje: valdytojas galėjo apsiginti nuo savininko ieškinio, tačiau neturėjo priemonių susigrąžinti daikto atgal, jeigu prarado jo valdymą. Justinianas žengė žingsnį toliau ir pakeitė šią ieškinio senaties formą įtvirtindamas, kad jei valdytojas nuosavybę įgijo gera valia, nors ir be teisėto titulo, jis tapdavo savininku išvaldęs daiktą 30 metų. Ši taisyklė buvo taikoma ir tuomet, jeigu daiktas kažkuriuo metu buvo pavogtas, atsižvelgiant, kad nuosavybė (nors ir pavogta iš savininko) nebuvo įgyta jėga,^{294 295} t. y. Justinianas 528 m. įsakymu padarė tai, kas anksčiau buvo padaryta dėl *longi temporis praescriptio*: jis suteikė tokiam valdytojui ieškinį. Vadinas, asmuo, gera valia įgijęs daiktą ir išvaldęs iki ieškinio senaties termino suėjimo (trisdešimt metų), turėjo teisę, jeigu prarasdavo daiktą, pareikšti ieškinį dėl daikto grąžinimo taip, tarsi būtų tikrasis savininkas. Toks valdytojas neturėjo įrodinėti teisėto pagrindo buvimo. Iš *praescriptio extraordinaria* veikimo sferos buvo pašalinti tik daiktai, užgrobti jėga, daiktai, kuriuos buvo draudžiama įgyti kaip privačią nuosavybę ir daiktai, skirti bendram (tautos) naudojimui.²⁹⁶ Kai kurie autoriai laikosi nuomonės, jog būtent šiuo reglamentavimu Justinianas sukūrė naują įgyjamosios senaties rūšį, kurią vėlesni komentatoriai ir pavadino jau minėtu

²⁹⁰ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 383.

²⁹¹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 418.

²⁹² Hunter W. A., *supra* note 114, p. 290.

²⁹³ Lee R. W., *supra* note 87, p. 126.

²⁹⁴ *Ibid.*, p. 125.

²⁹⁵ Mousourakis G., *supra* note 241, p. 138.

²⁹⁶ Pereterskii I. S. *et al.*, *supra* note 243, p. 161.

longissimi temporis praescriptio pavadinimu.²⁹⁷ Taip buvo galutinai įtvirtinta dar viena įgyjamosios senaties rūšis, ilgiau trunkanti laiko atžvilgiu, bet lengvesnėmis sąlygomis: tokiai senačiai kilti buvo reikalaujama tik valdytojo *bona fides*. Asmuo, negalintis įgyti daikto paprastos senaties keliu (pavyzdžiui dėl to, kad nebuvo *iustus titulus* arba dėl to, kad daiktas buvo *res furtivae*), įgydavo daiktą *praescriptio extraordinaria* keliu.²⁹⁸ Plečiant *longissimi temporis praescriptio* taikymą 536 m. 30 metų senaties terminas buvo nustatytas kraičiui ir daiktams, padovanotiems *propter nuptias*²⁹⁹ (jaunikio dovana jaunajai, skirta jaunosios kraičiui apsaugoti, tokia dovana galėjo būti dovanojama tiek prieš, tiek ir po santuokos sudarymo³⁰⁰). Reguliavimas taikytas, jeigu perleidžiant kraitį ar jaunikio dovanas buvo pažeidžiamas 439 m. nustatytas draudimas.³⁰¹ 544 m. analogiškas 30 metų terminas nustatytas daiktams, kuriuos *bona fidei* įgijėjui perleidžia nesąžiningas valdytojas ir tikrasis daikto savininkas apie tai nežino ir dėl to negali apginti savo teisių.³⁰² Bažnyčios, vienuolynų ir prieglaudų nuosavybei, iš pradžių apskritai nebuvo įgyjamosios senaties objektu (*res inhabilis*), buvo nustatytas 100 metų *praescriptio* terminas, vėliau sutrumpintas iki 40 metų.³⁰³ Kai kurie autoriai *longissimi temporis praescriptio* nelinkę išskirti kaip savarankiškos įgyjamosios senaties rūšies ir įvardina šį institutą labiau kaip atskiras, to paties *longi temporis praescriptio* atmainas, kurias kaip atskirą įgyjamosios senaties rūšį išskyrė viduramžių juristai.³⁰⁴

Justiniano atlikta Senovės Romos teisės kompiliacija subendrina dvi pagrindines įgyjamosios senaties rūšis, panaikindama galiojusius esminius skirtumus ir nustatydamas tik terminų ir veikimo srities skirtumus. Po Justiniano kodifikacijos romėnų teisė sulaukė savo saulėlydžio, antikinio pasaulio darbas buvo užbaigtas ir sukoncentruotas į kompaktišką darinį. Kaip vaizdžiai išsireiškė Rudolph Sohm: „Dabar Romos imperija galėjo žlugti: romėnų teisė išsivystė iki tokio lygio, kad buvo pajėgi pergyventi ją sukūrusią valstybę“ (Sohm R. *Institutionem. 14-e Aufl.* 1911. S. 153).³⁰⁵ Kitame skyriuje pasistengsime pažvelgti į romėnų teisėje susiformavusio įgyjamosios senaties instituto palikimą šiuolaikiniuose teisės aktuose ir tai, ką aptarta romėnų jurisprudencija gali pasiūlyti šiandieninei teisei.

---

²⁹⁷ Lee R. W., *op. cit.*, p. 125.

²⁹⁸ Pokrovski I. A., *supra* note 36, p. 383.

²⁹⁹ Dozhdev D. V., *supra* note 4, p. 418.

³⁰⁰ The law dictionary [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-11] <http://thelawdictionary.org/donatio-propter-nuptias/>

³⁰¹ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 418.

³⁰² Buckland W. W., *supra* note 102, p. 251.

³⁰³ Dozhdev D. V., *op. cit.*, p. 418-419.

³⁰⁴ *Ibid.*, p. 419.

³⁰⁵ Pokrovski I. A., *op. cit.*, p. 268.

5. ROMĖNŲ TEISĖJE SUFORMUOTO ĮGYJAMOSIOS SENATIES INSTITUTO ĮTAKA ŠIUOLAIKINIAM ĮGYJAMOSIOS SENATIES REGULIAVIMUI

Atlikę įgyjamosios senaties romėnų privatinėje teisėje analizę pastebime, kad tai buvo labai plačiai taikytas ir naudotas įvairiausiose teisės šakose institutas, kuriuo reguliuoti ne tik nuosavybės įgijimo santykiai. Reguluodami įgyjamąją senatį, romėnai sukūrė tokias teises konstrukcijas, kurias randame santykiuose, šiandien priskiriamuose prievolių, šeimos, viešajai ir netgi baudžiamajai teisei. Matant tokią plačią įgyjamosios senaties panaudojimo sferą kyla klausimas, kodėl šiandieninėje teisėje įgyjamosios senaties institutas atrodo tarsi apmiręs ir beveik netaikomas praktikoje? Jei įgyjamoji senatis yra praktiškai neveikiantis institutas, tai ar mes vis dar naudojames ta pačia įgyjamąją senatimi, kokia buvo suformuota romėnų teisėje? Ar apskritai romėnų įgyjamosios senaties instituto tyrimas turi praktinę reikšmę sprendžiant šiandien kylančius teisinius kazusus? Šiame skyriuje išryškindami romėnų ir šiandieninės teisės sąsajas ir skirtumus įgyjamosios senaties klausimais bandysime atsakyti į iškeltus klausimus.

5.1. Bendrosios pagrindų sistemos projekto (DCFR) siūlomo įgyjamosios senaties reguliavimo santykis su įgyjamąją senatimi romėnų teisėje

Pirmiausia norėtume apžvelgti nors privalomos galios ir neturintį, tačiau neabejotinai svarbų Europos civilinei teisei dokumentą, sukurtą siekiant suvienodinti Europos šalių privatinę teisę, – „Bendrosios pagrindų sistemos projektą“ – DCFR.^{306 307} Šiame dokumente atsispindi pagrindinės daugelio Europos valstybių teisės nuostatos, pateikiami mokslininkų, sukūrusių šį projektą, komentarai. Todėl ir nusprendėme romėnų teisę lyginti būtent su DCFR, o ne su atskirų Europos valstybių teise. Mus labiausiai domina nuostatos, įtvirtintos ketvirtajame skyriuje, pavadintame „Nuosavybės įgijimas ilgalaikiu valdymu“. Šio skyriaus pirmajame paragrafe „Reikalavimai nuosavybės įgijimui ilgalaikiu valdymu“ nustatyta, kad savininkas-valdytojas įgyja nuosavybę, jei nepertraukiamai valdo daiktą 10 metų ir visą valdymo laiką daro tai gera valia, arba daiktą valdo 30 metų nekeliant geros valios reikalavimo. Asmuo laikomas valdančiu gera valia tada ir tik tada, jeigu valdo manydamas, kad yra savininkas ir toks jo manymas gali

³⁰⁶ Dambrauskaitė A., *Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje* Mykolo Romerio universitetas, 2011 [interaktyvus] žiūrėta 2015.02.26 p. 1418

http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mruni.eu%2FIt%2Fmokslo_darbai%2Fsms%2Farchyvas%2Fdwn.php%3Fid%3D304170&ei=fVDvVNLvBcevU6GUgfgG&usq=AFQjCNGsAsAyy0jf3ykRpuGMMsmKx-tnA&bvm=bv.86956481.d.bGQ

³⁰⁷ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), *supra* note 29, [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.26] http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

būti pateisinamas. Valdytojo gera valia yra preziumuojama.³⁰⁸ Terminais ši siūloma įgyjamoji senatis sutampa su *longi temporis praescriptio inter praesentes* valdant gera valia. Kaip ir XII lentelių įstatymuose, vogtų daiktų įgijimas įgyjamąja senatimi draudžiamas. Geros valios reikalavimą galime pavadinti tiesioginiu romėnų *bona fides* sąlygos įtvirtinimu, o ir pats geros valios apibrėžimas DCFR, kaip pagrįstas valdytojo tikėjimas, jog jis yra savininkas,³⁰⁹ sutampa su romėnų teisėje pateikiamais apibrėžimais. Atlikę Europos šalių teisės lyginamąją analizę autoriai nurodė, jog bendrieji įgyjamosios senaties terminai daugumoje Europos valstybių svyruoja Justiniano Sąvade nustatytų *usucapio* ir *longi temporis praescriptio* terminų ribose, t. y. tarp trijų ir dešimties metų.³¹⁰ Vieninteliai skirtumai - tai geros valios reikalavimas visą valdymo laikotarpį, kas, kaip jau minėjome anksčiau, yra viduramžių juristų sukurta taisyklė, vietoje romėnų reikalauto *bona fides* tik daikto įgijimo metu. Vis dėlto, nors ir nedetalizuojant, komentare nurodyta, kad kai kuriose Europos šalių teisinėse sistemose geros valdytojo valios reikalaujama, kaip ir romėnų teisėje, tik daikto įgijimo momentu.³¹¹ Analogiškai kaip ir romėnų teisėje, DCFR nustato geros valios prezumpciją. Šios prezumpcijos poreikį, kaip nurodo sudarytojai, didžiaja dalimi nulėmė geros valios reikalavimas visą valdymo laikotarpį, t. y. visus 10 metų, dėl ko įrodinėjimo našta perkėlus valdytojui, jo procesinė padėtis taptų nepagrįstai apsunkinta.³¹² Bendrosios teisės sistemos šalyse galimybės reikšti ieškinį dėl nuosavybės teisės gynimo (deliktų teisės pagrindu) ribojimas ir yra tas draudimas, kuriuo pasiekiami analogiški įgyjamajai senačiai rezultatai.³¹³ Įdomu tai, kad bendrosios teisės naudojamoje juridinėje technikoje galime išvėlgti *longi temporis praescriptio* pradinę formą, kuomet ne prarandama pati nuosavybės teisė, o savininkas tiesiog praranda galimybę sėkmingai išreikalauti savo nuosavybę. Nagrinėdami DCFR autorių pateiktą įgyjamosios senaties komentarą pastebime, jog išlaikytos beveik visos romėnų jurisprudencijoje nustatytos *usucapio* sąlygos - *res habilis, titulus, possessio, tempus, fides*. Visas minėtas sąlygas tiesiogiai randame jau pačioje siūlomo straipsnio formuluotėje, išskyrus *res habilis* ir *iustus titulus* reikalavimus. Įgyjamąja senatimi leidžiamų įgyti daiktų apribojimai nėra taip akivaizdžiai išreikšti ir labiau pasireiškia terminų, pvz.: registruotiems ir kt. išskirtinį pobūdį turintiems daiktams, prailginimu, o ne visišku daikto pašalinimu iš įgyjamosios senaties taikymo sferos.³¹⁴ Atskiroje sudarytojų pateikiamoje analizėje išvardinti reikalavimai, įtvirtinti kai kuriose Europos šalyse, tačiau neįtraukti į reguliavimą DCFR, vienas iš jų – teisėtas pagrindas (*iustus titulus*), šios sąlygos atsisakymą sudarytojai

³⁰⁸ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), *supra* note 29, p. 4172.

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 4183.

³¹⁰ *Ibid.*, p. 4185.

³¹¹ *Ibid.*, p. 4183.

³¹² *Ibid.*, p. 4184.

³¹³ *Ibid.*, p. 4173.

³¹⁴ *Ibid.*, p. 4175.

grindžia aptardami romėniškąsias jos šaknis, t. y. mancipuojamų daiktų perleidimą nesilaikant formos reikalavimų. Komentatoriai teigia, kad tokios sąlygos palikimas ypač susiaurintų įgyjamosios senaties taikymo sferą, suteikiant tik galimybę užpildyti perleidėjo, neturinčio nuosavybės teisės, sukeltus trūkumus, tačiau neveiktų siekiant pašalinti kitus daikto įgijimo defektus.³¹⁵ Įdomi sudarytojų išvada, kurioje teigiama, kad nėra privaloma daiktą valdyti pačiam asmeniui, siekiančiam įgyti daikto valdymą, valdyti galima ir netiesiogiai per ribotų teisių valdytoją ar valdymo agentą.³¹⁶ Nors ir skirtingais teisiniais pagrindais, tačiau šiame teiginyje negalime nepastebėti analogijos su romėnų teisėje įtvirtinta galimybe įgyti daiktus per *pater familias* valdžioje esančius asmenis ar vergus. Iš romėnų teisės kildinamas ir nepertraukiamo daikto valdymo reikalavimas, kaip ir valdytojo, ne dėl savo kaltės praradusio daiktą, gynimo priemonių įtvirtinimas. Valdytojui, prieš savo valią praradusiam daiktą, įgyjamosios senaties terminas tęsiasi, jeigu jis atgauna daikto valdymą arba pareiškia ieškinį daiktui išreikalauti per vienerius metus nuo daikto praradimo. Taip pat įtvirtinta prezumpcija, kad jeigu tas pats asmuo valdo daiktą įgyjamosios senaties laikotarpio pradžioje ir pabaigoje, preziumuojamas besitęsiantis (nepertrauktas) valdymas visą laikotarpį.³¹⁷ Romėnai laikė, kad daikto valdymas negali būti pertraukiamas ir bet koks valdymo nutrūkimas, net ir susigrąžinus daiktą, valdytoją grąžindavo į pradinę padėtį ir įgyjamosios senaties terminas buvo pradedamas skaičiuoti iš naujo. Romėnų teisėje pertraukos valdyme nepageidautinumą rodo ir *Actio Publiciana* formuluotė, pagal kurią valdytojui išsireikalaujant prarastą daiktą buvo taikoma fikcija, jog jau suėjęs įgyjamosios senaties terminas ir valdytojas yra tapęs kviritiniu daikto savininku. Tokį griežtą požiūrį galėjo sąlygoti ir trumpi *usucapio* terminai. DCFR sudarytojai pasirinko paprastesnį kelią ir nustatė, jog daikto praradimas nepertraukia valdymo laiko,³¹⁸ tuo tarpu, romėnai šią situaciją sprendė teisinės fikcijos priemone – suteikdami valdytojui *actio Publiciana*. DCFR nurodoma, kad pirkimo-pardavimo sutarties atveju vienai iš šalių sutartį nutraukus ar atsiradus nenugalimos jėgos aplinkybėms, dėl kurių sutartis toliau negali būti vykdoma, šalis, gavusi daiktus pagal sutartį, turi galimybę juos įgyti įgyjamąja senatimi.

Trisdešimties metų termino įgyjamajai senačiai nustatymas nereikalaujant geros valios parodo, jog net ir poklasikinio laikotarpio romėnų teisiniai institutai (*longissimi temporis praescriptio*) išliko aktualūs iki šių dienų, todėl teisės supaprastinimo, atlikto vėlyvuoju romėnų teisės periodu, negalime laikyti teisiškai nereikšmingu ar neigiamu reiškiniu. Trisdešimties metų terminas daiktams, valdomiems be geros valios, nukreipia tiesiogiai į Teodosijaus II sukurtą ir Justiniano įtvirtintą *praescriptio XXX annorum*, tiek analogišku terminu, tiek žymiai sumažintais

³¹⁵ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), *supra* note 29 p. 4192.

³¹⁶ *Ibid.*, p. 4181-4182.

³¹⁷ *Ibid.*, p. 4200.

³¹⁸ *Ibid.*, p. 4182.

reikalavimais valdytojui sąžiningumo prasme. DCFR sudarytojai pripažįsta, jog abejojama dėl šios nuostatos, tačiau atsižvelgdami, kad daugumoje Europos šalių kartu su įvairaus pobūdžio „saugikliais“ tokia sąlyga egzistuoja, numatė ją ir projekte.³¹⁹

Vogtų daiktų atžvilgiu komentare randame nuomonę, kad tik pats vagis negali įgyti daikto įgyjamąja senatimi, tuo tarpu, vagies įpėdiniai, asmenys, nupirkę daiktą iš vagies, ar ribotų teisių valdytojas gali pasinaudoti įgyjamąja senatimi.³²⁰ Ribotų teisių valdytoju vadinamas užstato turėtojas, skolininkas ir pan. Šiam asmeniui nenorint gražinti daikto, susidaro situacija labai panaši į vagystę, tačiau kaip nurodo komentaro autoriai, savininko padėtis šiuo atveju daug lengvesnė, nes jis konkrečiai žino, kas pasisavino daiktą ir gali reikalauti daikto gražinimo arba kompensacijos.³²¹ Asmenims, kurie vogtą daiktą paveldėjo ar daiktas jiems buvo padovanotas, leidžiama įgyti daiktą įgyjamąja senatimi per 30 metų laikotarpį, t. y. kaip blogos valios valdytojams. Tokį reguliavimą komentatoriai grindžia tuo, kad toks įgijėjas neatliks jokių teisei priešingų veiksmų.³²² Matome, jog šiuo klausimu nukrypta nuo romėnų teisėje suformuluoto vogtų daiktų įgyjamosios senaties reguliavimo, kur įtvirtintas draudimas įgyjamąja senatimi pasinaudoti ne tik vagiui, bet ir visiems kitiems asmenims, kol daiktas negrįždavo tikrajam savininkui. Vis dėlto, romėnų jurisprudencijos suformuota taisyklė, kad vagystė pakeičia paties daikto juridinį statusą, neliko užmiršta ir rado savo vietą kitoje DCFR įtvirtintoje nuosavybės įgijimo formoje. *Res furtivae* teorija buvo pritaikyta, kuomet sąžiningas įgijėjas, to nežinodamas, įgyja kilnojamąjį daiktą, į kurį nustatytos teisės trečiojo asmens naudai („Nuosavybės įgijimas gera valia laisvas nuo daikto suvaržymų“ VIII.-3:102).³²³ Kaip nurodo sudarytojai, šioje situacijoje daikto kvalifikacija kaip „vogto“ tampa amžiams susieta su daiktu (vogto daikto statusas visą laiką seka paskui daiktą - *aut. past.*) ir neleidžia įgyti daikto net ir geriausios valios įgijėjams.³²⁴ Kultūros paveldo objektų atžvilgiu randame jau minėtus *longissimi temporis praescriptio* atgarsius su ypač prailgintais įgijimo terminais – 30 metų, jeigu valdytojas valdo gera valia, kitais atvejais – 50 metų.³²⁵ Nors ir netiesiogiai ir ne tokiu mastu, kultūros paveldo objektų išskyrimą iš kitų daiktų galime palyginti su romėnų teisėje įtvirtintais daiktais, kurie negalėjo būti įgyjami įgyjamąja senatimi, pvz.: *res sacra* ar vėlesniais Romos imperijos laikais nustatytais apribojimais įgyjamąja senatimi įgyti bažnyčiai priklausiusį turtą.

DCFR, kaip ir romėnų teisė, įtvirtina įgyjamosios senaties termino sustabdymo taisyklę, jeigu savininkas praranda veiksnumą ir įtvirtina galimybę terminą atnaujinti tik savininkui vėl

³¹⁹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), *supra* note 29, p. 4188.

³²⁰ *Ibid.*, p. 4189.

³²¹ *Ibid.*, p. 4190.

³²² *Ibid.*, p. 4191.

³²³ *Ibid.*, p. 4167.

³²⁴ *Ibid.*, p. 4189.

³²⁵ *Ibid.*, p. 4196.

tapus veiksnium arba paskyrus atstovą. Jeigu terminas jau buvo prasidėjęs, turtas gali būti įgyjamas senatimi tik praėjus metams po savininko tapimo veiksmu arba atstovo paskyrimo.³²⁶ Kaip žinome, *praescriptio* termino skaičiavimą romėnai taip pat sustabdydavo, jei savininkas atliko karinę tarnybą ar buvo išvykęs valstybės reikalais. Panašų reguliavimą randame ir DCFR dėl įgyjamosios senaties termino suspendavimo, tuo atveju, jei savininkas negali įgyvendinti savo teisių, dėl nuo jo nepriklausančių kliūčių.³²⁷ Pastarosios nuostatos komentare autoriai analizuoja įgyjamosios senaties termino skaičiavimo sustabdymą santykiuose tarp sutuoktinių ir tėvų - vaikų tarpusavio santykiuose. Nurodoma, jog sutuoktinių atžvilgiu įgyjamosios senaties suspendavimas yra paplitęs Europos teisinėse sistemose, tačiau komentaro autoriai argumentuoja, kad savininko teisių gynybai turėtų užtekti paprasto pareiškimo, kad daiktas priklauso jam ir net kitai šaliai to nepripažįstant, daiktas galėtų būti įgyjamas tik po 30 metų. Analogiškas argumentas pateikiamas ir tėvų – vaikų santykių atžvilgiu.³²⁸ Šių situacijų paminėjimas komentare mums svarbus tuo, kad kaip ir romėnų teisėje, matome įgyjamosios senaties instituto plitimą į kitų teisės šakų reguliuojamus santykius. Priešingai nei romėnų teisėje, kur net *actio in rem* pareiškimas nenutraukdavo *usucapio* termino skaičiavimo, DCFR įtvirtina nuostatą, kad įgyjamosios senaties termino skaičiavimas sustabdomas nuo teisminių procedūrų pradžios iki sprendimo priėmimo, išskirtiniais atvejais suspendavimas tęsiasi šešis mėnesius po teismo sprendimo priėmimo.³²⁹ Tokio reglamentavimo ištakas galime susieti su vėlesniu *longi temporis praescriptio* reguliavimu, kur bet kokio ieškinio pareiškimas daikto atžvilgiu nutraukdavo įgyjamosios senaties terminą. Įgyjamosios senaties termino skaičiavimas taip pat sustabdomas derybų tarp savininko ir valdytojo metu.³³⁰ Senaties termino nutraukimą DCFR numato tuo atveju, jeigu valdytojas pripažįsta savininko teisę į daiktą.³³¹ Pripažinimas gali būti išreikštas įvairia forma, pvz. įmokų mokėjimu, pažadu daiktą grąžinti ir pan.³³²

Successio possessionis taip pat rado savo vietą DCFR, kuriame įtvirtinta, kad paveldėtojas gali prie savo valdymo laiko pridėti palikėjo valdytą laiką. Jeigu geros valios paveldėtojas savo valdytą laiką sumuoja su blogos valios palikėjo valdytu laiku, taikomas 30 metų senaties terminas.³³³ Tačiau sąžiningas įgijėjas, įgijęs daiktą iš blogos valios valdytojo, gali

---

³²⁶ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), *supra* note 29, p. 4202.

³²⁷ *Ibid.*, p. 4214.

³²⁸ *Ibid.*, p. 4211, 4212.

³²⁹ *Ibid.*, p. 4217.

³³⁰ *Ibid.*, p. 4225.

³³¹ *Ibid.*, p. 4228.

³³² *Ibid.*, p. 4228, 4229.

³³³ *Ibid.*, p. 4231.

daikto nuosavybės teisę įgyti išvaldęs ir 10 metų arba pasinaudoti aukščiau minėta taisykle, jeigu blogos valios valdytojas daiktą valdo daugiau kaip 20 metų.³³⁴

DCFR taip pat nagrinėja situacijas, kuomet į daiktą yra nustatytos teisės trečiųjų asmenų naudai. Ši situacija yra reguliuojama įvairiai, atsižvelgiant į valdytojo valios būseną. Jeigu sąžiningas valdytojas nežinojo apie suvaržymus daikto atžvilgiu, daiktą jis įgyja laisvą nuo bet kokių trečiųjų asmenų teisių į jį per 10 metų senaties terminą. Jeigu sąžiningas valdytojas žino apie tokias teises, daikto nuosavybės teisė įgyjama suėjus 10 metų terminui, o trečiųjų asmenų teisės nustoja galioti tik suėjus 30 metų terminui. Tuo atveju, jeigu daiktas valdomas bloga valia, o apie suvaržymus daikto atžvilgiu nežinoma, tiek nuosavybės teisė, tiek daikto išlaisvinimas nuo suvaržymų įvyksta suėjus 30 metų terminui. Prailgintas terminas taikomas ir tuo atveju, jei tiek valdymo, tiek trečiųjų asmenų teisių atžvilgiu valdytojas veikia bloga valia.³³⁵ DCFR papildomai įtvirtina normą, apsaugančią valdytoją, įgijusį nuosavybės teisę įgyjamosios senaties būdu, nuo ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo ir ieškinių reiškiamų savininko dėl žalos padarymo.³³⁶ DCFR įgyjamosios senaties padariniai analogiški *usucapio* padariniams – valdytojas įgyja nuosavybės teisę į daiktą.

„Bendrosios pagrindų sistemos projektas“, ruoštas žymių Europos teisininkų siekiant sukurti vieningą Europos Sąjungos kodeksą, yra reikšmingas dokumentas ne tik kaip pateikiantis apibendrintą visų Europos šalių teisės apžvalgą, bet ir kaip dokumentas tam tikru mastu išreiškiantis civilinės teisės ateitį. Atsižvelgdami į integracijos procesus, vykstančius Europoje, manome, jog ilgainiui teisės vienodinimo poreikis tik augs ir tai vers valstybes nares palaipsniui pritaikyti savo teises sistemas prie tam tikro bendro teisinio reguliavimo etalono. Vienu iš etalonų, žvelgiant iš šiandienos perspektyvos, akivaizdžiai pretenduoja tapti mūsų nagrinėtas DCFR, todėl atsižvelgdami į aukščiau pateiktą palyginimą su romėnų teise, galime tvirtai teigti, kad romėnų teisės sukurtas įgyjamosios senaties institutas išlieka aktualus.

5.2. Romėnų teisėje suformuoto įgyjamosios senaties instituto įtaka šiuolaikiniam įgyjamosios senaties reguliavimui Lietuvos Respublikoje

Išnagrinėję įgyjamosios senaties instituto raidą romėnų privatinėje teisėje nuo instituto susiformavimo iki galutinio įtvirtinimo Justiniano sąvade, kartu atskleidėme ir daugumos iš senaties sąlygų susiformavimo priežastis, funkcionavimo būdą, pritaikymo sritis. Šiame poskyryje visą šią informaciją susiesime su dabar galiojančiu įgyjamosios senaties reguliavimu

³³⁴ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR), *supra* note 29, p. 4234.

³³⁵ *Ibid.*, p. 4237-4238.

³³⁶ *Ibid.*, p. 4239.

Lietuvos Respublikoje ir pamėginsime pritaikyti Senovės Romos jurisprudencijos pasiekimus modernių teisinių problemų sprendimui.

Kaip jau užsiminėme šio darbo įvade, panašumus pastebime vos tik pradėję nagrinėti galiojantį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą. Jau pirmajame, įgyjamosios senaties sampratą apibrėžiančiame, CK 4.68 straipsnyje įtvirtinti terminai, identiški Justiniano sąvado nuostatom: trys metai – kilnojamajamiems daiktams ir dešimt metų – nekilnojamajamiems.³³⁷ Kaip ir romėnų teisėje, kur buvo įtvirtinta, kad pagrobimas paveikia patį daiktą (*res furtivae*) ir daiktas negali būti įgyjamas senatimi tol, kol negrįžta į savininko valdymą, taip ir CK 4.69 str. 2 d. nurodyta, kad nuosavybės teisės įgyjamąją senatimi negali įgyti nei pats neteisėtai daiktą užvaldęs asmuo, nei bet kuris kitas asmuo.^{338 339} CK 4.69 str. 3 d. įtvirtintas draudimas įgyti valstybei ar savivaldybei priklausančius daiktus,³⁴⁰ sukeliomomis pasekmėmis primena iš *res habilis* srities pašalintų objektų įgijimo draudimą romėnų teisėje. Galiojančiame reguliavime randame ir *bona fides* reikalavimą – CK 4.68 str. 1 d.,³⁴¹ kuris nuo romėniškosios senaties koncepcijos besiskiria tik jau ne kartą minėtu, kanonų teisėje suformuluotu reikalavimu sąžiningai valdyti visą įgyjamosios senaties laikotarpį (CK 4.70 str.).³⁴² Kaip „naujovė“ lyginant su romėnų teise, galime įvardinti įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymą teismo tvarka.³⁴³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), aiškindamas reikalavimą daiktą valdyti teisėtai, nurodė, kad „teisėtas yra daikto valdymas, įgytas tais pačiais pagrindais kaip ir nuosavybės teisė.“³⁴⁴ Vadinasi, Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje reikalaujama teisėto įgijimo pagrindo – *iustus titulus*. Kaip ir romėnų teisėje, įgyjamajai senačiai įvykti, daiktas turi būti valdomas nepertraukiamai (CK 4.71 str. 1 d.),³⁴⁵ taip pat galimas keletu asmenų valdymo laiko sumavimas – *successio usucapionis*.³⁴⁶ Analogiškai Justiniano teisėje įtvirtintoms nuostatom, numačiusiems senaties termino eigos sustabdymą, pagal CK 4.71 str. 4 d., sustabdymas galimas, kuomet savininkas realiai negali įgyvendinti savo teisių į daiktą.³⁴⁷ Įgyjamoji senatis, kaip ir Romoje po *lex Scribonia*, taip ir CK 4.130 str. 1 d. 6 p., įtvirtinta kaip vienas iš servituto pasibaigimo pagrindų.³⁴⁸ Matant visus šiuos panašumus, kyla klausimas, kodėl įgyjamosios senaties institutas šiandien nėra taip plačiai taikomas kaip, kad Senovės

³³⁷ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³³⁸ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³³⁹ Jonaitis M. „Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei“ Daktaro disertacija, Vilnius 2005, p. 117.

³⁴⁰ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁴¹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁴² Jonaitis M., *op. cit.*, p. 117.

³⁴³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos nr. 3K-7-67/2011).

³⁴⁵ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁴⁶ Jonaitis M., *op. cit.*, p. 118.

³⁴⁷ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁴⁸ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

Romoje. Manome, kad prie įgyjamosios senaties „užmiršimo“ pirmiausia prisidėjo technologijų raida ir efektyvios visuotinės registracijos sistemos sukūrimas, kuris savininkui suteikė daug efektyvesnes galimybes kontroliuoti savo turtą ir užtikrino skaidrų teisių perėmimą. Negalime ignoruoti ir fakto, kad šis teisinis institutas šiuolaikinėje Lietuvos teisėje yra sąlyginai „naujas“, kadangi 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įgyjamosios senaties nenumatė.^{349 350} Šią „stagnaciją“ iš dalies sukėlė ir teisiniai veiksniai – tai įstatyme (CK 4.27 str. 2 d.³⁵¹) nustatytas reikalavimas registruoti valdymą,³⁵² faktiškai taikytas iki 2011 m. vasario 21 d. LAT priimtos nutarties Nr. 3K-7-67/2011, kuria buvo išaiškinta, jog valdymo registracija nėra būtina sąlyga nuosavybei įgyjamąją senatimi įgyti. Teismas argumentavo, kad daikto valdymas yra faktinė būseną, taip pat įgyjamosios senaties paskirtis yra „įteisinti“ realiai egzistuojančią nuosavybės teisę, siekiant užpildyti nuosavybės teisės įgijimo spragas ir ištaisyti sandorių dėl nuosavybės teisės įgijimo sudarymo klaidas.³⁵³ Norime atkreipti dėmesį, kad LAT įvardinti tikslai, analogiškai *usucapio* tikslams, nurodytiems Gajaus Institucijose dėl *res mancipi* daiktų perdavimo, nesilaikant teisės nustatytų formalių procedūrų.³⁵⁴ Net ir toks įgyjamosios senaties taikymo apsunkinimas, ką minėtoje nutartyje pripažino LAT,³⁵⁵ nepadarė šio instituto neveikiančiu. Nepaisant visų šių trukdžių, manome, kad vis dar nėra iki galo panaudojamos įgyjamosios senaties teikiamos galimybės. Atsižvelgdami į šio darbo temą ir siekdami tik trumpai pristatyti įgyjamosios senaties instituto naudingumą, apžvelgsime tik keletą teismų praktikos pavyzdžių, kuriuose labiausiai atsiskleidžia senaties pritaikymo galimybės.

Pirmiausia norėtume detaliau aptarti vieną iš dažnai teisėje pasitaikančių situacijų, kurioje, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, galimas efektyvus įgyjamosios senaties instituto pritaikymas – tai niekinio sandorio sukeltos pasekmės. Tam pasitelkėme aukščiau aptartus *usureceptio*, kuomet senatis tarpininkavo *fiducia* teisinio instrumento spragoms užpildyti, bei vieną iš pagrindinių *usucapio* funkcijų – t. y. *traditio* būdu perduoto daikto kviritinės nuosavybės teisės įgijimą. LAT 2008 m. kovo 14 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartyje byloje Nr. 3K-7-38/2008 buvo nagrinėjamas Lietuvos katalikų mokytojų sąjungos (toliau – LKMS) kasacinis skundas. Pagal šios bylos faktines aplinkybes, Vilniaus miesto taryba 1991 m. liepos 3 d. sprendimu pritarė LKMS prašymui perduoti jai Augustijonų vienuolyno ansamblį katalikiškai

³⁴⁹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. *Žin.*, 1964, Nr. 19-138.

³⁵⁰ Aninkevičiūtė I. *Įgyjami senatis – nuosavybės teisės įgijimo pagrindas*. Magistro baigiamasis darbas, Vilnius, 2007 p. 17.

³⁵¹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁵² Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 21 d. civilinėje byloje pagal pareiškėjos Aldonos Leokadijos Cibulskienės pareiškimą dėl nuosavybės teisės įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo (bylos nr. 3K-3-379/2004).

³⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos nr. 3K-7-67/2011).

³⁵⁴ Gajaus institucijos, *supra* note 1, p. 125.

³⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos nr. 3K-7-67/2011).

gimnazijai steigti ir įpareigojo miesto valdybą parengti šio ansamblio perdavimo ir restauravimo, bei regeneravimo programą. 1991 m. rugsėjo 2 d., 1991 m. spalio mėn., 1992 m. spalio 13 d. ir 1994 m. sausio 21 d. priėmimo-perdavimo aktais LKMS buvo perduoti minėti pastatai, į kuriuos LKMS 1994 m. spalio 13 d. ir 1998 m. spalio 23 d. įregistravo nuosavybės teisę viešajame registre. LKMS 2002 m. birželio 25 d. pirkimo–pardavimo sutartimi pardavė vieną iš pastatų privačiam juridiniam asmeniui už 1 mln. litų. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras 2006 m. sausio 19 d. kreipėsi su ieškiniu į teismą dėl pažeistos valstybės nuosavybės teisės į ginčo pastatus gynimo,³⁵⁶ t. y. nuo vėliausiai perleistų pastatų perdavimo akto praėjus beveik 12 metų, kadangi 1994 m. sausio 21 d. perduotiems pastatams įgyjamosios senaties terminas suėjo atitinkamai 2004 m. sausio 21 d. Pirmos instancijos teismas tenkino prokuroro reikalavimus. Tiek apeliacinė, tiek kasacinė instancija su nežymiais pakeitimais paliko galioti pirmos instancijos sprendimą. LKMS, gindama savo interesus rėmėsi ieškinio senaties institutu, tačiau nors kasacinis teismas ir konstatavo ieškinio senaties termino suėjimą dalies perleistų objektų atžvilgiu (ieškinio senatį teismas skaičiavo nuo nuosavybės teisės registravimo viešajame registre dienos), tačiau nurodė, kad ginant ypač svarbų visuomenei interesą praleistas ieškinio senaties terminas gali būti atnaujinamas, ir tuo pagrindu atnaujino praleistą terminą. Be šių argumentų teismas taip pat nurodė, jog savivaldybės tarybos sprendimu buvo perduota daiktų naudojimosi, o ne nuosavybės teisė.³⁵⁷ Manome, jog šioje byloje LKMS galėjo reikšti reikalavimą dėl įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo. LKMS teisinė padėtis ginčijamo turto atžvilgiu atitinka visas CK ir teismų praktikoje įtvirtintas įgyjamosios senaties sąlygas. Kadangi įstatyme (CK 4.70 str. 1 d.) įtvirtintas subjektyvus įgijėjo sąžiningumo vertinimas, („daikto įgijėjas <...> turėjo būti pagrįstai įsitikinęs, kad niekas neturi daugiau už jį teisių į užvaldomą daiktą“³⁵⁸) LKMS pagrįstai galėjo tikėti, kad turtas įgytas sąžiningai, t. y. vadovaujantis savivaldybės tarybos administraciniu aktu ir priėmimo-perdavimo aktais. Kaip ir nurodoma kasacinio teismo nutartyje, Vilniaus arkivyskupijos kurija buvo pateikusi prašymą atkurti nuosavybės teises į ginčo patalpas, todėl LKMS galėjo pagrįstai tikėti, jog šiuo aktu yra atkuriamos būtent nuosavybės teisės, o ne suteikiamos naudojimosi teisės.³⁵⁹ Ginčo pastatus LKMS valdė teisėtai, t. y. neįgijo daikto valdymo slaptai, per prievartą ar kitaip pažeidžiant

³⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. civilinėje byloje *Lietuvos generalinis prokuroras v. LKMS* (bylos nr. 3K-7-38/2008).

³⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. civilinėje byloje *Lietuvos generalinis prokuroras v. LKMS* (bylos nr. 3K-7-38/2008).

³⁵⁸ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. civilinėje byloje *Lietuvos generalinis prokuroras v. LKMS* (bylos nr. 3K-7-38/2008).

teisės aktus,³⁶⁰ savo nuosavybės teisę grindė priėmimo-perdavimo aktais. Teismų praktikoje įtvirtinta, kad sąžiningumo išsaugojimas visą įgyjamosios senaties terminą (CK 4.70 str. 1 d.), reiškia jog valdytojas visą valdymo laiką buvo įsitikinęs, jog niekas neturi daugiau už jį teisių į daiktą ir nežinojo apie kliūtis, trukdančias įgyti jam tą daiktą nuosavybėn.³⁶¹ Nuosavybės teisės įregistravimas viešajame registre rodo ne tik atvirą daikto valdymą ir įsitikinimą, jog niekas kitas neturi daugiau teisių į daiktą, bet ir tai, kad LKMS sąžiningu ir atviru valdytoju buvo ne tik įgijimo metu, bet ir visą valdymo laikotarpį. Vadovaujantis savivaldybės tarybos sprendimu, priėmimo-perdavimo aktais, galiausiai – registracija viešajame registre (pagal Nekilnojamojo turto registro įstatymo 4 str., registre įrašyti duomenys laikomi teisingais ir išsamiais³⁶² - *aut. past.*) tiek tretieji asmenys, tiek ir pati LKMS turėjo pagrįstą ir teisėtą pagrindą manyti, jog ginčo objektai nuosavybės teise priklauso ne valstybei, o būtent LKMS. Dėl šios priežasties vien vadovaujantis registracijos faktu CK 4.69 str. 3 d. draudimas įgyti įgyjamąją senatimi valstybei priklausančią turtą negali būti taikomas. Atsižvelgiant į bylos aplinkybes bandymas remtis šiuo draudimu kėsintusi į civilinės apyvartos stabilumą, paneigtą registracijos prasmę, sukeltų nuosavybės netikrumo būseną. Savivaldybės tarybos sprendimai teismo pripažinti negaliojančiais, kadangi Vilniaus miesto savivaldybė, nebūdama pastatų savininke, negalėjo perleisti nuosavybės teisės, o galėjo tik leisti pastatais naudotis. Tačiau įgyjamosios senaties institutas, ką ir išryškino romėnų teisė, būtent ir skirtas šiems trūkumams ištaisyti, t. y. jeigu daikto įgijimo metu įgijėjas dėl tam tikrų priežasčių ar trūkumų neįgijo nuosavybės teisės.³⁶³ Tą pačią nuostatą šiandien patvirtina ir teismų praktika, nurodydama, kad įgyjamosios senaties institutas taikomas, kuomet valdytojas „nėra ir nebuvo įgijęs nuosavybės teisės į daiktą iki CK 4.68 straipsnio 1 dalyje nustatytų terminų suėjimo“³⁶⁴ ir „siekiant užpildyti nuosavybės teisės įgijimo spragas ir ištaisyti sandorių dėl nuosavybės teisės įgijimo sudarymo klaidas“.³⁶⁵ Būtent į tokią situaciją ir pateko LKMS, kaip daikto įgijėjas, kurio valdymas atitiko visas įgyjamosios senaties sąlygas, todėl, atsižvelgiant į bylos faktines aplinkybes, reikalavimas konstatuoti įgyjamosios senaties faktą būtų pagrįstas. Žinoma, šioje byloje buvo sprendžiami svarbūs, su visuomenės interesų gynimu, kultūros vertybių apsauga ir neteisėtai perleistu valstybės turtu

³⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 29 d. civilinėje byloje pagal pareiškėjos O. L. pareiškimą dėl nuosavybės teisės įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo (bylos nr. 3K-3-514/2008).

³⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos nr. 3K-7-67/2011).

³⁶² Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo turto registro įstatymas, Valstybės žinios, 1996-10-16, Nr. 100-2261.

³⁶³ Baranauskas E. *et al.*, *supra* note 2, p. 102.

³⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos nr. 3K-7-67/2011).

³⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos nr. 3K-7-67/2011).

susiję klausimai,³⁶⁶ dėl to teismas pagrįstai teikė prioritetą šių vertybių gynimui. Vis dėlto, juridinės technikos požiūriu ši byla rodo, jog įgyjamoji senatis gali tarnauti, kaip daug stipresnė gynybos priemonė, nei ieškinio senatis. Ieškinio senaties terminas, net ir suėjęs, gali būti atnaujintas, atsižvelgiant į nagrinėjamo klausimo svarbą.³⁶⁷ Be to, ieškinio senaties terminas skaičiuojamas nuo momento, kada asmuo, turintis teisę į ieškinį, sužinojo ar turėjo sužinoti apie savo pažeistas teises, tuo tarpu terminas įgyti turtą įgyjamąja senatimi skaičiuojamas objektyviai, t. y. nuo daikto įgijimo momento. Todėl manome, jog daikto valdytojas, kurio teisės ginčijamos, atsižvelgdamas į faktines aplinkybes, gali daug efektyviau ginti savo interesus pasinaudodamas įgyjamosios senaties institutu. Žvelgiant iš valstybės pozicijų, imperatyvus draudimas įgyti valstybei priklausančius daiktus ne visuomet yra pakankamas apginti valstybės interesus, toks draudimas gali būti netgi žalingas tiek civilinės apyvartos stabilumo, tiek teisėtų lūkesčių apsaugos atžvilgiu. Autoriaus nuomone, daug efektyviau ir civilinių santykių požiūriu teisingiau būtų pasinaudoti Justiniano sąvade suformuluotu *longissimi temporis praescriptio* institutu arba kitaip - ekstraordinarine senatimi, t. y. nustatyti ilgesnius terminus valstybės nuosavybei įgyjamąja senatimi įgyti, pvz.: DCFR pasirinktus 30 ar daugiau metų.

Įgyjamosios senaties instituto romėnų privatinėje teisėje pažinimas kartu atlieka ir teisės aiškinimo funkciją, kai kuriais atvejais padėdamas suprasti galiojančio teisinio reguliavimo reikalavimus. Viena iš tokių situacijų - tai Statybos įstatymo reikalavimų pažeidimai. Teismų praktikoje įtvirtinta, kad įgyjamosios senaties teisės normos gali būti taikomos, jeigu prašoma nustatyti nuosavybės teisės įgijimo pagal įgyjamąją senatį faktą į nekilnojamąjį daiktą, kuris atsirado statybos būdu ir daiktas sukurtas statybą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Kai statinys Statybos įstatymo reikalavimų neatitinka, jis nėra privačios nuosavybės teisės objektas“.³⁶⁸ Neteisėtai sukurtas daiktas negalėdamas būti civilinės apyvartos objektu apskritai, automatiškai tampa ir *res inhabilis* įgyjamosios senaties atžvilgiu. Atsižvelgdami į *usucapio* sąlygas romėnų teisėje, matome, kad tai yra ne kas kita, kaip *iustus titulus* reikalavimas, t. y. daiktas į kurį siekiama įgyti nuosavybės teisę įgyjamosios senaties būdu turi būti įgytas teisėtai. Taigi, neteisėtų statybų situacija šiuolaikine praktika iliustruoja romėnų teisės suformuluotą principą, kad pats valdytojas negali pataisyti savo valdymo pagrindo.

Šiame poskyryje daugiausiai dėmesio skyrėme įgyjamajai senačiai kaip daikto valdytojo ar savininko gynybos priemonei. Tokį šio instituto panaudojimą įtvirtino būtent romėnų teisė,

³⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. civilinėje byloje *Lietuvos generalinis prokuroras v. LKMS* (bylos nr. 3K-7-38/2008).

³⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 28 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Sabonio klubas ir partneriai“* (bylos nr. 3K-3-143/2010).

³⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 29 d. civilinėje byloje pagal pareiškėjos O. L. pareiškimą dėl nuosavybės teisės įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo (bylos nr. 3K-3-514/2008).

sukūrusi tokias juridines priemones, kaip *Actio Publiciana*, *longi temporis praescriptio* ir kt. Atsižvelgiant į darbo tematiką pateikėme tik keletą įgyjamosios senaties pritaikymo šiandieniniuose teisiniuose santykiuose galimybių, kurių neabejotinai gali būti ir daugiau. Vis dėlto, net ir glaustas šių pavyzdžių aptarimas parodo, koks vertingas gali būti romėnų privatinės teisės pažinimas tiek moksliniu tiek praktiniu aspektais, suteikiantis daug platesnį požiūrį į įgyjamosios senaties institutą. Romos teisininkų dėka įgyjamąją senatį pradedame matyti ne tik kaip vieną iš daiktinės teisės institutų, skirtų nuosavybės teisės įgijimui, bet ir kaip ilgalaikio daikto turėtojo interesų gynybos priemonę, turtinių santykių sureguliuavimo mechanizmą, civilinės apyvartos ir teisinių santykių stabilumo garantą.³⁶⁹ Teisinių santykių įvairovė patvirtina, kad neturėtume pamiršti įgyjamosios senaties ir kaip nuosavybės įgijimo būdo, kadangi tais atvejais, kuomet prabėga daug metų, tai gali būti ypač efektyvus, jei ne vienintelis, būdas ištaisyti nuosavybės teisės trūkumus. Svarbiausia, kad asmuo, tyrinėjantis įgyjamąją senatį romėnų privatinėje teisėje, į šį institutą pradeda žvelgti kitaip, kas suteikia galimybę naujai įvertinti šiandienines teises problemas ir gal net rasti naujus jų sprendimo būdus.

---

³⁶⁹ Jonaitis M., *supra* note 339, p. 116.

IŠVADOS

1. Įgyjamosios senaties institutas, romėnų privatinėje teisėje, tai daugelį amžių trukusios raidos rezultatas. Pačią įgyjamosios senaties sampratą Senovės Romos jurisprudencija taip pat sukūrė neiškart, *ius civile* šis institutas išsivystė iš daikto perleidėjo garantinių pareigų įgijėjui, o *ius gentium* – iš atsisakymo ginti savo turtu nesirūpinančio savininko interesus.
2. Įgyjamoji senatis, kaip vienas iš pirminių nuosavybės įgijimo būdų, tampa aktuali vėlesniais visuomeninių santykių raidos etapais. Šio instituto poreikis atsiranda, kuomet įgyjamas jau ne niekieno daiktas, o turtas teisėtai kažkam priklausęs nuosavybės teise, t. y. visuomenėje, kurioje materialinių objektų visuma jau yra padalinta tarp bendruomenės narių. Įgyjamosios senaties taikymo paplitimą, konkrečiu laikotarpiu, gali nulemti tiek pačių savininkų, tiek valstybės pajėgumas užtikrinti faktinę turto kontrolę.
3. Romėnų privatinėje teisėje suformuotą įgyjamąją senatį galime vertinti ir kaip tam tikrą laisvos rinkos išraišką, kadangi įgyjamoji senatis sudarė sąlygas natūraliam nuosavybės judėjimui tarp bendruomenės narių, kuomet savininkui nereikalingą turtą, galėjo perimti kitas asmuo. Tai leidžia preziumuoti, kad įgyjamosios senaties sukūrimą paskatino ne tik nuosavybės ir valdymo atskyrimas, bet ir pirminis kolektyvinis nuosavybės teisės suvokimas archainiu Romos valstybės periodu.
4. Romėnų teisėje paprastas daikto perdavimas (*traditio*) ar pirkimo – pardavimo sutartis nebuvo pagrindas nuosavybės teisės perkėlimui, tam turėjo būti laikomasi specialių procedūrų – *mancipatio* ar *in iure cessio*. Dėl minėtų procedūrų sudėtingumo, įgyjamoji senatis buvo pasitelkiama kaip priemonė šalinanti materialius ar formalius daikto perleidimo trūkumus ir leidžianti teisėtam valdytojui įgyti kviritinę nuosavybės teisę. Toks įgyjamosios senaties panaudojimas prisidėjo prie *iustus titulus* sąlygos suformavimo ir galėjo būti viena iš priežasčių dėl ko *usucapio* terminai nebuvo ilginami.
5. Klasikinio laikotarpio teisininkų suformuotos *usucapio* sąlygos ir jų pritaikymas – tai ne tik bene pats svarbiausias romėniškos įgyjamosios senaties pasiekimas, bet ir šiandien pasaulyje plačiausiai taikomas romėnų teisės palikimas. Sąlygose nustatyti reikalavimai leidžia ilgalaikį valdytoją, teisingumo atžvilgiu, laikyti asmeniu pagrįstai turinčiu daugiau teisių į daiktą negu savininkas ir maksimaliai užkerta kelią piktnaudžiavimui įgyjamosios senaties institutu.
6. Įgyjamosios senaties termino suėjimo fikcija, kurios pagrindu veikė *actio Publiciana*, buvo ypač patogi ir efektyvi tiek daikto valdytojo, tiek kviritinio savininko gynybos priemonė. *Actio Publiciana* rodo, kad imta skirti daugiau dėmesio šalių tarpusavio susitarimui ir valios išraiškai. Taikydama įgyjamosios senaties fikciją romėnų teisė pradėjo ginti valdytoją nuo daikto įgijimo

momento, nereikalaudama įgyjamosios senaties termino suėjimo, tokiu būdu netiesiogiai pripažindama, jog ir paprasta šalių sutartimi gali būti perleidžiama nuosavybės teisė.

7. *Longi temporis praescriptio* greičiausiai sankcionuotas siekiant stabilizuoti ekonominius santykius pagrindiniame imperijos išdo pajamų šaltinyje – provincijose. Šios įgyjamosios senaties rūšies atsiradimas ir laipsniškas įsitvirtinimas liudija ir Romos imperijos vidinius pasikeitimus, t. y. provincijų svarbos augimą ir imperijos centro pasitraukimą iš Romos ir Italijos.
8. Senovės Romoje įgyjamoji senatis galėjo įvykti tik panaikinus ankstesniojo savininko teises į daiktą. *Usucapio* atžvilgiu tai atliko *iusta causa usucapionis*, o *longi temporis praescriptio* situacijoje – ieškinio senatis, kuri įrodydavo, jog savininkas atsisako savo teisių į daiktą konkludentiniais veiksmais, t. y. ilgalaikiu neveikimu. Laikantis *usucapio* sąlygų, savininkas savo teises į daiktą prarasdavo dar iki įgyjamosios senaties termino skaičiavimo pradžios, tuo tarpu, užvaldytų provincijos žemių savininko valia, daikto atžvilgiu, nebuvo išreiškiama. Dėl šios priežasties *longi temporis praescriptio* institute mes ne tik randame ilgus, iki šių dienų išlikusius, įgyjamosios senaties terminus, bet ir susiduriame su ieškinio senatimi kaip sąlyga, be kurios įgyjamoji senatis negalėtų įvykti.
9. Visos įgyjamosios senaties rūšys: *usucapio*, *longi temporis praescriptio*, *longissimi temporis praescriptio* pirmiausia buvo nukreiptos ne į nuosavybės įgijimą, o į teisėto valdytojo gynimą nuo savininko reiškiamo ieškinio. Ši reguliavimo tendencija parodo, kad romėnų jurisprudencija neskubėjo paneigti savininko teisių ir ieškojo tam tikro kompromiso abiejų suinteresuotų šalių atžvilgiu. Dažniausiai tai lemdavo neapibrėžtą daikto teisinę padėtį ir teisių į daiktą dualizmą, kas buvo nepageidautina ir vertė pereiti prie „tikro“ įgyjamosios senaties instituto.
10. Įgyjamąją senatį romėnų privatinėje teisėje randame kaip daugiafunkcinį teisinį institutą, taikytą reguliuojant įvairiausių teisinius santykius. Šį platų įgyjamosios senaties pritaikymą turėtume vertinti ne kaip tų laikų teisinio reguliavimo ypatybę, o kaip pavyzdį, kuriuo galime pasinaudoti ir šiandien, siekdami visapusiškai apginti teisėto valdytojo ar netgi savininko interesus.
11. Galime teigti, kad ieškinio senatis, kurios funkcijas pirmiausia ir atliko *longi temporis praescriptio*, daikto valdytojo atžvilgiu, nebuvo pilnavertė gynybos priemonė, kadangi nesuteikė valdytojui jokių realių teisių į daiktą. Panašią problemą pastebime ir šiandien. Ieškinio senaties taikymas yra glaudžiai susijęs su subjektyviu vertinimu, o tai gali nulemti tiek senaties termino pradžią, tiek teismo sprendimą šį terminą atnaujinti. Tuo tarpu, įgyjamosios senaties institutas, pasižymintis objektyviu terminų skaičiavimu ir pagrindinių reikalavimų susiejimu su pačiu daiktu ir jį valdančiu asmeniu, gali daug efektyviau apginti sąžiningo ir ilgalaikio valdytojo teises.

PASIŪLYMAI

Siūlome pakeisti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.69 straipsnio 3 dalį ir išdėstyti ją taip:

„3. Jeigu valdymas atitinka šio kodekso 4.68 straipsnyje nustatytus reikalavimus, nuosavybės teisė į valstybei ar savivaldybei priklausančius daiktus, gali būti įgyjama įgyjamąja senatimi išvaldžius kilnojamąjį ar nekilnojamąjį daiktą, ne mažiau kaip trisdešimt metų.“

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. *Žin.*, 1964, Nr. 19-138.
3. Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo turto registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996-10-16, Nr. 100-2261.

Užsienio šalių teisės aktai:

1. Prescription Act 68 of 1969 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-02] http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lawsofsouthafrica.up.ac.za%2Findex.php%2Fbrowse%2Fprescription-in-law%2Fprescription-act-68-of-1969%2Fact%2F68-of-1969-prescription-act-1-dec-1993-15-dec-2007-pdf%2Fdownload&ei=ocT0VL3IENPlaKHXgpAJ&usg=AFQjCNE8dFRSSYmvzcYEq75Nm_FvWy-bEg

Specialioji literatūra:

1. Aninkevičiūtė I. *Igyjami senatis – nuosavybės teisės įgyjimo pagrindas*. Magistro baigiamasis darbas, Vilnius, 2007.
2. Baranauskas E. *et al.*, *Daiktinė teisė*, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2010.
3. Bartoshek M. *Rimskoe pravo: poniatije, termini, opredelenija* [Roman Law: Comprehension, Terms, Definitions] Moskva, Juridicheskaja literatūra, 1989.
4. Belovsky P. *Usucapio of Stolen Things and Slave Children* [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-17]. <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/rida/file/2002/belovsky.pdf>
5. Buckland W. W. *A manual of Roman private law*. Cambridge: At the university press 1953 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10]. https://books.google.lt/books?id=wq-gTKJRKgcC&pg=PA128&lpg=PA128&dq=usucapio+ex+Rutiliana+constitutione&source=bl&ots=G3beBH0FX2&sig=6oRA8GUaZHDZZjEF8AtR4b9wXi4&hl=en&sa=X&ei=sE3_VPCoEIGwUZOVhLgB&ved=0CCQO6AEwAQ#v=onepage&q=usucapio%20ex%20Rutiliana%20constitutione&f=false
6. Buckland W. W., *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*, Cambridge: At the university press, 1963 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-09]. <https://books.google.lt/books?id=15U8xwaGxb0C&pg=PA247&lpg=PA247&dq=pro+solutio+in+roman+law&source=bl&ots=qm-xaPUa5K&sig=h66gRd6UZ4jOfqGGcLBMU->

[bud8A&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCIQ6AEwAQ#v=onepage&q=pro%20soluto%20in%20roman%20law&f=false](https://books.google.lt/books?id=C4E8AAAIAAJ&pg=PA409&lpg=PA409&dq=pro+soluto+in+roman+law&source=bl&ots=dRyjuOGy1I&sig=ULnlugrtuOxyw21L5ahlFcF7mck&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCIQ6AEwAQ#v=onepage&q=pro%20soluto%20in%20roman%20law&f=false)

7. Buckland W. W., *The main institutions of Roman private law*. Cambridge: At the university press, 1931 [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10].
<https://books.google.lt/books?id=C4E8AAAIAAJ&pg=PA409&lpg=PA409&dq=pro+soluto+in+roman+law&source=bl&ots=dRyjuOGy1I&sig=ULnlugrtuOxyw21L5ahlFcF7mck&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCgQ6AEwAw#v=onepage&q=pro%20soluto%20in%20roman%20law&f=false>
8. Dambrauskaitė A., *Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje* [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.26].
http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mruni.eu%2F%2F%2Fmokslo_darbai%2Fsms%2Farchyvas%2Fdn.php%3Fid%3D304170&ei=fVDvVNLvBcevU6GUgfgG&usg=AFQjCNGsAsAyv0jf3yKRpuGMMsmKx-_tnA&bvm=bv.86956481,d.bGQ
9. D'Angelo G. *Sulla lex Scribonia de usucapione servitutis*. Torino: G. Giappichelli editore, 2013, [interaktyvus] [žiūrėta 2015.02.17].
[http://www.unipa.it/~dipst/dir/portale/ARTICOLI%20DANGELO/D'Angelo\(1\).pdf](http://www.unipa.it/~dipst/dir/portale/ARTICOLI%20DANGELO/D'Angelo(1).pdf)
10. Dozhdev D. V. *Rimskoe castnoe pravo* [Roman Private Law], Moskva: Norma, 2003.
11. Gajus, *Gajaus institucijos. Gaii institutiones*, [Knygos sudarytojai ir vertėjai iš lotynų kalbos: Stasys Vėlyvis, Marius Jonaitis] Vilnius: Registrų centras, 2012.
12. Garrido M. J. G. „*Rimskoe castnoe pravo: kazusi, iski, instituti*“ [Roman Private Law: Cases, Actions, Institutes] Moskva: Statut, 2005.
13. Girard P. F. *Romėnų teisė*, Kaunas, 1931.
14. Hunter W. A. *A systematic and historical exposition of Roman law in the order of a code*, Edinburgh: Colston and Coy. Limited, Printers 1920, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-10].
https://books.google.lt/books?id=5HgMAAAAYAAJ&pg=PA283&lpg=PA283&dq=pro+soluto+in+roman+law&source=bl&ots=56fhyQ-Zdr&sig=V_Pn0VpWh1gLBxgMMEW4xhllhOQ&hl=en&sa=X&ei=Vt79VKjIIs3latLZgNAC&ved=0CCUQ6AEwAg#v=onepage&q=usucapio&f=false
15. Imperatoriaus Justiniano Digestai arba Pandektos. *Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae*. [Knygos sudarytojai ir vertėjai iš lotynų kalbos: Stasys Vėlyvis, Rūta Agnė Misevičiūtė], VĮ Registrų centras, 2010.
16. Jonaitis M. *Romėnų privatinė teisė*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
17. Jonaitis M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*, Daktaro disertacija, Vilnius, 2005.

18. Lee R. W. *Roman Law*, Fourth edition, London: Sweet and Maxwell limited, 1956.
19. Long G. *Usucapio*, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-17].
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Usucapio.html
20. Marais E. J. *Acquisitive Prescription in the view of the property clause*, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-02].
http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDMQFjAD&url=http%3A%2F%2Fscholar.sun.ac.za%2Fbitstream%2Fhandle%2F10019.1%2F18004%2Fmarais_acquisitive_2011.pdf%3Fsequence%3D2&ei=7T0VOe6A42XapXdgJgJ&usg=AFQjCNGRyBZ7jMNxnPrKjnlTM-TAMDEvpQ&bvm=bv.87269000.d.bGQ
21. Mousourakis G. *Fundamentals of roman private law*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 2012, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-15].
<http://books.google.lt/books?id=s9D6LUvg2aMC&pg=PA137&lpg=PA137&dq=longi+temporis+praescriptio&source=bl&ots=PgKNyVaEbG&sig=tQqx4zYvIKKW2ISQFIuaWkJAqo8&hl=en&sa=X&ei=OTwQVLqNNeSGywOF3oHgAg&ved=0CDEQ6AEwBg#v=onepage&q=longi%20temporis%20praescriptio&f=false>
22. Nekrošius I. *et al. Romėnų teisė*, Kaunas: Vijusta, 1996.
23. *Pamiatniki rimskogo pravo: Zakoni XII tablic. Institucii Gaja. Digesti Justiniana* [Monuments of Roman Law: Twelve Tables, Institutes of Gai, Digest of Justinian] [Knygos sudarytojai: Kaplanskaja N., Vasiagina L., Vercholetova L.]. Moskva: Zercalo, 1997.
24. Pereterskii I. S. *et. al., Rimskoe chastnoe pravo* [Roman Private Law], Moskva: Jurisprudencija, 2001.
25. Pokrovski I. A. *Istorija rimskogo prava* [History of Roman Law]. Moskva: Statut, 2004.
26. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR) [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-26].
http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf
27. Puchan I., Akimovskaja-Polenak M. *Rimskoe pravo* [Roman Law]. Moskva: Zercalo, 2000.
28. Sanfilipo Č. *Kurs rimskoe chastnoe pravo* [Course of Roman Private Law], Moskva: Norma, 2007.
29. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras* [Knygos sudarytojai ir vertėjai iš lotynų kalbos: Stasys Vėlyvis, Marius Jonaitis], Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
30. Zyl D.H. van, *History and principles of Roman Private Law*, Durban: Butterworths, 1983.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 28 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. UAB „Sabonio klubas ir partneriai“* (bylos Nr. 3K-3-143/2010).
2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 21 d. civilinėje byloje pagal pareiškėjos Aldonos Leokadijos Cibulskienės pareiškimą dėl nuosavybės teisės įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo (bylos Nr. 3K-3-379/2004).
3. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. civilinėje byloje *Lietuvos generalinis prokuroras v. LKMS* (bylos Nr. 3K-7-38/2008).
4. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 29 d. civilinėje byloje pagal pareiškėjos O. L. pareiškimą dėl nuosavybės teisės įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo (bylos Nr. 3K-3-514/2008).
5. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. civilinėje byloje *Klaipėdos miesto savivaldybė v. A. B.* (bylos Nr. 3K-7-67/2011).

Elektroniniai leidiniai:

1. Leges Juliae, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-15]. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/Leges_Juliae.html
2. Taxes in the Roman Empire, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-23]. <http://www.unrv.com/economy/roman-taxes.php>
3. The civil law including The Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, The Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian and The Constitutions of Leo, [translated from the original Latin, edited and compared with all accessible systems of jurisprudence ancient and modern by S. P. Scott] [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24]. <http://www.constitution.org/sps/sps.htm>; Code (Codex), [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24]. <http://www.constitution.org/sps/sps12.htm> <http://www.constitution.org/sps/sps13.htm> <http://www.constitution.org/sps/sps14.htm>; Digest (Pandects), [interaktyvus] [žiūrėta 2015-02-24]. <http://www.constitution.org/sps/sps03.htm> <http://www.constitution.org/sps/sps04.htm> <http://www.constitution.org/sps/sps10.htm>; The opinions of Julius Paulus, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-12]. http://www.constitution.org/sps/sps01_4-5.htm
4. The law dictionary, [interaktyvus] [žiūrėta 2015-03-11]. <http://thelawdictionary.org/donatio-propter-nuptias/>

ANOTACIJA

Reikšminiai žodžiai: *įgyjamoji senatis; romėnų privatinė teisė.*

Šiame magistriniame darbe tyrinėjamas įgyjamosios senaties institutas romėnų privatinėje teisėje. Siekiama išsiaiškinti veiksnius, galimai nulėmusius įgyjamosios senaties susiformavimą Senovės Romoje, tyrinėjama *usucapio*, *longi temporis praescriptio* ir kitų įgyjamosios senaties rūšių raida ir taikymo praktika nuo XII lentelių įstatymų iki Justiniano laikų. Darbo pabaigoje romėnų jurisprudencijos pasiekimai susiejami su šiandieniniu įgyjamosios senaties reglamentavimu, išryškinami reguliavimo panašumai ir skirtumai. Nurodomos situacijos, kuriose romėnų jurisprudencijos pasiekimai, įgyjamosios senaties srityje, gali būti panaudojami sprendžiant šiuolaikines teises problemas.

ANOTATION

Keywords: *prescription, roman private law.*

This master thesis focuses on prescription in Roman private law. Firstly the research outlines the factors which could have initiated the establishing of prescription in Ancient Rome. Secondly it focuses on *usucapio*, *longi temporis praescriptio* and other types of prescription in Roman law from the Twelve Tables up until the Justinian epoch. In conclusion the prescription as it was in Ancient Rome is compared with nowadays prescription. The comparison is done by emphasising similarities and differences between Roman and modern regulation. Research also provides practical examples where Roman law achievements could be adapted for solving modern legal problems.

Įgyjamosios senaties institutas romėnų privatinėje teisėje: istorinė raida ir rūšys

SANTRAUKA

Reikšminiai žodžiai: *romėnų privatinė teisė; įgyjamoji senatis; usucapio; longi temporis praescriptio.*

Magistriniame darbe nagrinėjama įgyjamosios senaties raida nuo XII lentelių įstatymų iki Justiniano laikų, taip pat ieškoma priežasčių, galimai paskatusių šio instituto susiformavimą romėnų privatinėje teisėje. Išanalizavus įgyjamosios senaties raidą ir taikymo ypatybes Senovės Romoje, vertinamas romėnų teisės palikimas šiuolaikiniame įgyjamosios senaties reguliavime Europoje ir Lietuvoje. Tyrimui atlikti nagrinėjami mūsų laikus pasiekę autentiški romėnų teisės šaltiniai bei Lietuvos ir užsienio autorių darbai. Lyginami Senovės Romos teisininkų požiūriai, pateikti vertinant tų laikų kazusus, iškeliamos hipotezės dėl veiksnių, paskatusių atskirų įgyjamosios senaties rūšių formavimąsi. Didžiausias dėmesys skiriamas pagrindinėms įgyjamosios senaties, romėnų teisėje, formoms: *usucapio* ir *longi temporis praescriptio*, bei šių institutų atmainoms, tarpusavio sąveikai ir taikymo ypatybėms.

Tyrimo metu suformuluotos šios išvados. Pastebėta, kad Senovės Romos jurisprudencija, susidūrusi su ypač liberaliu, XII lentelių įstatymuose įtvirtintu, šio instituto reguliavimu, sugebėjo išvengti įstatymų keitimo ir dėl to sukurti efektyvią įgyjamosios senaties taikymo sistemą. Vystydami įgyjamosios senaties doktriną romėnų teisininkai visuomet stengėsi išlaikyti savininko ir sąžiningo valdytojo teisėtų interesų balansą, maksimaliai apribodami piktnaudžiavimo šiuo institutu galimybes. Svarbus romėnų jurisprudencijos ypatumas įgyjamosios senaties reguliavime – tai šio instituto panaudojimas ne tik nuosavybės teisės įgijimui. Įgyjamąją senatį randame paveldėjimo, prievolių ir netgi šeimos teisiniuose santykiuose, taip pat šis institutas tapo efektyvia daikto valdytojo ar savininko teisės į daiktą gynimo priemone. Ieškodami sąsajų tarp šiandieninio ir Senovės Romoje galiojusio įgyjamosios senaties reguliavimo, randame beveik identišką romėnų teisei šio instituto reglamentavimą tiek Lietuvoje, tiek tokiuose moderniuose *soft law* šaltiniuose kaip „Bendrosios pagrindų sistemos projektas“ (angl. *Draft Common Frame of Reference*). Įgyjamosios senaties atsparumas laiko tėkmei rodo šio instituto universalumą ir romėnų privatinės teisės svarbą, siekiant ne tik išsamaus šiandieninės įgyjamosios senaties suvokimo, bet ir norint vėl atrasti naujas šio instituto pritaikymo galimybes.

Prescription in Roman Private Law: Forms and Historical Development

SUMMARY

Keywords: *Roman private law, prescription, usucapio, longi temporis praescriptio*

This master thesis deals with the development of prescription from the Twelve Tables up until Justinian epoch. It also outlines causes which initiated the formation of prescription in Roman private law and covers the comparison of Roman and modern prescription in Europe and Lithuania. In order to investigate these topics both authentic sources of Roman private law and works of various authors are analyzed. This research also compares different approaches of ancient Roman jurists and provides hypothesis concerning the development of different kinds of prescription in Roman law. The thesis mainly focuses on principal forms of prescription in Roman private law, such as *usucapio* and *longi temporis praescriptio*. It also covers other known variations of *usucapio* and *longi temporis praescriptio* as well as their reciprocity and application.

The investigation draws the following conclusions. The science of law in ancient Rome faced extremely liberal regulation of prescription, established in Twelve Tables. However, Roman jurists managed to avoid the changes in regulation and created effective system for applying prescription. Roman lawyers always mediated between proprietor and good faith acquirer by maximally reducing the risk of misusing the institution of prescription. Prescription in Roman private law is also distinguished by its application in various legal relations. We find prescription in succession, obligations and even in relations covered by family law. This institution also served as an effective remedy against any person who violated the acquirer's or owner's rights to the asset. The comparison of prescription in Roman and modern law shows us that regulation remained parallel to Roman law both in Lithuania and in such modern soft law instruments as Draft Common Frame of Reference (DCFR). The immutability of Roman prescription in respect of time highlights the universal and highly developed nature of this Roman legal instrument. This is the reason Roman private law becomes a necessity in order to fully apprehend prescription and allows us to rediscover new opportunities in applying this civil law institution.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-
ė)

_____ ,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

”_____“.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)